

ΔΑΥΛΟΣ

Η.Α. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΟ ΠΡΟΫΠΗΡΧΕ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ;

Συντριπτικές μαρτυρίες από τὰ ἐπικά κείμενα
ἀνατρέπουν τὶς καθιερωμένες σήμερα θεωρίες

ΔΟΚΙΜΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ:

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΠΟΣ: Ἡ ἐννοια τῆς προόδου.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΥΡΙΑΚΑΚΟΣ: Ἡ γλῶσσα καὶ τὸ εἶναι.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ: Ἡ γραφειοκρατία κοινωνιολογικά.

Δρ. Κ. ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ἡ κακοποίηση τῆς ἱατρικῆς γλώσσας.

ΣΠΥΡΟΣ ΝΟΝΙΚΑΣ: Ὁ ἐπιχειρηματίας.

ΔΑΝΑΗ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ: Ἡ πρὸς τοὺς ξένους στάση τοῦ Νεοέλληνα.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΤΑΓΑΡΗΣ: Ἡ ἀπροσμέτρητος ἀνθρωπίνη πτώσις.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ: Τὸ ἔθνος καὶ ἡ γλῶσσά του.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ:

ΚΑΡΟΛΟΣ ΜΗΤΣΑΚΗΣ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΣΧΟΛΙΑ:

ΜΕΤΕΩΡΟΣ — ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ ΚΑΡΦΙΑΣ

ΠΟΙΗΣΗ:

ANGELO VITI, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ, ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΟΥΛΕΝΤΙΑΝΟΣ, ΚΩΣΤΑΣ
ΜΙΧΑΗΛ, ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΒΑΓΓΕΛΗΣ Γ. ΠΑΣΣΙΑΣ, ΣΩΣΩ
ΠΕΤΡΟΥ — ΒΛΑΣΣΗ, ΜΑΝΟΣ ΦΑΛΤΑΪΤΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ:

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΛΑΜΠΡΟΥ, ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ, Σ.Ν., Α.Π., «ΤΗΛ.»

ΔΑΥΛΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Κυδαθηναίων 29, Πλάκα, Αθήνα (105 58)
Τηλέφωνα: 3223957 ή 9823655.

Τα γραφεία του Περιοδικού λειτουργούν
πρωινές ώρες 9.30-13.30, καθημερινά.

Έκδότης — Διευθυντής:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ
Αχιλλέως - Μουσών 51, Π. Φάληρο.

Υπεύθυνοι Τυπογραφείου
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΠΑΜΠΑΗΣ — Π. ΜΠΑΡΜΠΗΣ
Γερανίου 24, Αθήνα.

Τιμή τεύχ. δρχ. 120 - Ετήσια συνδρομή
δρχ. 1.500 - Οργανισμών δρχ. 3.000 -
Φοιτητών δρχ. 500 - Εξωτερικού δολ. 50
- Διαφημίσεις δεν δημοσιεύονται.

Τα χειρόγραφα συνεργασιών δεν επιστρέφονται.

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση άρθρων
του ΔΑΥΛΟΥ υπό τον όρον ότι θα αναφέ-
ρεται ρητά η πηγή τους.

Όλες οι συνεργασίες, τα βιβλία και
τα ταχυδρομικά ή τραπεζικά έμβά-
σματα στη διεύθυνση: Δημ. Λάμπρου,
Μουσών 51 Π. Φάληρο, Αθήνα (175 62)

ΤΟΜΟΣ Γ • 30 • ΙΟΥΝΙΟΣ '84

Η έλευθερία,
ό μαζισμός,
ή δημοκρατία
κι ό «Δαυλός»

Δέν υπάρχει καθολικώτερης ισχύ-
ος αλήθεια από την έλευθερία. Προ-
τιμώ τον χαρακτηρισμό «αλήθεια»,
άντι των όρων «άξία», «ιδέα», «άρ-
χή» ή ό,τι άλλο θέλετε, γιατί θα ήθε-
λα να τονίσω την όντολογική υπό-
σταση της έλευθερίας. Η έλευθερία
είναι όν, υπάρχει, βρίσκεται δυνάμει
διάχυτη παντού, στο Σύμπαν και
στη Γη, στην άνόργανη ύλη και τη
ζωή, στην άτομική συνείδηση και
στην κοινωνία, στην Ιστορία και το
Πνεύμα. Δέν είναι δογματική, συμ-
βατική, τεχνητή «άρχή», άπ' αυτές
που οι άνθρωποι καθιερώνουν αυ-
θαίρετα, παραβιάζοντας τη φυσική
αλήθεια, για να τις χρησιμοποιή-
σουν στην ύπηρεσία κάποιας σκοπι-
μότητας, που νομοτελειακά επίσης
διαστρεβλώνει, διαστρέφει και συν-
θλίβει την έσωτερική ανθρώπινη φύ-
ση. Έλευθερία είναι το ίδιο το Όν
στην υπέρτατη και άπολύτου κύρους
έκφανσή του και — μπορεί ακόμη να
λεχθώ, άν αυτό βρίσκεται μέσα στις
δυνατότητες του ανθρώπινου έγκε-
φάλου — ή έλευθερία είναι το ίδιο το
Όν στην άπεφθη, την άθθεντική,
την θεία πεμπτουσία του.

Άφού, λοιπόν, ή έλευθερία είναι ή
άπειροστή δυναμική περικλείουσα
του έπιστητού και υπερβατικού κό-
σμου, ή κίνησή του, ή ροή του, ή άέ-
ναη κι άτέρμονη τροχιά της ούσίας
του, καταλήγει, μέσα στην ανθρώπι-
νη συνειδητότητα, να λειτουργή σαν
δέον, σαν αναζήτηση, σαν χίμαιρα
που την κυνηγάει κανείς χωρίς να
την πιάνη ποτέ. Αίώνιος Σίσυφος ή
ανθρώπινη ύπαρξη σπρώχνει το
βράχο από τα ριζά στην άνηφοριά
του λόφου, χωρίς να φθάνη ποτέ
στην κορυφή. Άλίμονο, άν έφθανε:
Θά έπαυε να υπάρχει! Η στάση, το
τέρμα, το στατικό παρόν δέν είναι

ποτέ ἐλευθερία. Δὲν εἶναι κἂν ζωή. 'Η βαθύτερη συνειδητότητα ποὺ ἐμφανίσθηκε ποτὲ στὴν ἱστορία τοῦ Πνεύματος, ἡ κλασσικὴ ἑλληνικὴ σκέψη, συνέλαβε ἐντελῶς κινητικὰ τὴν ἐννοία καὶ ἐπλάσε τὴ λέξη ἀπὸ τὸν μέλλοντα ἐνὸς ρήματος, ὅχι ἀπὸ τὴν ἀχρονικὴ ρίζα του: τὸ οὐσιαστικὸ «ἐλευθερία» παρήχθη ἀπὸ τὸ ἐλεύσομαι, τὸν μέλλοντα τοῦ ἔρχομαι, καὶ σημαίνει αὐτὸ ποὺ θὰ ἔλθῃ, καὶ ὅχι αὐτὸ ποὺ ἔρχεται οὔτε αὐτὸ ποὺ ἦλθε ποτέ. Αἰώνιο, λοιπόν, ὄραμα τοῦ μέλλοντος εἶναι ἡ ἐλευθερία, χωρὶς χρονικὸ τέρμα, ὁδύσσεια τοῦ νοῦ στὶς ἀπέραντες καὶ ἀνεξερεύνητες καὶ ἀόριστες καὶ ἀναρχες ἐκτάσεις καὶ διαστάσεις τοῦ εἶναι καὶ τῆς ἀλήθειας.

Θὰ ἦταν οὐσιαστικώτατο νὰ συλλάβουμε πῶς ἐκφαίνεται ἡ ἐλευθερία μέσα στὴν ἀνθρώπινη ὁμάδα, τὴν ἀνθρώπινη κοινότητα. Νὰ καταλάβουμε δηλαδὴ ὅτι, ἀπὸ ἀποψη ἐλευθερίας, δὲν ὑπάρχει καὶ δὲν νοεῖται ὁμάδα, ἐφ' ὅσον ὁ ἀριθμός, τὸ σύνολο τῶν μελῶν τῆς ὁμάδας, δὲν ὑποτελεῖ ποιότητα ἢ ὄντοτητα καθ' ἑαυτόν, ἀλλ' ἀπλῶς ἄθροισμα διαφόρων ποιότητων καὶ ὄντοτήτων, δηλαδὴ διαφόρων προσωπικῶν συνειδησεων καὶ ὑπάρξεων. Μ' αὐτὲς τὶς ἀτομικὲς ὑπάρξεις καὶ μόνον ἐκφαίνεται ἡ ἐλευθερία, μ' αὐτὲς λειτουργεῖ μέσα στὴν ὁμάδα· ὅχι μὲ τὴν ἴδια τὴν ἐξ ὀρισμοῦ ἄθροιστικὴ καὶ φύσει ποσοτικὴ ὁμάδα. Τοῦτο ὅσο εἶναι αὐτονόητο ἄλλο τόσο εἶναι καὶ περιοριστικὸ στὴν ζωὴ καὶ στὴν πολιτικὴ, ἀφοῦ τὸ αἶτημα γιὰ ὁμαδικὴ ζωὴ φαίνεται ταυτόχρονα σὰν κίνηση ἢ τάση ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας, σὰν καταστολὴ καὶ ὑποβίβασμός τῆς ἀτομικότητας ἢ προσωπικότητας. Κατὰ κάποιο τρόπο ὁ ὅρος «πολιτικὴ ἐλευθερία» φαίνεται νὰ συνιστᾷ σχῆμα ὀξύμωρο, ἀντίφαση, ἐφ' ὅσον

ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐννοίας τῆς ὁμάδας μέσω τοῦ ἐπιθέτου «πολιτικὴ» παρουσιάζεται ὡς ἄρση τῆς ἐλευθερίας, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐνσαρκώνεται μόνον στὴ μὴ ὁμάδα (στὸ ἄτομο) καὶ μόνον στὴν ποιότητα (τὴ συνείδηση) καὶ ὅχι στὸν ἀριθμὸ (τὸ πλῆθος).

Εἶναι ἀπαραίτητη, λοιπόν, ἡ διατήρηση, ἡ ἐπιβίωση τοῦ προσώπου στὰ πλαίσια τῆς ὁμάδας, γιὰ νὰ παραμείνῃ ἡ ἐλευθερία μέσα στὴ ζωὴ καὶ μέσα στὴν ἱστορία. Ἄν καταργηθῇ, ἐξουδετερωθῇ ἡ ἀτομικὴ συνείδηση καὶ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὶς λεγόμενες ὁμαδικὲς ἢ κοινωνικὲς ἢ μαζικὲς «ἀξίες» — αὐθαίρετες, αὐτονόητα, συμβατικὲς καὶ μὴ ἀληθινὲς κατ' ἀνάγκην — αἴρεται ταυτόχρονα καὶ ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὴν συνείδηση τῆς ἀνθρωπότητας. Ἐλευθερωτικὴ καὶ ἐξαληθευτικὴ εἶναι ἡ ὁμάδα μόνον στὸ βαθμὸ ποὺ ἀφήνει ἀθικτὴ καὶ αὐτοτελῆ τὴν προσωπικότητα τοῦ μέλους της, ἐνὸς ἐκάστου μέλους της, καὶ μόνον στὸ βαθμὸ ποὺ τῆς ἐπιτρέπει νὰ λειτουργήσῃ σὰν αὐτοδύναμη ὄντοτητα.

'Η ἀντιμαζικὴ λοιπὸν θέση εἶναι ἐκ τῶν «ὦν ἀνευ οὐ» τοῦ ἐλεύθερου πνεύματος καὶ πρωταρχικὴ προϋπόθεση τῆς πνευματικῆς εὐθύνης. Ἄρνηση τοῦ προσώπου καὶ κατάφραση τῆς μαζικότητας σημαίνει ἄρνηση τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας καὶ στράτευση στὴν ὑπηρεσία τῆς τυραννικῆς σκοπιμότητας. Ταῦτα, εἰς ἀπάντησιν πρὸς ἐκείνους ποῦ, εἴτε γιὰτὶ πέφτουν θύματα συγχύσεως ἐγκεφαλικῆς εἴτε γιὰτὶ συνειδητὰ προδίδουν τὸ Πνεῦμα, κατηγοροῦν τὸ «Δαυλό» ὅτι οἱ ἀντιμαζικὲς ἰδέες του ὑποκρύπτουν ἀντιδημοκρατικὲς ἢ ἀριστοκρατικὲς τάσεις. Ἡ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀνελευθερία τοῦ μαζισμοῦ ἀποτελεῖ τὴν αὐθεντικώτερη ἀπόδειξη τῆς δημοκρατικότητας.

Δ. Ι. Α.

ΗΛΙΑΣ Λ. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

Ἡ ἑλληνικὴ γραφὴ ἐχρησιμοποιεῖτο στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ὁμηρικὰ χρόνια

(Ἡ ἀπόδειξη βρίσκεται στὰ κείμενα τῆς *Θεογονίας* καὶ τοῦ Ὀμήρου)*

Ἄν τὰ πρῶτα φωνητικὰ σκιρτήματα μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν «ἀρχὴ γλώσσας», θεωρῶ, ὅτι καὶ τὰ πρῶτα ἀνθρώπινα σχεδιάσματα, ποὺ συντελοῦσαν στὴν καλύτερη ἐπικοινωνία, μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν «ἀρχὴ γραφῆς». Τὸ θέμα ποὺ θὰ ἐξετάσω ἐδῶ δὲν εἶναι ποιά ἦταν ἡ πρώτη ἢ ἡ δευτέρη γραφὴ. Τὸ θέμα εἶναι πολὺ δύσκολο καὶ ἴσως εἶναι παρόμοιο μὲ τὸ νὰ ἀναζητήσουμε, μετὰ ἀπὸ τόσες μίξεις καὶ συνθέσεις τῶν γλωσσῶν τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, ποιά μπορεῖ νὰ ἦταν ἡ πρώτη γλῶσσα. Σημασία ὅμως ἔχει ἂν ὑπῆρξε γραφὴ· καὶ αὐτὸ τὸ θέμα θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐδῶ.

Ἡ ἔρευνα βέβαια ἢ δική μου, ὅπως ἀπ' τὴν ἀρχὴ δὴλωσα, ἐξετάζει τὰ συμβάντα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο «Ἑλληνικὴ Γλῶσσα». Σὲ προηγούμενο ἄρθρο (*Δαυλός*, 25/84) ἀναφερόμενο στὴν «*Θεογονία*», τὴν διάσωση τῆς ὁποίας θεώρησα ἔργο γραφῆς καὶ ὄχι μνήμης, δὲν ἀνέπτυξα ἀρκετὰ τίς ἀποδείξεις αὐτοῦ τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου. Θὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ τοὺς σχετικούς στίχους, ὥστε ἐξετάζοντας τὰ περὶ γραφῆς νὰ τὰ τοποθετήσουμε χρονικὰ στὰ πρὸ τῆς μεγάλης καταστροφῆς χρόνια, δηλαδὴ τὰ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ (*Θεογονία*, στίχ. 38-40):

- «εἰρεῦσαι τὰ τ' ἐόντα τὰ τ' ἐσσόμενα = ἐξιστορώντας μὲ καυτερὰ λόγια τὰ συμβαίνοντα, τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν καὶ τὰ περασμένα
- φωνῇ ὁμηρεῦσαι· τῶν δ' ἀκάματος = διασώζοντας τὰ καταγεγραμμένα· γιατί μόνο ἐξ αὐτῶν ἀνεξάντλητα καὶ ὅμοια ἐπαναλαμβάνεται ὁ ἀνθρώπινος λόγος
- ἐκ στομάτων ἡδεῖα. ἀπὸ τὰ στόματα (τῶν Μουσῶν) ποὺ εἶναι τέρψη τῶν αὐτίων ν' ἀκούς.

Ἐρμηνεύσα τὸ «φωνῇ ὁμηρεῦσαι»: διασώζοντας τὰ καταγεγραμμένα!..

Ἄς δοῦμε ἐδῶ ἀναλυτικὰ τοὺς λόγους: Τὸ «*ὁμηρεῦσαι*» εἶναι ἐπ. τύπος τῆς μετοχῆς τοῦ «*ὁμῆρῃω*», ποὺ σημαίνει συγκυρέω ἢ συμφωνέω. «*Αὐτὸ παρωνόμασται ἀπὸ τοῦ «ὁμαρῆς» ποὺ κατὰ Ἡσύχιον —γράφει ὁ C. Sittl— σημαίνει ὁ συναρμόζων*». Ἄς ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸ «*ὁμαρῆς*», ποὺ εἶναι λέξη σύνθετη ἀπὸ τὸ «*ὁμοῦ*» καὶ τὸ «*ἄρω*». Τὸ «*ἄρω*» εἶναι ὁ ριζικός τύπος τοῦ «*ἀραρίσκω*», ποὺ σημαίνει συναρμόζω. [Τὸ «*ἀραρίσκω*» προέρχεται ἐκ τοῦ *ἄρ-ἄρω*]. Τὸ *ἄρω*, ποὺ ὁ ἐπικός του τύπος ἦταν *ῥα* (ποὺ εἶναι ἐγκλιτικό), ὑπονοεῖ «ἀπλῶς ἄμεσο μετάβαση ἀπὸ ἓνα πρᾶγμα σὲ ἄλλο». Ἀπὸ τὸ *ἄρω* προέρχονται οἱ λέξεις ἄρθρο, ἀριθμός, ἄρμος, ἁρμονία, ἄρτιος, ἄριστος, ἀρετὴ κ.ἄ., καθὼς καὶ οἱ λέξεις ὁμαρτέω, ὁμηρος κ.λ.π. Ὀμηρος σημαίνει «ἐγγύηση περὶ διατηρήσεως ἐνότητος, ἐνέχυρον». «*Ὀμαρῆς*», κατὰ Ἡσύχιον, εἶναι ὁ «*ὁμοῦ, συμφώνως συναρμόζων*». Γιὰ τὴ λέξη «φωνή» ἐξήγησα ἤδη ὅτι σημαίνει τὸν ἀνθρώπινο λόγο. Διακριτικὸ στοιχεῖο τῆς ἐννοίας «ὁμηρος» εἶναι ἡ ἐγγύηση καὶ τὸ ἐνέχυρον. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ἀπαιτοῦν «ἐμπράγματον ἀσφάλεια», δηλαδὴ ὑλικὴ ἐξασφάλιση. Ὁ ἀνθρώπινος λόγος ὡς «*ἔπεα πτερόεντα*» εἶναι ἄυλος καὶ δὲν θὰ γνωρίζαμε ἂν ἀναμεταδίδεται ὅμοια «*ἀκάματος*», δηλαδὴ στὸ διηνεκές, ἂν μὲ κάποιο τρόπο δὲν ἔχει μεταβληθεῖ σὲ «*γραπτὸ λόγον*». Μόνο ὁ γραπτὸς λόγος (τότε) ἦταν δυνατόν νὰ δίνει

* Σημαντικὴ συμβολὴ στὸ θέμα τῆς προελεύσεως καὶ χρονολογήσεως τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς ἔχει προσφέρει ὁ ἐπίτιμος καθηγητὴς Πανεπιστημίου κ. Κωνσταντῖνος Πλεῦρης μὲ τὸ σύντομο ἀλλὰ πολὺ οὐσιαστικὸ μελέτημά του «*Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητον*», Θεσσαλονίκη 1981.

«ἐνέχυρον», δηλαδή νὰ δοθεῖ, νὰ κατατεθεῖ σὲ κάποιο ἀρχεῖο ἀπὸ ὅπου θὰ μπορούσε νὰ ἀντιπαραβληθεῖ μὲ τὰ λεγόμενα καὶ νὰ χαρακτηριστοῦν αὐτὰ ὅμοια πρὸς τὰ καταγγραμμένα.

Ἡ ἔννοια «ὅμοια» πηγάζει ἀπὸ τὴν ἴδια πράξη τῶν Μουσῶν, ὅπως καὶ τὸ «ἀκάματος». Οἱ Μοῦσες, χωρὶς νὰ κουράζονται, ἐπαναλαμβάνουν (αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τους). Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸ πού ἐπαναλαμβάνουν εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον «συμβάντα» ἢ ἐπανάληψη συμβάντων, ἀπαιτεῖ πιστότητα (τὰ τ' ἐόντα - πρὸ τ' ἐόντα). Ἀπ' αὐτοὺς τοὺς στίχους τῆς *Θεογονίας* βγαίνει τὸ πρῶτο συμπέρασμα: ὅτι ὑπῆρχε γραφὴ ἀπὸ τὰ πρὶν τὸ Δία χρόνια. Ἐπαναλαμβάνω, ὅτι δὲν θέτω ἀκόμη ζήτημα τύπου γραφῆς, δηλ. ἂν ἦταν εἰκονογράμματα ἢ ἰδεογράμματα ἢ φθογογράμματα ἢ κάποιος μικτὸς τύπος γραφῆς.

Μετὰ τῇ *Θεογονίᾳ* ὁ Ὅμηρος μᾶς ὁμιλεῖ μὲ πολλοὺς τρόπους γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς γραφῆς ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια:

Ἰλιάς, Σ-485: «ἐν δὲ τὰ τεῖρεα πάντα, τὰ τ' οὐρανὸς ἐστεφάνωται» [= Ἐκεῖ δὲ (ψηλὰ) ὅλα τ' ἄστρα πού στεφανώνουν τὸν Οὐρανό]. Ἡ λέξη «τεῖρεα» προέρχεται ἀπὸ τὴν λέξη «τέρας», πού ὁ ἐπικ. τύπος τῆς εἶναι «τεῖρας» (πού συναντᾶται μόνο στὸ πληθ.: τεῖρεα).

Ἰλιάς, Ε 742: «Διὸς τέρμα αἰγιόχοιο». Ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τῆς «αἰγίδος», τοῦ χιτῶνος τῆς Ἀθηνᾶς, μεταξὺ τῶν ἄλλων παραστάσεων πού ἐκοσμεῖτο αὐτός, μαθαίνουμε ὅτι ἦταν καὶ τὸ κεφάλι τῆς Γοργόυς. (Αὐτὸ ἦταν τὸ σημεῖο τοῦ αἰγιδοφόρου Δία).

Ὁ λεξικογράφος Ἡσύχιος θεωρεῖ, ὅτι οἱ λέξεις «σημεῖον, τέρας ἢ σφραγίς» δηλώνουν τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Ἡ λέξη «σημεῖον», πού εἶναι ἔννοια ταυτόσημη μὲ τὸ «τέρας», στοὺς κλασσικοὺς χρόνους χρησιμοποιήθηκε γιὰ ν' ἀποδοθοῦν ἔννοιες ὅπως οἰωνός, σινιάλο, τὰ συμφωνηθέντα, ὄριο, χάραγμα, πυράσημο, τὸ ἐν λογικῇ σημεῖον ἢ ἀπόδειξη, τὸ σύμπτωμα στὴν ἰατρικὴ, τὰ γράμματα ἢ τὰ γραπτὰ σημεῖα. Ἡ λέξη βέβαια «σημεῖον» δὲν χρησιμοποιήθηκε σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς σημασίες οὔτε ἀπ' τὸν Ἡσίοδο καὶ τὴν *Θεογονίᾳ* οὔτε ἀπὸ τὸν Ὅμηρο. Ἐτσι ἱστορικὰ ἀπὸ τὴν λέξη «τέρας» περνᾶμε στὴ λέξη «σημεῖον». Σημεῖον γενικά εἶναι κάτι ὀπτικό, πού ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ παραμένει καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν πρώτη αἰτία πού τὸ προκάλεσε ἢ νὰ «ἐπαναλαμβάνεται» κατὰ τρόπο ἐντελῶς ὅμοιο μὲ τὸν ἀρχικό.

Αὐτὴ ἡ ὀπτικὴ εἰκόνα ἐρμηνεύθηκε σὰν «χάραγμα», πού ἐκφράζει κάτι μὲ τὸ σχῆμα του. «Χαράζω» ὅμως σημαίνει «ξέω δι' ἐνὸς αἰχμηροῦ ἐργαλείου». Αὐτὴ ἡ πράξη, τοῦ «χαράζω δι' ἐνὸς αἰχμηροῦ ἐργαλείου», στὸν Ὅμηρο ἀποκαλεῖται **Γραφή**:

Ἰλιάς, Ρ, 599: «αἰχμὴ γράψεν δὲ οἱ ὀστέον ἄχρις».

[= τοῦ χάραξε ἡ αἰχμὴ τὸ κόκκαλο πέρα ὡς πέρα].

Ἰλιάς, Ζ, 169-170: «γράφας ἐν πίνακι πτυκτῶ θυμοφθόρα πολλά, δεῖξαι δ' ἠνώγει ᾧ πενθερῷ ὄφρ' ἀπόλοιτο».

[= Ἐγραψε σὲ ξύλινες λεπτὲς ἐπιφάνειες πού διπλώνονταν, πράγματα πού δηλητηρίαζαν τὴν ψυχὴ καὶ ὑπέδειξε (ὁ Προΐτος) στὸν κομιστὴ τῆς ἐπιστολῆς του (δηλαδή στὸν Βελλερεφόντη) νὰ τὴν ξεδιπλώσει στὸν πεθερὸ του (Ἰοβάτη ἢ Ἀμφιάνακτα), γιὰ νὰ βρεῖ ἀπ' ἐκεῖνον τὸν χαμό του].

Μ' αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Προΐτου πρὸς τὸν πεθερὸ του βασιλέα τῆς Λυκίας Ἰοβάτη, πού τοῦ καταγγέλλει ὅτι: ἡ κόρη του καὶ σύζυγός του Ἀντεία ἢ Σθενέβοια θεωρεῖ τὴν Βελλερεφόντη ἔνοχο καταχρήσεως τῆς φιλοξενίας καὶ ἐρωτικῆς ἐπιθέσεως εἰς βάρος τῆς, πού αὐτὴ ἀπέκρουσε (;), διαπιστώνουμε τὰ κατωτέρω σημαντικά: (α) ὅτι ἡ γραφὴ ἦταν γνωστὴ στὴν ἐποχὴ τοῦ Βελλερεφόντη, (β) ὅτι στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ γράφονταν «θυμοφθόρα πολλά». Ὁ Βελλερεφόντης στὴν «*Θεογονίᾳ*» ἀποκαλεῖται «ἐσθλός», δηλαδή ἀγαθός, ὑπερέχων τῶν ἄλλων. γενναῖος, ἰσχυρός. Τὸ ὅτι κατ' ἀρχὴν τὸν γνωρίζει ἡ *Θεογονία*, πού δὲν γνωρίζει τὸν Δευκαλίωνα καὶ τοὺς Δευκαλίδες (γιὰ τοὺς Δευκαλίδες μᾶς μιλάει ὁ Ὅμηρος), εἶναι ἓνα ἀκόμη στοιχεῖο ἀποδεικτικὸ τῆς ὑ-

πύρξεως γραφῆς ὅταν συντέθηκε τὸ ἔπος. Ὁ Βελλερεφόντης ὁμῶς (σύμφωνα μὲ τὸ ἀπόσπασμα 7b, Shubart καὶ Wilamowitz, τῶν *Ῥοιῶν*) ἔχει πατέρα τὸν Γλαῦκον ποῦ εἶναι σύγχρονος τοῦ Ποσειδῶνα. Ὁ Γλαῦκος κατὰ τὸν Ὅμηρον εἶναι γιὸς τοῦ Σίσυφου, ποῦ ἡ γενιά του κρατᾷ ἀπ' τὸν Αἴολο [*Ἰλ.*, Z, 154—155]:

«Σίσυφος Αἰολίδης· ὅς δ' ἄρα Γλαῦκον τέκεθ' υἱόν, αὐτὰρ
Γλαῦκος ἔτικτεν ἀμύμονα Βελλερεφόντην».

Ἀλλὰ καὶ ἄν, ὅπως ἄλλως ὑποστηρίζεται, ὁ Βελλερεφόντης εἶναι μὲν γιὸς τοῦ Γλαυκοῦ, ἀλλὰ ὁ Γλαῦκος εἶναι γιὸς τοῦ Μίνως, στὴν *Ὀδύσ.*, τ 179, ὁ Μίνως ἀποκαλεῖται «Διὸς μεγάλου ὀαριστῆς» (δηλαδὴ σύντροφος τοῦ μεγάλου Δία). Χρονολογικὰ ἐπομένως ὁ Βελλερεφόντης εἶναι πίσω ἀπὸ τοὺς Δευκαλίδες.

Τὸ δεύτερο ὁμῶς σημεῖο τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Ὁμήρου στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Προΐτου εἶναι συγκλονιστικὰ ἀποκαλυπτικό: Γράφει, ὅπως εἶπαμε: «γράφας ἐν πίνακι πτυκτῶ θυμοφθόρα πολλά». Ἀς ἀναλύσουμε τὸν στίχο λέξη πρὸς λέξη:

(α) Ἡ λέξη «γράφας» σημαίνει ὅτι δι' ἐνὸς αἰχμηροῦ ὄργανου χάραξε... [ἀφήνω σκόπιμα ἓνα κενό] «ἐν πίνακι», ποῦ σημαίνει ἐπάνω σὲ λεπτὲς σανίδες. Ἡ ἐπόμενη ὁμῶς λέξη «πτυκτῶ» μᾶς ὑποχρεώνει νὰ θεωρήσουμε τίς «σανίδες» σὰν πολὺ λεπτὰ φύλλα ἐκ ξύλου. Χωρὶς νὰ τὸ ὑποστηρίξω κατηγορηματικά, καὶ τὸ χαρτί μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ «λεπτὸν φύλλον ἐκ ξύλου», διότι ἀλλιῶς δὲν θὰ διπλωνόταν. Αὐτὸ σημαίνει «πτυκτῶ».

β) Καὶ τώρα ἔρχομαι στὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς. Ἡ λέξη «θυμοφθόρα» εἶναι σύνθετη ἀπὸ τὸ «θυμός» καὶ «φθορά». «Θυμός» λεγόταν ἡ ψυχὴ ἢ τὸ πνεῦμα· ἀκόμη θεωρεῖται τὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς, τῆς αἰσθησῆς ἢ σκέψης, ιδίως τῶν ἰσχυρῶν αἰσθημάτων, τῶν παθῶν [Πλάτων, *Κρα.* 419 E: «ἀπὸ τῆς θύσεως καὶ ζέσεως τῆς ψυχῆς», δηλαδὴ τὸ θεωρεῖ παραγόμενο ἐκ τοῦ *θύω*]. Ἡ λέξη «φθορά» (ἀπ' τῆς ρίζας *φθερ-*, *φθείρω*) σημαίνει καταστροφὴ, ὀλεθρος, ἀπώλεια. Ἡ λέξη «φθείρω» χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Ὅμηρον μὲ τὴν σημασίαν τοῦ καταστρέφω: «μῆλα καὶ κακοὶ φθείρουσι νομῆες» [*Ὀδ.*, ρ. 246] καὶ σὰν «κατάρτα», ὁμοιο μὲ τὸ «νὰ χαθῇτε»: «Φθείρεσθ' εἰς ὃ κεν ἄστυ κειχόμεν Ἰλίου ἱρῆς» [= Νὰ χαθῇτε, ὥσπου φθάσουμε στὴν ἱερὴ πόλιν τῆς Τροίας].

Κατόπιν αὐτῆς τῆς ἀναλύσεως, πῶς εἶναι δυνατό νὰ προσπεράσουμε τὴν λέξη «πολλά» καὶ νὰ μὴ θέσουμε ἓνα ἐρώτημα ἐντελῶς λογικὸ καὶ ἁπλό; Ὁ Ὅμηρος λέγοντας «θυμοφθόρα πολλά» καὶ γνωρίζοντας τὸν σκοπὸ τῆς ἐπιστολῆς, γνώριζε πολὺ καλὰ ὅτι δὲν ἦταν δυνατόν νὰ διεγείρονται οἱ ψυχικὲς καταστάσεις μὲ εἰκόνας ἢ ἰδεογράμματα, παρὰ μὲ γράμματα ποῦ κι' αὐτὸς χρησιμοποιοῦσε. Εἶναι φανερό ὅτι τὰ «θυμοφθόρα πολλά» μᾶς ἀποκαλύπτουν καὶ πολλὰ γιὰ τὴν «γραφὴν» ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ὁ Ὅμηρος δὲν φαίνεται καθόλου ν' ἀμφιβάλλει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Βελλερεφόντη ἀντήλλασαν ἐπιστολὰς μὲ τὴ γνωστὴ σ' αὐτὸν γραφὴ. Ἀντίθετα, ὁ Ἡρόδοτος δείχνει ὅτι πολλὰς φορὲς τελεῖ ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ «βγάλει ἄκρη» στὸ βαρὺ φορτίο τῆς ἐξιστορήσεως τῶν πανάρχαιων συμβάντων καὶ εἶναι ὁ ὑπεύθυνος τῆς δημιουργηθεῖσης ἐντυπώσεως ὅτι τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ποῦ χρησιμοποιοῦσε μέχρι σήμερα εἶναι προελεύσεως φοινικικῆς. Γράφει στὴν ἱστορίαν του [*Τερψιχόρη*, 58-59]:

«Οἱ δὲ Φοῖνικες ποῦ μαζὶ μὲ τὸν Κάδμο ἦλθαν, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰγονται οἱ Γεφυραῖοι, ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰ ποῦ μετέφεραν μαζὶ τοὺς κατὰ τὴν ἐγκατάστασίν τους σ' αὐτὴ τὴ χώρα, εἰσῆγαγαν ἀκόμη καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν ὑπῆρχαν πρωτύτερα στοὺς Ἕλληνας. Κατ' ἀρχὴν αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου τὰ χρησιμοποιοῦσαν ὅλοι οἱ Φοῖνικες, μὲ τὴν πάροδο δὲ τοῦ χρόνου ταυτόχρονα μὲ τὴν ὁμιλίαν μετέβαλλαν καὶ τὴ μορφή καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων.

»Κατοικοῦσαν δὲ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὰ περισσότερα μέρη τὰ γύρω ἐκ τῶν Ἑλλήνων οἱ Ἴωνες, οἱ ὁποῖοι παραλαμβάνοντας μὲ τὴν διδασκαλίαν ἀπὸ τοὺς Φοῖνικες τὰ

στοιχεία του αλφαβήτου και τροποποιήσαντες λίγα απ' αυτά, τὰ μεταχειρίζονταν· καὶ ἐφ' ὅσον τὰ μεταχειρίζονταν, καθὼς ἦταν καὶ δίκαιο ἐπειδὴ τὰ εἰσήγαγαν στὴν Ἑλλάδα οἱ Φοῖνικες, τὰ ὀνόμασαν Φοινικικά. Ἀκόμη δὲ τοὺς παπύρους (*βύβλους*) οἱ Ἴωνες ἀπὸ παλαιὰ συνήθεια ὀνομάζουν διφθέρες, διότι κάποτε, ὅταν ὑπῆρξε ἑλλειψη παπύρων, μεταχειρίζονταν διφθέρες (δέρματα κατεργασμένα) αἰγῶν καὶ προβάτων· ἀκόμη καὶ στὴν ἐποχὴ μου πολλοὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους γράφουν πάνω σὲ τέτοιες διφθέρες (58).

»Εἶδα καὶ ὁ ἴδιος γράμματα τῆς ἐποχῆς τοῦ Κάδμου (*Καδμήια γράμματα*) στὸ ἱερὸ τοῦ Ἴσμηνίου Ἀπόλλωνος στὴ Βοιωτικὴ Θήβα, χαραγμένα (ἢ ἀνάγλυφα) ἐπάνω σὲ τρεῖς τρίποδες, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦταν ὅμοια μὲ τὰ σημερινὰ ἰωνικά» (59).

Ἄς δοῦμε τί μᾶς ἀποκαλύπτουν αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Ἡρόδοτος: Ὁ Κάδμος (κατὰ τὴ *Θεογονία*, στίχ. 937: «*Ἀρμονίην θ' ἦν Κάδμος ὑπέρθυμος θέτ' ἀκοιτῆς*»), ὁ μεγάλου ψυχος ἀλλὰ καὶ ὀξύθυμος, παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Ἄρη καὶ τῆς Κυθέρειας, τὴν Ἀρμονία. Καὶ ἀκόμη (στίχ. 957-978):

*Κάδμω δ' Ἀρμονίην, θυγάτηρ χρυσῆς Ἀφροδίτης,
Ἰνώ καὶ Σεμέλην καὶ ἀγαυὴν καλλιπάρηον
Αὐτονόην θ' ἦν γῆμεν Ἀρισταῖος βαθυχαίτης,
γεῖνατο καὶ Πολύδωρον ἐνστεφάνω ἐνὶ Θήβῃ.*

[= Ὁ Κάδμος καὶ ἡ Ἀρμονία, ἡ θυγατέρα τῆς χρυσοστόλιστης Ἀφροδίτης, γέννησαν τὴν Ἰνώ, καὶ τὴ Σεμέλη καὶ τὴν ἀγέρωχη καὶ ὁμορφόμορφη Αὐτονόη, ποὺ τὴν παντρεύτηκε ὁ πυκνομάλλης Ἀρισταῖος καὶ τέλος ἔκαναν τὸν Πολύδωρο στὴν Θήβα. Αὐτὴ μοιάζει ὁμορφα στεφανωμένη ἀπ' τὸ τεῖχος ποὺ τὴν ζώνει ὀλόγουρα].

Αὐτὴν τὴν Θήβα ὁ Ἡσίοδος τὴν ἀποκαλεῖ «*ἐπτάπυλον*» (*Ἔργ.* Ἡμ., στίχ. 162: «*ἐπταπύλῳ Θήβῃ Καδμηίδι γαίῃ*»).

Τὸ ὄνομα *Φοῖνιξ* τὸ ἀγνοεῖ ἡ *Θεογονία* καὶ ὁ Ἡσίοδος. Ὁ Ὅμηρος ὁμοῦς μᾶς μιλάει γιὰ τὸν Φοῖνικα (*Ἰλ.*, I, 168 καὶ 484). Γράφει: Ὁ γέρο ἀρματηλάτης Φοῖνιξ ἦταν ἀφ' ἑνὸς «*Διὶ φίλος*» καὶ ἀφ' ἑτέρου «*ναῖο δ' ἐσχατιὴν Φθίης, Δολόπεσιν ἀνάσσω*». [= φίλος τοῦ Δία καὶ κατοικοῦσε στὰ πέρατα τῆς Φθίας βασιλεύοντας στοὺς Δόλοπες].

Ὁ Ἡρόδοτος [*Πολύμνια*, 159] μᾶς ὁμιλεῖ γιὰ τὴν Φθία, καὶ τὴν ἀποκαλεῖ «*Θεσσαλίην*». Γράφει: «*τὴν δὲ Θεσσαλίην λόγος ἐστὶ τὸ παλαιὸν εἶναι λίμνην*», ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη ἡ φάραγξ καὶ τὸ στενὸ μέρος τῆς ἐκροῆς τῶν ποταμῶν (Πηνειὸς, Ἀπιδανός, Ὀνόχων, Ἐνιπεὺς καὶ Πάμισος)· αὐτοὶ καθὼς καὶ ἡ Βοιητὴς λίμνη δὲν ὀνομάζονταν ὅπως σήμερα, ἔρρευν ὁμοῦς καθὼς καὶ τὴν ἀρχαία μεταβάλλοντας ὅλη τὴ Θεσσαλία σὲ πέλαγος. Τὸ ὄνομα βέβαια «*Θεσσαλία*» ὑποδηλώνει «*θέσις ἁλός*», δηλαδὴ τόπο ὅπου ἄλλοτε ὑπῆρχε θάλασσα. Τὰ ἐρωτήματα ποὺ τίθενται ἐδῶ εἶναι: πότε ἡ θάλασσα ἢ λίμνη τῆς Φθίας ἔγινε ξηρὰ; Πότε ὀνομάστηκε ἡ περιοχὴ «*Θεσσαλία*»; Γιατὶ ὁ Ὅμηρος δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομα «*Θεσσαλία*»; Ἀλλὰ καὶ ὁ Στράβων στὰ *Γεωγραφικά* (Θ, 20 - C. 441) γράφει ὅτι: «*καὶ ὁ Ὅμηρος δὲν ἀναφέρει τὴν λίμνη Νεσσωνίδα, ἀλλὰ μόνον τὴ Βοιηίδα, ἡ ὁποία ἐν τούτοις εἶναι λίγο μικρότερη, ὅτι ἡ Βοιητὴς ἦταν τότε ἡ μόνη σταθερὴ λίμνη τῆς χώρας, ἐνὼ ἡ ἄλλη ἄλλοτε μὲν μεγάλωνε, ἄλλοτε δὲ χανόταν τὰ νερά τῆς αἰφνίδια*».

Στὴν *Ὀδύσσεια*, ἐπίσης, γίνεται λόγος γιὰ τὴν χώρα τῶν Φοινίκων, ποὺ ἦταν πηλοσίον τῆς Κύπρου (δ, 83). Περὶ αὐτῶν τῶν Φοινίκων ἡ γνώμη τοῦ Ὀμήρου εἶναι φοβερή. Γράφει: «*Ἐνθα δὲ Φοῖνικες ναυσίκλητοι ἤλυθον ἄνδρες τρώεσσι, μύρῃ ἄγοντες ἀθύρματα νηὶ μελαίνῃ*» (ο, 415-416), δηλαδὴ ἄνθρωποι πανοῦργοι (κερδαλέοι), ποὺ χιλιάδες ψευδοπράγματα κουβαλοῦσαν μὲ τὸ μαῦρο πλοῖο τοὺς.

Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἀχρεῖους ἐμπόρους, ὅπως τοὺς περιγράφει ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡ-

ρόδοτος, πού «ἀβασάνιστα» ὅπως λέει ὁ Θουκυδίδης (Α, 20,1), «πολλὰς ἀνακρίβειες διατύπωνε», θεώρησε ὅτι τοὺς μετέφερε ὁ Κάδμος (Εὐτέρπη, 49) στὴ Βοιωτικὴ Θήβα. Ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβαν (κατὰ τὸν Ἡρόδοτο) οἱ Ἕλληνες τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου. Ὁ Ἡρόδοτος ὁμῶς συμπληρώνει (καὶ ἡ μαρτυρία του αὐτὴ εἶναι ἐξαιρετικὰ χρήσιμη καὶ ἀποτελεῖ ἱστορικὴ ἀπόδειξη), ὅτι «ὁ ἴδιος μὲ τὰ μάτια του εἶδε *«Καδμήια γράμματα... τὰ πολλὰ ὅμοια ἔοντα τοῖσιν ἰωνικοῖσιν»*, χαραγμένα ἐπάνω σὲ τρεῖς τρίποδες στὸ ἱερὸ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος στὴ Βοιωτικὴ Θήβα. Ὁ Ἡρόδοτος δηλαδὴ ἄθελά του ἐπιβεβαιώνει ὅτι τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, τὰ *«Καδμήια γράμματα»*, εἶναι ὅμοια μὲ αὐτὰ πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἰωνίας. Βεβαιώνει ἀκόμη, ὅτι οἱ Ἴωνες κάποτε χρησιμοποιοῦσαν ἀντὶ παλῶν (βύβλων) διφθέρες, γιὰ νὰ γράφουν. Τέλος τὸ γεγονός ὅτι τὰ γράμματα τὰ ἀποκαλεῖ *«Καδμήια»* σημαίνει ὅτι ἡ σύγχυση πού ἐπικρατεῖ καὶ σ' αὐτόν, λόγω τοῦ «ἱστορικοῦ κενοῦ», γιὰ τὸ ὁποῖο ἔγραψα στὸ *Δαυλό* (25/84), τὸν ὁδηγεῖ σὲ συμπεράσματα «ἀβασάνιστα» κατὰ Θουκυδίδη.

Καὶ ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο, θὰ ἔλεγα, ξεκινᾷ μιὰ ἄλλη ἐπιχειρηματολογία γύρω ἀπ' τὸ «θέμα γραφῆς». Οἱ Φοῖνικες ἦταν οἱ κάτοικοι πού ζοῦσαν στὴν παραλιακὴ χώρα, τὴν ἀπέναντι τῆς Κύπρου, πού κλεινόταν ἀπ' τὸν ἐσωτερικὸ χερσαῖο χώρο μὲ τὴν ὁροσειρὰ τοῦ Λιβάνου. Ἡ εἰσὸδός τους στὴν ἱστορία συμπίπτει μὲ τὶς ἐπεκτατικὲς ἐκστρατεῖες τῶν Αἰγυπτίων, τὴν ἐποχὴ τοῦ Φαραώ Ἀμαση, περίπου τὸ 600 π.Χ. Οἱ Φοῖνικες ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Τρωϊκῶν ταξίδευαν καὶ ἀσκοῦσαν ἐμπόριο. Ἡ γραφὴ ἐφευρέθηκε — λέγουν οἱ γλωσσολόγοι — σὰν ὄργανο τοῦ ἐμπορίου, πού δὲν γίνεται δίχως γραπτὰ κείμενα. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ γραφὴ εἶναι ἐντελῶς αὐθαίρετο νὰ θεωρήσουμε ὅτι ἐφευρέθηκε «χάριν» τοῦ ἐμπορίου, εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχυριστῇ κανεὶς ὅτι πρῶτοι ἐμποροὶ στὸ Μεσογειακὸν χώρο ἦταν οἱ Φοῖνικες; Καὶ ἡ ναυπηγικὴ; ἡ ναυσιπλοΐα; ἡ Γεωγραφία, ἡ Ἀστρονομία, τὰ μαθηματικά, οἱ λιμένες, οἱ ἀποθήκες, ἀπαραίτητα στὸ ἐμπόριο; καὶ τὰ περὶ Ὠκεανοῦ, Πόντου, ποταμῶν καὶ ἄλλα πολλὰ πού περιγράφονται μέσα στὸ Ὀμηρικὰ ἱστορήματα; Ὅλα αὐτὰ ἀνέμεναν ἀποθηκευμένα στὴ μνήμη γυρολόγων τραγουδιστῶν περιμένοντας νὰ ἐμφανισθοῦν οἱ Φοῖνικες, γιὰ νὰ δανεισθοῦν τὸν τρόπο νὰ τὰ γράψουν;

Τὸ 1932 ὁ καθηγητὴς Μαρινᾶτος ἀναζητῶντας τὸ ἐπίνειο τοῦ Μίνως [Μίνως ἦταν τίτλος πού προήλθε ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου μεταξὺ τῶν ἰσῶν ἄλλων βασιλέων τῆς Κρήτης πού ἦταν φίλος τοῦ Διὸς καὶ βασιλέψεν, ὅπως ὅλοι οἱ πρῶτοι μεταξὺ ἰσῶν, ἐπὶ ἐννέα ἔτη: *«Τῆσι δ' ἐνὶ Κνωσὸς μεγάλη πόλις, ἐνθα τε Μίνως ἐννέωρος βασιλεὺς Διὸς μεγάλου ὀαριστῆς»* (Ὀδυσ., 178-179)] στὴν Ἀμνισὸ βρῆκε κίσσηρι στὸ ὑπόγειο ἐνὸς κτηρίου, στὴν παραλία. Δύο χρόνια ἀργότερα ἐξέφρασε τὴν ἂποψη ὅτι ἡ Κρήτη δὲν καταστράφηκε ἀπὸ ἀνθρώπους ἀλλὰ ἀπὸ τὴν μεγάλη ἔκρηξη τῆς Θήρας. Σήμερα θεωρεῖται πλέον βέβαιο, ὅτι οἱ συνέπειες ἐκείνης τῆς τρομακτικῆς ἔκρηξης τῆς Θήρας (τέσσερις φορὲς ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ἔκρηξη τοῦ ἠφαιστείου τῆς Σουμάτρας Κρακάταου, πού τὰ ἠχητικά του κύματα ὑπολογίστηκαν ὅτι ἔκαναν τρεῖς φορὲς τὸ γύρο τῆς γῆς προτοῦ σβήσουν) ὑπῆρξαν καὶ ἡ αἰτία τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ «Μινωικοῦ Πολιτισμοῦ» ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ προσκήνιο. Αὐτὰ κατὰ τὸν καθηγητὴ Μαρινᾶτο συμβαίνουν γύρω στὰ 1.500 π.Χ. Δηλαδὴ ἡ Κρήτη καταστράφηκε ἐκατὸ μόλις χρόνια μετὰ τὴν εἰσοδο τῶν Φοινίκων στὴν ἱστορία.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστροφὴ ἡ Κρήτη λαμβάνει μέρος στὰ Τρωϊκὰ μὲ ὀδόντα καράβια καὶ μὲ δύο ξακουστοὺς ἄρχηγούς, τοὺς Ἰδομενέα τὸν Δευκαλίδη καὶ τὸν Μηριόνη.

Ὁ Ὀμηρος, μετὰ τετρακόσια χρόνια ἀπ' τὰ Τρωϊκὰ καὶ λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάληψη τῶν Ὀλυμπιάδων, πού κανεὶς δὲν γνωρίζει γιὰ τὶ σταμάτησαν καὶ ἐπὶ τόσες χιλιετίες, πληροφορεῖ τοὺς κατοίκους τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, πού ἀκόμη δὲν λέγονται «Ἕλληνες», πού βρίσκεται ἡ Κρήτη!! Αὐτὰ ὅλα τὰ σταθερὰ ἐπιχειρήματα ἀποτελοῦν τοὺς

ἰσχυρισμούς τῶν «ἐπιστημονικῶν» ἀπόψεων, πού ἂν δὲν προέρχονται ἐκ πλάνης εἶναι ὕποπτες, καὶ ἀνέπτυξα στὴν εἰσαγωγή μου τοὺς σκοποὺς πού ὑπηρετοῦν.

Εἶναι παράλογο νὰ δέχεται κανεὶς τὴν τελειότητα μιᾶς γλώσσας πού στήριξε ἓνα μοναδικὸ πολιτισμὸ καὶ ν' ἀναζητάει τὸ ἀλφάβητο αὐτῆς τῆς γλώσσας στοὺς «κερδαλέους Φοῖνικες». Θὰ κλείσω τὰ «περὶ γραφῆς» μ' αὐτὰ πού γράφει ὁ Ἡρόδοτος, ὅταν διάβασε ὁ *ἴδιος* τὰ ἐπιγράμματα τῶν Τριπόδων, πού ἦταν γραμμένα μὲ «Καδμήια γράμματα», πού τοῦ ἦταν γνωστὰ καὶ καταληπτὰ χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ Μ. Ventris (εἶναι φανερό ὅτι ἡ γραφὴ πού ὁ Ἡρόδοτος διαβάζει δὲν τοῦ φέρνει καμμιὰ δυσκολία ἀναγνώσεως): «Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς τρίποδας — γράφει — ἔχει τὰ ἐξῆς ἐπιγράμματα: «*Ἀμφιτῦνών μ' ἀνέθηκεν ἑὼν ἀπὸ Τηλεβοάων*». Αὐτὰ μπορεῖ νὰ χρονολογῶνται ἀπὸ τὸ καιρὸ τοῦ Λαΐου, τοῦ γιοῦ τοῦ Λάβδακου, τοῦ γιοῦ τοῦ Πολύδωρου πού ἦταν γιὸς τοῦ Κάδμου» [*Τερψιχόρη*, 59].

Τόσο ἀπλᾶ καὶ ἀπροβλημάτιστα ὁ Ἡρόδοτος μᾶς λέει γιὰ τὰ «Καδμήια γράμματα», πού ἀσφαλῶς εἶναι ὅμοια μ' αὐτὰ πού γνωρίζει καὶ ὁ ἴδιος καὶ γράφει καὶ διαβάζει. Θὰ προσθέσω ὅτι ὁ Ἀμφιτῦνών κατὰ τὸ ἔργο «*Ἀσπίς Ἡρακλέους*» (πού δὲν ἀναφέρεται ὡς ἔργο ἡσιόδειο ἀπὸ τὸν Πανσανία) εἶναι ὁ ἄντρας τῆς Ἀλκμήνης, τῆς κόρης τοῦ Ἡλεκτῦωνα, πού γέννησε δύο δίδυμα παιδιά, τὸν Ἡρακλῆ καὶ τὸν Ἴφικλῆ. Αὐτὸς ὁ Ἀμφιτῦνών εἶχε ἐκδικηθεῖ τὸ σκοτωμὸ τῶν μεγαλόκαρδων ἀδελφῶν τῆς γυναικᾶς του, καίγοντας τὰ χωριά τῶν Ταφίων ἡρώων καὶ τῶν Τηλεβοάων [*Ἀσπίς Ἡρακλέους*, 1-40]. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του ὅμως στὴν Αἴγυπτο καὶ κατὰ τὶς συνομιλίες πού εἶχε μὲ τοὺς Αἰγυπτίους ἱερεῖς, οἱ τελευταῖοι τοῦ μίλησαν γιὰ τὸν Ἡρακλῆ, τὸν Διόνυσο καὶ τὸν Πᾶνα. Τὸν Ἡρακλῆ τὸν θεωροῦσαν ἓνα ἐκ τῶν δευτέρων θεῶν, τῶν λεγομένων δώδεκα, γιὰ τὸ Διόνυσο δὲ λέγουν ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Σεμέλη, τὴν κόρη τοῦ Κάδμου. Αὐτοὶ πού βασιλεύαν στὴν Αἴγυπτο ἦταν, ἔλεγαν, θεοὶ ζῶντες μαζὶ μὲ ἀνθρώπους. Ἀπὸ τὸν Διόνυσο δὲ καὶ μέχρι τὸ βασιλεῖα Ἀμαση ὑπολογίζουμε «*πεντακισχίλια καὶ μύρια*», δηλαδὴ δέκα πέντε χιλιάδες χρόνια ὅτι ἔχουν περάσει:

«Οἱ Αἰγύπτιοι βεβαιώνουν ὅτι γνωρίζουν ἀσφαλῶς τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς, διότι πάντοτε ἀριθμοῦν τὰ ἔτη καὶ καταγράφουν. Λοιπὸν ἀπὸ τὸν Διόνυσο, πού λέγουν ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Σεμέλη, τὴν κόρη τοῦ Κάδμου, μέχρι τῶν ἡμερῶν μου, εἶναι περίπου χίλια ἑξακόσια χρόνια, ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ δέ, τὸ υἱὸ τῆς Ἀλκμήνης, περίπου ἑννεακόσια χρόνια... Μεταξὺ λοιπὸν τῶν δύο τούτων ἀπόψεων εἶναι ἐλεύθερος καθένας νὰ παραδεχθεῖ ἐκεῖνο πού θὰ θεωρήσει πειστικότερο» [*Εὐτέρπη*, 144, 145, 146, 147]. Χρυστᾶμε ἀσφαλῶς πολλὰ στὸν Ἡρόδοτο πού παρ' ὅλες τὶς «ἀβυσάντιστες», μερικές φορές, κρίσεις του μᾶς δίδει πολὺτιμα ἱστορικὰ στοιχεῖα σήμερα. Ἀκόμη ὅμως κι' ἂν δεχθῶμε τὴν δική του ἄποψη, παρ' ὅλον ὅτι οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου μᾶς μιλάνε γιὰ πράγματα πού «*ἀτρεκέως φασὶ ἐπίστασθαι, ἀεὶ τε λογιζόμενοι καὶ αἰεὶ ἀπογραφόμενοι τὰ ἔτα*» (*Εὐτ.*, 145), δοθέντος ὅτι ὁ ἴδιος ἔζησε γύρω στὰ 490-420 π.Χ., καὶ μᾶς λέει ὅτι ὁ Κάδμος ἔζησε πρὶν ἀπ' αὐτὸν 1600 χρόνια, συμπεραίνουμε ὅτι τὰ «Καδμήια γράμματα» ἦταν γνωστὰ τὸ 2100 π.Χ. καὶ ὅτι ἦταν ὅμοια μὲ αὐτὰ πού καὶ ὁ ἴδιος γράφει καὶ διαβάζει.

Ἐχομε ἐπανειλημμένα ἀκούσει, καὶ τελικὰ δεχθῆκαμε, πὼς τὸ μόνο κείμενο πού μιλάει γιὰ τὴν πρὸ τοῦ 10.000 π.Χ. ἐποχῆ εἶναι ὁ πλατωνικὸς διάλογος «*Τίμαιος*». Καὶ ὅμως ὁ Ἡρόδοτος ἐπαναλαμβάνει τὶς ἴδιες περίπου *χρονολογίες* μὲ αὐτὲς πού ἀναφέρει ὁ Σόλων. Ἀλλὰ κανένα ἐρέθισμα ἔρευνας — οὔτε ἀκομὴ ἀπλῆς ἀναφορᾶς — δὲν γίνεται σ' αὐτά. Βέβαια ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία δὲν μᾶς εἶναι ἄρκετὸ, σὰ σχολεῖα μας, νὰ τὴ διδάξουμε βάσει τοῦ Ἡροδότου ἢ τοῦ Θουκυδίδου, ἀλλὰ προτιμοῦμε αὐτοὺς τοὺς δύο νὰ τοὺς ἀγνοοῦμε ἐντελῶς χάριν «προοδευτισμοῦ». Τὸν Ὅμηρο δὲ καὶ τὸν Ἡσίοδο τοὺς θέλουμε γιὰ νὰ τροφοδοτοῦν τὶς ποιητικὲς μας μεταφράσεις καὶ οὐδὲν ἄλλο....

Μ Ε Τ Ε Ω Ρ Ι Σ Μ Ο Ι

Η ιδέα της ποιοτικής διαβαθμίσεως τῶν ἀτόμων ἔρχεται βέβαια σὲ πλήρη ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀρχὴ τῆς ἰσότητος. Γνωρίζω πολὺ καλὰ ὅτι ἡ δίκαιη ἀντιπαράθεση τῶν δύο αὐτῶν ἀντιλήψεων κι ἡ ἐλεύθερη διερεύνησή τους, εἴτε συγκριτικὰ εἴτε αὐτοτελῶς, εἶναι σήμερα ἄχαρι ἔργο. Σὲ μιὰ ἐποχὴ παγκυριαρχίας τοῦ δογματισμοῦ, κατὰ τὴν ὁποία οἱ πιὸ ἀφύσικες, ἄλογες καὶ αὐθαίρετες «ἀρχές» εἰσέρχονται συμβατικὰ στὴ ζωὴ μας καὶ καθιερώνονται σὰν «ἀξίες» γενικῆς παραδοχῆς ἀλλὰ καὶ σὰν ἱερὲς δοτὲς «ἀλήθειες», τὸ νὰ ἀμφισβητῆς τὴν ἀλήθεια τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσότητος καὶ νὰ μὴν ἀπορρίπτῃς τὴν ἐκδοχὴ ὅτι οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀπὸ βιολογικὴ καὶ ἀπὸ πνευματικὴ καὶ ἀπὸ ἠθικὴ ἄποψη δὲν εἶναι ὅμοιοι ἢ ἴσοι, τοῦτο ὅπωςδήποτε σὲ τοποθετεῖ στὴν ὀχι εὐχάριστη θέση τοῦ μὴ συμπλέοντος μὲ τὸ γενικὸ ρεῦμα.

Ἄν ληφθῇ ἐπιπρόσθετα ὑπ' ὄψιν ὅτι ἰσότητα σήμερα σημαίνει «προοδευτισμός», εἶναι βέβαιο ὅτι οἱ ἰστάμενοι μὲ κριτικὴ διάθεση ἔναντι τῆς σύγχρονης αὐτῆς θεᾶς κινδυνεύουν ὀλοφάνερα νὰ χαρακτηρισθοῦν «ἀντιδραστικοί» καὶ «ἀρτηριοσκληρωτικοί», ἂν ὅχι ἀκόμα χειρότερα. Ἀλλὰ τὸν Δαυλὸ οὐδέποτε ἐνδιέφερε ἡ ἐπηρέαζε οὔτε ὁ «προοδευτισμός» οὔτε ἡ «ἀντιδραστικότητα»: πρόκειται περὶ καθαρὰ τεχνητῶν ἐξουσιαστικῶν ταμπελλῶν, ἀσυνάρτητων πρὸς ἄλλες ἀνώτερες ἀντιλήψεις καὶ ἰδέες, ὅπως π.χ. τῆς ἀλήθειας ἢ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ «προοδευτισμός» καὶ ἡ «ἀντιδραστικότητα» καλύπτουν καταστάσεις πού μπορεῖ —ἐναλλακτικὰ— νὰ μὴν ἔχουν καμμιά σχέση οὔτε μὲ τὴν ἀλήθεια οὔτε μὲ τὴν ἐλευθερία. Τελικὰ τὰ δύο αὐτὰ τεχνητὰ ἢ συμβατικὰ ρεύματα καταντοῦν, ἀπὸ ἀξιολο-

γικὴ ἄποψη, νὰ μὴ σημαίνουν τίποτα ἀπολύτως καὶ μεταξύ τους νὰ μὴν διαχωρίζονται, ὡς πρὸς τὴν οὐσία τους, σὲ τίποτε ἀπολύτως.

Εξεταζόμενη ἀπὸ ἄποψη ἀλήθειας ἐλευθερίας —ἂν αὐτὲς οἱ δύο ὑπέρτατες ποιότητες ἐξακολουθοῦν νὰ μᾶς ἐνδιαφέρουν— ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος ἀποτελεῖ ἐξώφθαλμα παραβίασὴ τους, κατάργησή τους, ἄρση τους. Ἰσώνοντας τὰ ἄνισα ἀλλοιώνω τὸ ὑπαρκτὸ μέγεθός τους, τὸ μεταβάλλω. Κάνοντας τὸν μικρὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅ,τι εἶναι καὶ τὸν μεγάλον μικρότερον ἀπ' ὅ,τι εἶναι, προκειμένου νὰ τοὺς φέρω στὰ ἴδια μέτρα, καταστρέφω ταυτόχρονα τὶς «φυσικὲς» διαστάσεις καὶ τῶν δύο. Καταστρέφω τὴν ἴδια τὴν γνήσια κι αὐθεντικὴ *ὑπαρξή* τους. Πρόκειται γιὰ καθαρὰ βίαιη, αὐθαίρετη καὶ τυραννικὴ πράξη, πού τ' ἀποτελέσματά της εἶναι αὐτόχρημα διαστρεβλωτικὰ καὶ γιὰ τὸν μικρὸν καὶ γιὰ τὸν μεγάλον. Θάλεγα, ὅτι μετὰ τὴν ἐπέμβασή μου αὐτὴ καὶ ὁ μικρὸς καὶ ὁ μεγάλος δολοφονοῦνται, παύουν οὐσιαστικὰ νὰ ὑπάρχουν, ἀφοῦ κανένας ἀπ' αὐτοὺς πιά δὲν εἶναι αὐτὸ πού φύσει ἦταν, ἀλλὰ ἔχει μεταβληθῇ σὲ κάτι ἄλλο, ἄσχετο μὲ τὸν ἑαυτό του. Δὲν χρειάζεται, νομίζω, νὰ ἐπιμείνω στὴ θεωρητικὴ μου αὐτὴ ἀνάλυση, γιὰ ν' ἀποδείξω, ὅτι τὰ προϊόντα αὐτὰ τῆς ἐξισωτικῆς μου κακοποιήσεως δὲν εἶναι πιά οὔτε ἐλεύθερα οὔτε ἀληθινὰ ὄντα. Ἐγκλειστα μέσα σὲς καινούργιες ἀφύσικες «διαστάσεις» πού αὐθαίρετα τοὺς προσέδωσα, μεταπίπτουν μοιραῖα σὲ κατάσταση, ἃς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ πῶ, *ὀντολογικῆς διαστροφῆς*, δὲν ἐντάσσονται πιά στὴν «*παλίντροπον ἀρμονίαν*» πού τὰ ἔνωσε μὲ τὸ σύμπαν, μεταβάλλονται σὲ ἐκτοπλάσματα καὶ

ἐστίες ἐκτροπῆς τοῦ ἀέναου γίνεσθαι. Καὶ ἡ μοῖρα τοὺς εἶναι προκαθορισμένη: Οἱ ἐρινύες, οἱ ἄτεγκτοι αὐτοὶ φύλακες τοῦ Λόγου, θὰ τοὺς καταστρέψουν. (Οὔτε ὁ μέγας *Ἥλιος*, ὡς γνωστόν, δὲν μπορεῖ νὰ γλυτώσῃ ἀπ' αὐτές, ἂν παραβιάσῃ τὴ φυσικὴ ἀλήθεια καὶ τὴ φυσικὴ ἐλευθερία, ἂν ξεφύγῃ δηλ. ἀπὸ τὴν φυσικὴ τροχιά του καὶ ξεχυθῇ ἀναρχος μέσα στὸ Χάος...).

Η ισότητα, ἐξ ἄλλου, ἀντιπροσωπεύει τὴν αὐθεντικώτερη περίπτωση καταργήσεως τῆς ιδέας τῆς δικαιοσύνης. Ἄν στὴν πράξη δικαιοσύνη εἶναι ἡ ἐν ἀναλογία πρὸς τὸ ἔργο ἢ τὴν ἀξία τοῦ καθενὸς «δικαιοδοσία» —μὲ τὴν εὐρύτατη ἔννοια τοῦ ὅρου—, ἡ ἴσωση τοῦ μικροῦ μὲ τὸ μεγάλο ἔργο καὶ τῆς μικρῆς μὲ τὴ μεγάλη ἀξία ἀφαιρεῖ τὴν πρωταρχικὴ προϋπόθεση τῆς δικαιοσύνης, τὴν ἀναλογία. Μὲ τὴν ἔννοια τῆς δικαιοσύνης δὲν συμβιβάζεται μὲ κανένα τρόπο ἡ ἔννοια τῆς ισότητος. Καὶ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ισότητος δὲν συμβιβάζεται μὲ κανένα τρόπο ἡ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης. Ὅπου ἰσχύει τὸ ἓνα, καταργεῖται αὐτόματα τὸ ἄλλο. Οἱ δύο ἔννοιες εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοὺς ἀντινομικὲς κι ἀντιφατικέες. Κι εἶναι ὀλοφάνερο στὴν πράξη, ὅτι οἱ κοινωνίες τῆς δικαιοσύνης εἶναι στὴ βάση τοὺς κοινωνίες ἀνισότητος, ὅπως καὶ οἱ κοινωνίες τῆς ισότητος εἶναι στὴ βάση τοὺς κοινωνίες ἀδικίας.

Γιὰ νὰ μὴν σᾶς κουράζω ἢ γιὰ νὰ μὴν σᾶς προκαλῶ, ἴσως, μὲ τὸ «ἐνοχλητικὸ» αὐτὸ θέμα μου, θὰ ἤθελα νὰ τὸ κλείσω κάνοντας δύο παρατη-

ρήσεις. Ἡ πρώτη εἶναι πολιτικῆς σημασίας: Στὶς κοινωνίες τῆς ισότητος οἱ μεγάλοι, οἱ ἄξιοι συνθλίβονται, καθὼς συμπιέζεται ἡ ἀξία τοὺς, γιὰ νὰ ἰσωθοῦν καὶ «λειτουργήσουν» ὅπως οἱ μικροί: Ἐξοχος τρόπος ἐξουδετερώσεως τῶν προικισμένων μὲ τὴ μέθοδο τοῦ ἀντιβάρου τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ πλήθους (καὶ κατὰ προέκταση, θαυμάσια κατάσταση γιὰ ἀνενόχλητη κυριαρχία τῆς ἐξουσίας). Ἡ ἄλλη παρατήρησή μου εἶναι ἱστορικῆ: Στὴν Ἑλλάδα, ὅσο ὑπῆρχε πνευματικὴ αὐτοδυναμία καὶ προτοῦ εἰσβάλλουν ἀλλότριες ἀντιλήψεις γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν κόσμον, ἡ δικαιοσύνη ἦταν θεὰ Δίκη μὲ δικούς της ναοὺς καὶ λατρεῖα καὶ ἡ ισότητα ἀπουσίαζε παντελῶς ὄχι μόνο σὰν ἀξία ἀλλὰ καὶ σὰν πρακτικὴ ἀρχή, καὶ ἐθεωρεῖτο ἴδιον τῆς κακίας: Ὁ μοναδικὸς Ἕλληνας ἐκπρόσωπος ἡ θιασώτης της, ὁ Προκρούστης, ποὺ προσπάθησε νὰ τὴν ἐπιβάλλῃ δένοντας στὸ κρεβάτι τοῦ ψηλοῦς καὶ κοντοῦς καὶ κόβοντάς τοὺς τὰ πόδια ἢ «τεντώνοντάς» τοὺς, ἀντίστοιχα, γιὰ νὰ ἰσωθοῦν, ἦταν κοινὸς κακοποιὸς ἢ ληστής. Ὁ Θησεύς, ποὺ τὸν ἐξώντωσε, ἦταν ἥρωας ἢ ἡμίθεος, κατὰ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ σημασία τῶν δύο ταυτόσημων αὐτῶν ὄρων, δηλαδή ἀνθρώπος μὲ τόσο προικισμένη κι εὐγενικὴ φύση, ὥστε νὰ προσεγγίξῃ τὴ θεότητα. Ὁ καταπληκτικὸς συμβολισμὸς τοῦ μύθου αὐτοῦ, ὅπως καὶ πλείστων ἄλλων τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας, δὲν χρειάζεται καμμιὰ ἀνάλυση γιὰ τοὺς νοοῦντες.

Μετέωρος

Ο Κ. Κ. ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΑΠΑΝΤΑ ΣΕ 4 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

Στόν καθηγητή της Νεοελληνικής Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κ. Κάρλο Μητσάκη ὁ «Δαυλός» ὑπέβαλε τὶς ἀκόλουθες πέντε ἐρωτήσεις σχετικὰ μὲ τὴν «κρίση τῆς γλώσσας», ποῦ, ὡς γνωστόν, ἀποτελέσει τὸ θέμα τοῦ «ἀφιερώματος» τοῦ προηγούμενου 29ου τεύχους:

- 1η Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα σὺν μέσῳν ἐκφράσεως στόχασμοῦ, γνώσεων καὶ αἰσθημάτων ἐμπλουτίζεται ἢ πτωχεύει προϊόντος τοῦ χρόνου;
- 2η Ἡ νοηματικὴ ὑποβάθμιση ἢ «στένωση» τῶν λέξεων εἶναι ἑλληνικὸ ἢ παγκόσμιον φαινόμενο; Σχετίζεται μὲ τὴν μαζοποίηση καὶ τυποποίηση τῆς σκέψεως ἢ ἔχει ἄλλα αἷτια;
- 3η Ἄν θεωρήσουμε τὴ γλῶσσα ὄχι ἀπλῶς ὡς μέσο ἐκφράσεως μὲ ἀκουστικὰ (προφορικῶς λόγος) ἢ εἰκαστικὰ (γραφὴ) σήματα, ἀλλὰ καὶ ὡς «ταμεῖο» σκέψεως καὶ γνώσεων τῶν προγενεστέρων, ἢ βίαιη μεταβολὴ τῆς μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἐνέργεια ἀποσκοποῦσα στὴν ὑποβάθμιση τοῦ πολιτισμοῦ;
- 4η Τί θὰ θέλατε νὰ ὑποδείξετε σχετικὰ μὲ τὴ «στάση» τῆς Πολιτείας ἢ τῶν ἀτόμων ἐναντὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας;

Ὁ κ. Κάρλος Μητσάκης ἔδωσε τὶς ἀκόλουθες ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματα αὐτά:

- 1η Νομίζω πὼς κάθε γλῶσσα «πρόϊόντος τοῦ χρόνου» πλουτίζεται μὲ νέα στοιχεῖα, καθὼς διαρκῶς διευρύνεται ἡ ἀνθρώπινη ἐμπειρία. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι διαφορετικά, ἐφόσον σήμερα ὅλοι ἀντιμετωπίζουμε τὴ γλῶσσα ὡς ἓνα ζωντανὸ ὄργανισμὸ (a living thing, ὅπως λένε χαρακτηριστικὰ οἱ Ἀγγλοι).
- 2η Ἡ νοηματικὴ ὑποβάθμιση ἢ ἡ στένωση τῶν λέξεων δὲν εἶναι μόνον ἑλληνικὸ φαινόμενο, ποῦ σὲ κάποιον βαθμὸ, δύσκολο νὰ προσδιοριστῇ μὲ ἀκρίβεια, ὀφείλεται στὴν «μαζοποίηση καὶ τυποποίηση τῆς σκέψεως». Ἀσφαλῶς ὅμως ἔχουν συνεργήσει πρὸς τὴν κατεύθυνση αὕτη καὶ πολλοὶ ἄλλοι παράγοντες. Ἐκεῖνος, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ λειτουργήσῃ ὡς ἀνυσχετικὸς παράγοντας στὴν προκειμένη περίπτωση, θὰ ἦταν κάποιος ἐπίσημος φορέας, ποῦ νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ ἐμποδίζει τὴν ὑποβάθμιση τῆς γλώσσας. Ἐδῶ βέβαια δημιουργεῖται ἀμέσως τὸ πρόβλημα, πόσο θὰ ἦταν πρόθυμοι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποῦ γράφουν (λογοτέχνες, ἐπιστήμονες, δημοσιογράφοι κ.τ.λ.) καὶ ποῦ μὲ τὸ γραπτὸ τους λόγο ἐπηρεάζουν τὸ εὐρύτερο κοινόν, νὰ ἀκολουθήσουν τὶς ὑποδείξεις ἑνὸς τέτοιου φορέα. Εἶναι γνωστὸς ὁ πολὺ ἐγκεντρικὸς χαρακτήρας τῶν Νεοελλήνων καὶ εἶναι ἀκόμη γνωστὸ ὅτι διανύουμε μὴν ἐποχὴ ἀμφισβήτησης κάθε αὐθεντίας.
- 3η Πιστεύω ὅτι τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο ἑνὸς τόπου αὐτόματα παθαίνει κάποια καθίζηση, ὅταν τὸ ὄργανο μὲ τὸ ὁποῖο ἐκφράζεται μιὰ πολιτιστικὴ πραγματικότητα, ἡ γλῶσσα, ὑποβαθμίζεται. Καὶ ἀντίστροφα. Πρόκειται γιὰ μιὰ πολὺ λεπτὴ σχέση ἰσορροπίας ποῦ στηρίζεται στὸ γνωστὸ νόμο τῆς φυσικῆς, ἐννοῶ τὸ νόμο τῶν συγκοινωνούντων δοχείων.
- 4η Νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴ γλῶσσα μὲ προσοχή, μὲ αἰσθημα εὐθύνης καὶ σεβασμὸ καὶ ἀκρίβεια, θὰ ἔλεγα, μὲ εὐγένεια. Συνήθως ξεχνοῦμε ὅτι ἡ γλῶσσα ἔχει τὴ δική της αἰσθητικὴ, ἢ ὅποια, ὅταν ἐμεῖς βάνουμε τὴν τραυματίζουμε, μᾶς τιμωρεῖ.

ΜΑΝΟΣ ΦΑΛΤΑΪΤΣ

Λέων Σγουρός

Κοίταξε τὸ σπαθί, νάναι ἀκονισμένο.

Κι' ἔδωσε διάτα,

νὰ γιαλίσουνε καλὰ τὴν πανοπλία.

καὶ στέριωσε στὶς φτέρνες

τὰ σπιρουνία.

Κοιτάχτηκε μέσ' τὸν καθρέφτη

καὶ ρώτησε τὰ στραφετερά του μάτια,

ἂν ἦταν ἔτοιμα νὰ δοῦν τὸ χάρο.

Εἶδε, ἂν τὸ σγουρόμαλλο κεφάλι

ἔμενε στέριο.

Δοκίμασε,

ἂν στέκουν δυνατὰ τὰ δύο ποδάρια.

Ἦκουσε τὴν καρδιά,

ποῦ δὲν ἔτρεμε...

Ἦ ὥρα ἦρθε...

Καβάλλησε τὸ ἄτι του τὰγαπημένο

καὶ χάρηκε τὸ δυνατό χλιμίντρισμα του.

Ἦξερε ἀπὸ μάχες τ' ἄτι τοῦ Σγουροῦ,

καὶ τὸ κεφάλι μὲ τὴν ἄγρια χαίτη

ἔμενε ὀρθωμένο...

Κάτω καὶ μπρὸς στὰ μάτια του

ἀπλώνονταν ἀπέραντος ὁ κάμπος τῆς Κορίνθου
καρπισμένος.

Οἱ ἐπάλξεις τῆς περήφανης τῆς Ἀκροκορίνθου
φαίνονταν δυνατὲς κι ἀπόρρητες.

Μὰ ὁ Λέοντας Σγουρός,

διάλεξε τούτη ἡ μέρα

νᾶν' τὸ τέλος...

Τὸ πῶς θὰ ρθῆς στὴ ζήση,

κι' ἂν θὰ ρθῆς, κανεὶς δὲν σὲ ρωτάει.

Μὰ ὁ δρόμος ποῦ θὰ περπατήσεις στὴ ζωὴ

κι' ἡ ὥρα τῆς θανῆς,

εἶναι δικιά σου ὑπόθεση.

Ὁ δρόμος, ὁ τρόπος καὶ τὸ τέλος.

.....

Ὁ Λέοντας Σγουρός,

τὸ ὁμορφο εὐγενικόπουλο,

ἄρχοντας τῆς Ἀκροκορίνθου,

πολέμαρχος, Βυζαντινός,

καρφὶ κι' ἀγκάθι στὸ διάβα τῶν Φράγκων

καταπατητῶν τῆς γῆς του,

φόβος καὶ τρόμος τῶν σιδερόφραχτων
καταχτητῶν,
ἰνδαλμα τῶν συντρόφων του,
τιμὴ τοῦ προδομένου γένους,
διάβηκε τὴ ζωὴ μ' ἀλύγιστη ψυχῇ.
Καὶ τὸ ἀνίκητο σπαθί του,
πλήρωσε ὥς τὴ στερνὴ στιγμή
στὴν περηφάνεια τῆς φυλῆς τὸ χρέος...

Σήμερα ὁμως ἦρθε ἡ ὥρα
γιὰ τὸ τέλος.
Τὰ ὄνειρα σβῆσαν.
Ἦ φλόγα στὸ καμίνι τῆς καρδιάς
τρεμπαιζε.
Γύρω του ἐρημιὰ καὶ προδοσιὰ.
Παντοῦ σκυμμένα κεφάλια,
ὁ κιότεμός, πανούκλα τῆς ψυχῆς,
εἶχε σαρώσει πέρα ὥς πέρα
τῶν Γραικύλων τὴν ἄθλια μάζα.
Οἱ ἀγῶνες δὲ φελοῦν γιὰ προσκυνημένους.
Σιμά του οὔτε ἓνα κοντάρι ὀρθωμένο.
Τὸ γένος χάθηκε.
Κιοτῆδες ἀρχόντοι καὶ λαός.
Λαγοὶ κι' ἀσπάλακες μπροστὰ στὸν ξένο.

.....
Ἦρθε τὸ τέλος.
Ἔμενε ἀκόμα ἓνας σύντροφος πιστός.
Τ' ἄγριο ἄτι.
Ὁ Λέοντας Σγουρός
ζώστηκε ὀλάκαιρη τὴν πανοπλία του,
καβάλησε τᾶλογο τὸ περήφανο
καὶ ὄρμησε στὴν τελευταία
τῆς ἀντρείας καὶ τῆς τιμῆς του μάχη.
Ξέφρενα χύθηκε σὰ νᾶταν φτερωμένο
τ' ἄλογό του στὸ γκρεμό τῆς Ἀκροκόρινθου,
ποὺ χαίρονταν τὸ νοιώσιμο
στὸ σιδερένιο σφίξιμο τῶν χαλινῶν
καὶ τὸ σπιρουνίσμα
τοῦ σύντροφου,
ποῦταν ὁ τελευταῖος ἀσπασμός,
καὶ πέταξαν μαζί ἀπὸ τὸν πιὸ ψηλὸ γκρεμό
τῆς Ἀκροκόρινθου,
νὰ μὴν προλάβῃ ἡ ντροπὴ νὰ ρθῇ
καὶ νὰ τοὺς βρεῖ
στὸ Κάστρο τὸ ψηλό, τὸ καλοτειχισμένο

καὶ περήφανο.

.....
 Ἡ γέννηση δέν εἶν' ἐπιλογή.
 Ὁ δρόμος, ὁ τρόπος, τό τέλος εἶναι λεύτερα.

Σὰν ἔσκυψε καὶ τὸ στερνό
 τὸ δόρυ τῆς ἀντίστασης,
 κι' ἀρχόντοι καὶ λαὸς προσκύνησαν
 τὸν Φράγκο τὸ δυνάστη
 κι' ὅταν τὸ γένος τῶν Γραικῶν γίναν Γραικύλοι,
 δὲ θέλησε νὰ νοιώθῃ ἄλλο τῇ ντροπῇ
 τοῦ κιοτεμοῦ τῆς φυλῆς του.

Ἀρματωμένος σὰν ὅποια ἄλλη μάχη
 ὄρμησε μὲ τὸ ἄτι του
 ἀπ' τὸν ψηλότερο γκρεμό τοῦ Κάστρου του
 τῆς Ἀκροκόρινθου
 δίνοντας τὴν τελευταία
 καὶ ὁμορφότερη τῆς ζήσης του μάχη.
 Τὴ μάχη τῆς τιμῆς
 καὶ τῆς ἀδούλωτης ψυχῆς.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ Ι. ΠΑΣΣΙΑΣ

Ποιητικὸ θυμίαμα

Πέτρωσε τὸ αἶμα
 στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ,
 ἐνῶ ὁ Βόσπορος παφλάζει,
 γιομάτος ὑγροὺς τάφους.
 Ἀλικες μνημέες οἱ σφαγές
 στὰ γκρεμισμένα τείχη
 καὶ τὸ φεγγάρι, σπασμένο,
 σημαδεύει τὸ οὐράνιο πένθος.
 Ἀπολιθωμένο μεσάνυχτο
 ἡ Μαύρη Θάλασσα
 στὸ μυοκάρδι τῆς ἱστορίας,
 ἐνῶ ὁ Βόσπορος παφλάζει,
 γιομάτος μνημέες νοερές
 σιμὰ στὸ σβησμένο φανάρι.
 Ἀπολιθωμένο μεσάνυχτο..
 ἡ τελευταία Τρίτη τοῦ Μάη
 στὸ μυοκάρδι τῆς ἱστορίας.

[29η Μαΐου 1984]

I. N. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ "Ἔθνος καὶ ἡ γλῶσσα του*

Τὸ θέμα τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ πραγματευθῶ, εἶναι τὸ "Ἔθνος καὶ ἡ γλῶσσα του. Βέβαια τὸ θέμα εἶναι ὡς πρὸς ἐμᾶς τοὺς "Ἕλληνες μέγα καὶ δὲν ἔχω τὴν ἀξίωση ὅτι θὰ μπορέσω νὰ παρουσιάσω ὅλα ὅσα περιέχει αὐτὸς ὁ τίτλος. Θὰ προσπαθῶ ὅμως νὰ ἐπισημάνω μερικὰ καίρια σημεῖα, τὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ προβλήματος. Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ ὄργανο τοῦ "Ἐθνους. Ὁ Πλάτων εἶπε ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι ὄργανο καὶ ἔλαβε τὸν χαρακτηρισμὸ αὐτὸν ἀπὸ τὴν ζωὴ τῶν τεχνιτῶν, τῶν δημιουργῶν. Εἶναι ὄργανο τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου. "Ὀργανο τῆς ἐσωτερικῆς του ζωῆς. "Ὀργανο τῆς πάλης του μὲ τὴ ζωὴ. Γιὰ νὰ διεκδικήσῃ ὅχι ἀπλῶς τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἀλλὰ νὰ διεκδικήσῃ τὰ πρωτεῖα τῆς ζωῆς. Διότι ἐκεῖ εἶναι τὸ θέμα. Δὲν εἶναι τὸ θέμα ἀπλῶς νὰ ἐπιβιώσωμε. Τὸ θέμα εἶναι πῶς θὰ διεκδικήσωμε πρωτεῖα. Πῶς θὰ ἀναδειχθοῦμε. Γιατί; Διότι μὲ τὴν ἀνάδειξη εἶναι βέβαιη ἡ ἐπιβίωση. Χωρὶς τὴν ἀνάδειξη εἶναι ἀμφίβολη. Αὐτὸ εἶναι ἱστορικῶς παραδομένο. Τὴν ἐπιβίωση τὴν ἐξασφαλίζει ἡ ἀνάδειξη. Εἶναι λοιπὸν ἡ γλῶσσα, λέγω, αὐτὸ τὸ ὄργανο, τὸ ὁποῖον, σὲ μᾶς βέβαια ἔχει μιὰ μεγάλη ἱστορία 4.000 χρόνων. Δὲν συνειδητοποιοῦμε τὸ γεγονός αὐτὸ ὅπως πρέπει. "Ὅτι 4.000 χρόνια σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν κόγχη, σ' αὐτὲς ἐδῶ τὶς ἀκτὲς καὶ σ' αὐτὰ τὰ βουνά ὁμιλεῖται μιὰ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου εἶναι μιὰ καὶ ἀδιάρητη. Ἐπιμένω πάρα πολὺ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. "Ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία, ἡ ὁποία μέρα μὲ τὴ μέρα συνειδητοποιεῖ περισσότερο τὰ χρέη της πρὸς τὴν νεότητα, θάπρεπε νὰ κάμῃ ἓνα πρᾶγμα ποὺ θ' ἀναφέρω ἀμέσως. Βέβαια, ἡ Πολιτεία δίδει τὰ βιβλία στοὺς μαθητὰς δωρεάν. Καὶ καλὰ κάνει. Ἀλλὰ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ βιβλία δὲν ἔχουν τόση ἀξία. Δὲν πρόκειται νὰ κρίνω· διαπιστώνω. Ἐνα πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ κάμῃ ἡ Πολιτεία εἶναι νὰ δίδῃ σὲ κάθε μαθητὴ ἓνα Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας. Αὐτὸ θὰ εἶναι ὁ ὁδηγὸς τοῦ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Λεξικὸ τοῦ θησαυροῦ τῆς Ἑλληνικῆς· καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ, νὰ τὸ κάνωμε αὐτὸ τὸ Λεξικόν. Ποῦ νὰ ἔχῃ μέσα ὅλο τὸν θησαυρό. Νὰ μὴν ἀποκλείεται τίποτα καὶ νὰ εἶναι ἐλεύθερο ἀπὸ δογματισμοὺς καὶ φανατισμοὺς. Γιατί, εἶπα, εἶναι ἐνιαῖος ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἐνιαῖα καὶ ἡ γλῶσσα. Ἐχει περιόδους βεβαίως. Στὸν Ὀμηρὸ τὰ 60% τῶν λέξεων εἶναι τὰ ἴδια μὲ τὶς λέξεις ποὺ ἔχει σήμερα ὁ λαὸς στὸ στόμα του. Αὐτὸ εἶναι ἓνα καταπληκτικὸ γεγονός. Καὶ δηλώνει ἓνα πρᾶγμα, ποὺ ἐπίσης δὲν τὸ παρατηροῦμε, τὴν συντηρητικότητά τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Μπορεῖ κανεὶς νὰ σπουδάσῃ τὰ πράγματα γιὰ νὰ βεβαιωθῇ γι' αὐτὸ ποὺ λέγω. Ἐχω σπουδάσει τὰ πράγματα καὶ τοῦτο εἶναι ἓνα πόρισμα τῆς σπουδῆς αὐτῆς. Ὁ σύγχρονος Γερμανὸς δὲν μπορεῖ νὰ διαβάσῃ τὰ κείμενα τῆς γλώσσας του, ὅπως αὐτὰ ἦταν πρὸ 500 ἐτῶν. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς. Ἐνῶ ἐμεῖς μποροῦμε. Καὶ ὁ ἀπλούστερος Ἕλλην ἀπὸ ἀπόψεως μορφώσεως συγκινεῖται ἀπὸ τοὺς χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας ποὺ ἀκούει. Αὐτὸ ἔχει μεγάλη σημασία.

Ἡ γλῶσσα λοιπὸν τοῦ "Ἐθνους καλύπτει ὅλη του τὴν ἱστορία. Θὰ μείνω-με χρεωμένοι, ἂν δὲν ἀφομοιώσωμε αὐτὸ τὸ γεγονός καὶ ἂν δὲν προσπαθῶ-

* Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 25.10.1980 στὸ Πανελλήνιο Συμπόσιο Βασικῶν Προβλημάτων Συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἐλευθέρας Σχολῆς Φιλοσοφίας «Ὁ Πλήθων».

με νὰ δημιουργήσωμε κάτι, τὸ ὁποῖο ἐζήτησε ὁ ἀληθινὸς Δημοτικισμὸς. Τὴν ἀναγέννηση τῆς γλώσσας. Αὐτὸ ἐζήτησε στὴν εὐρύτητά του τὸ κίνημα αὐτό, ὅπως τὸ εἶδε ὁ Σολωμὸς. Διότι τὸ συνέλαβε πράγματι ὁ Σολωμὸς τὸ θέμα ἔτσι. Ἀναγέννηση ὅλου τοῦ θησαυροῦ, ἀνάλογα μὲ τις ἀνάγκες τῆς ζωῆς, ποὺ ἐκδηλώνονται μέσα στοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, ἐκδηλώνονται μέσα στὴν κοινωνία, μέσα στοὺς νόμους, μέσα στὶς ἐπιστῆμες καὶ γενικῶς σὲ ὅλους τοὺς ἀγῶνες τοῦ κόσμου νὰ κατακτηθῇ πνευματικὰ τὸ παρὸν ἢ καλύτερα νὰ μεγαλώσῃ τὸ πνευματικὸ του παρὸν. Τὸ πνευματικὸ παρὸν πρέπει ν' ἀποκτήσῃ μεγαλύτερη εὐρύτητα. Ὅσο μεγαλύτερο εἶναι τὸ πνευματικὸ παρὸν ἐνὸς λαοῦ, τόσο μεγαλύτερη ἀσφάλεια ἔχει ὁ λαὸς αὐτὸς γιὰ τὴ θέση του στὸν κόσμον. Τρέφομε ἓναν κίνδυνον νὰ περιορίσωμε τὸ γλωσσικὸ ὄργανον ἀπὸ παρεξηγήσεις, δογματισμοὺς καὶ φανατισμοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν θέση μέσα στὸ ὄργανον ποὺ ὑπάρχει 4.000 χρόνια στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Ἐδῶ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ν' ἀνατρέχωμε συνεχῶς στὴν παράδοση καὶ νὰ μὴ θέλωμε νὰ κάνωμε τὸν νομοθέτη. Βέβαια, τὸ στόμα τοῦ λαοῦ εἶναι ὁ δάσκαλός μας, ἀλλὰ οἱ ἀνάγκες πολλαπλασιάζονται· εἶναι μεγαλύτερες ἀπὸ ὅσες ὁ λαός, κατὰ τὸν ἀγῶνα του καὶ κατὰ τὴν περιπέτειά του μέσα στὴν Ἱστορία, ἦταν δυνατόν νὰ ἀντιμετωπίσῃ.

Πρέπει νὰ συνειδητοποιοῦμε πάντοτε, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ἔχει μιὰ μακριὰ ἱστορία, ἀλλὰ ἔχει καὶ μιὰ μεγάλη περιπέτεια. Ὁκτακόσια χρόνια δουλείας· τετρακόσια μὲ τοὺς Ρωμαίους καὶ τετρακόσια μὲ τοὺς Τούρκους. Αὐτὸ θᾶπρεπε νὰ διδάσκεται πρῶτα - πρῶτα στὰ σχολεῖα ὡς πρώτη ἱστορικὴ γνώση γιὰ τὸν Ἕλληνα. Εἶπα στὰ μαθήματα, ποὺ εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ κάνω τὴν ἀνοιξη, πόσο ἐλλιπῶς διδάσκεται ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία· καὶ ποῖο εἶναι τὸ χρέος μας ἀπέναντι στὴν Ἱστορία. Δὲν εἶναι ἄλλο γιὰ τὴ γλώσσα· τὸ ἴδιο εἶναι. Εἶναι ἀπὸ ἄλλη ὄψη. Ἐχῶ λοιπὸν νὰ ἐπισημάνω ὅτι σήμερον κινδυνεύομε νὰ παρεξηγήσωμε τὸ νόημα αὐτοῦ ποῦ, ὅπως εἶπα, ἄρχισε ἀπὸ τὸν Σολωμό. Ἡ γλωσσικὴ ἀναγέννηση καλλιεργήθηκε ἀπὸ τοὺς δημιουργοὺς κατὰ τὸν 14ο αἰῶνα, ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μας καὶ γενικῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι —οἱ περισσότεροι τουλάχιστον καὶ οἱ σημαντικώτεροι— εἶχαν πλήρη συνείδηση τῆς ὅλης ἱστορίας τῆς γλώσσας. Καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ ἀκριβέστερα, ἐγνώριζαν ὅλοι Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, γι' αὐτὸ καὶ τὰ Νέα Ἑλληνικά τους εἶναι πάρα πολὺ καλά. Δὲν χωρίζονται τὰ Νέα ἀπὸ τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά. Εἶναι λάθος μεγάλο. Βαρὺ λάθος. Δὲν θέλω νὰ χρησιμοποιήσω βαρύτερη λέξη. Ἄν ἐπικρατήσῃ ἡ γνώμη ὅτι τὰ Νέα Ἑλληνικά πρέπει νὰ χωριστοῦν ἀπὸ τὰ Ἀρχαῖα, κινδυνεύομε νὰ πτωχεύσωμε. Ἀλλὰ δὲν ἦταν νοητὸ ἓνας λαὸς ποὺ ἔχει πίσω του τόση ἱστορία νὰ κηρύξῃ μόνος του τὴ γλωσσικὴ του πτώχευση. Ἐχει χρέος πρὸς τὴν Ἱστορία. Δὲν εἶναι δικαίωμα. Καὶ ἐδῶ νομίζω εἶναι παρεξήγησις. Ὁχι, χρέος εἶναι. Δικό μας. Μᾶς ἔχει χρεώσει ἡ Ἱστορία. Μᾶς ἔχει χρεώσει ἡ ζωὴ καὶ πρέπει νὰ ἐκπληρώσωμε αὐτὸ τὸ χρέος.

Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι εὐκόλο. Καὶ τὸ ξέρω ἀπὸ προσωπικὴ μου ἐμπειρία. Πενήντα καὶ πλέον χρόνια δουλεύω τὴν Νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα μὲ συνείδηση καὶ θυμᾶμαι ἀκόμη τὸν οἶκτον ποὺ ἔδειξαν μερικοὶ μακαρίτες Καθηγηταί, ὅταν εἶδαν ὅτι χρησιμοποιοῦ τὴ Νέα Ἑλληνικὴ, τὴ Δημοτικὴ, γιὰ νὰ πῶ τὰ νοή-

ματα τῆς Φιλοσοφίας. Μᾶς εἶπαν τότε: κρῖμα τὶς σπουδές σας. Τὰ πράγματα μ' ἔκαναν νὰ τὸ λησμονήσω. Αὐτὴ τῇ στιγμῇ τὸ θυμᾶμαι ἀπλῶς ἱστορικῶς. Θέλω μὲ αὐτὸ νὰ πῶ ὅτι στὰ πενήντα αὐτὰ χρόνια ποὺ δουλεῦω τὴν Νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἔχω βεβαιωθῇ ὅτι οἱ ἀνάγκες μας εἶναι πάρα πολὺ μεγάλες. Ἐφ' ὅσον προχωροῦμε, ἐφ' ὅσον καλούμεθα νὰ ἐπεξεργασθοῦμε προβλήματα μεγάλα, εἶναι πολὺ μεγάλες οἱ ἀνάγκες. Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ καταφεύγωμε στὸν θησαυρό, γιὰ νὰ καλύπτωμε αὐτὲς τὶς ἀνάγκες. Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ εἴμεθα θωρακισμένοι γλωσσικῶς. Νὰ ἔχωμε πανοπλία γλωσσικὴ, γιὰ νὰ ἐκφράζωμε τὰ νοήματά μας, τὰ συναισθήματά μας, τὴν ἀγωνία μας καὶ γενικῶς τὴν ὑπαρξή μας. Γιατὶ ἕνας λαὸς γράφει. Βέβαια δρᾷ, ἀλλὰ γράφει κιόλας. Γιατὶ ὅσο μεγάλη καὶ ἂν εἶναι ἡ δράση του, λησμονεῖται. Εἶναι δυσκολώτερο νὰ γράψης, παρὰ νὰ δράσης. Ἡ δράση βέβαια εἶναι μεγάλο πρᾶγμα —δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία— ἀλλὰ πρέπει νὰ γράψης. Ἐδρασαν οἱ Ἕλληνες στοὺς Περσικοὺς Πολέμους, ἀλλὰ ἔγραψε ὁ Αἰσχύλος. Ἐδρασαν στὸν Μεσαίωνα, ἀλλὰ ἔγραψαν τὰ Ἀκριτικά Ἐπη. Καὶ ἀπὸ κεῖ μαθαίνουμε τὸ μεγαλεῖο τῆς δράσεώς τους. Ἐδρασαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ '21, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Σολωμὸ μαθαίνουμε πόσο ματωμένη ἦταν ἡ ἐλευθερία. Ματωμένη εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα ἡ Ἑλληνικὴ. Γεμάτη αἵματα εἶναι. Καὶ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν συνειδηση, ὅτι εἶναι ματωμένη ἡ γλῶσσα, ὅτι εἶναι μέσα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς βγαλμένη, πρέπει νὰ ἀποκτήσωμε ἐμεῖς σήμερα, διότι ἔχομε ἕνα μεγάλο χρέος. Εἶναι δὲ ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη, διότι ἔχομε νὰ λύσωμε πάρα πολλὰ προβλήματα, τὰ ὅποια ὡς ἕνα βαθμὸ καὶ μᾶς αἰφνιδίασαν. Ἐχομε αἰφνιδιαστῇ, ὡς σύνολον, ὡς λαός. Ὡς ἄτομα δὲν ἔχομε αἰφνιδιαστῇ, ἀλλὰ ὡς λαὸς ἔχομε αἰφνιδιαστῇ. Πρέπει λοιπὸν νὰ συνειδητοποιήσωμε τὴν ἀνάγκη αὐτή, νὰ καλλιεργήσωμε τὸ γλωσσικὸ μας ὄργανο καὶ νὰ σταματήσῃ ἡ ἀσυδοσία καὶ ἡ προχειρολογία. Θέλει καλλιέργεια ἡ γλῶσσα. Μελέτη. Τὸ βλέπομε αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοὺς δυτικούς λαούς, ὅπου ἡ λέξις ἔχει ἀνότε ἕνα συγκεκριμένο, εἰδικὸ βάρος. Ἀντίθετα, σὲ μᾶς δὲν ὑπάρχει ἀκόμη αὐτὴ ἡ συνειδηση ὅτι ἡ λέξις ἔχει μιὰ συγκεκριμένη τιμὴ νοήματος. Ἡ καλλιέργεια λοιπὸν ἐπιβάλλεται ἀπὸ λόγους ἐπιτακτικούς ὡς αἶτημα τῆς ζωῆς μας. Ἐπειτα ὁ ἐξευγενισμὸς εἶναι μιὰ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος θέλει ἀκριβῶς μὲ ὅ,τι κάνει νὰ γίνῃ εὐγενέστερος. Δηλαδή, τί θὰ πῇ αὐτό; Τὸ πνεῦμα του, ἡ παρουσία του, νὰ λάβῃ μορφὲς ἀνώτερες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ εἶχε πρὶν. Δὲν θέλει ποτὲ τὸ πνεῦμα τὸν ἐκδυχαῖσμό. Θέλει τὴν εὐγένεια. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς ζωῆς σ' ὅλες ἀκριβῶς τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Δὲν εἶναι μόνο ἡ Τέχνη, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἡ Ἐπιστήμη. Ἐνθυμοῦμαι ἕνα μεγάλο Ἕλληνα, τὸν μαθηματικὸν Καραθεοδωρῆ, τὸν ὁποῖον εἶχα τὴν τιμὴ καὶ τὴν χαρὰ νὰ συναναστραφῶ ἐπὶ χρόνια. Νεώτατος ἐγώ, ἐνθυμοῦμαι πόσο συνεκινεῖτο ὅταν ὁμιλοῦσε γιὰ τὴν κομψότητα τῶν ἀποδείξεων τῶν Μαθηματικῶν. Ὑπάρχουν, ἔλεγε, ἀποδείξεις πολλές, ὅμως προτιμῶ τὶς κομψές, δηλαδὴ τὶς ὁμορφες. Κι ἐκεῖ λοιπὸν ἀκόμα, μέσα στὰ Μαθηματικά, ζητεῖται αὐτὸ ποὺ λέγω γιὰ τὴν γλῶσσα.

ANGELO VITI

Στήν Πλάκα

(Απόσπασμα επιστολής του ιταλού Έλληνιστή και ποιητή Angelo Viti στον Φοίβο Δέληφ):

«... Τέλος, έλαβα τὸ «Δαυλὸ». Πρῶτα ἀπ' ὅλα θαύμασα τὴν καθάρια, κομψή τυπογραφικὴ βάση· ἐν' ἀληθινὸ πετράδι τοῦ τύπου, δὲν πιστεῦα πῶς θὰ τυπωνόταν τόσο καλὰ στὴν Ἑλλάδα. Θαυμαστὴ ἡ μετάφρασή σου τοῦ ποιήματός μου «Στὴν Πλάκα». Σ' εὐχαριστῶ ἀκόμα καὶ γιὰ τὶς εἰδήσεις πού μου ἔδωσες. Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἀγαπῶ τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἀθήνα καὶ τὶς γυναῖκες της. Καὶ γνωρίζω βαθειὰ τὴν Πατρίδα σου, γιὰ τὴν ὥραϊα πράγματα ἔχουν ἀξία αἰώνια. Ὅποιοι δὲν τὰ γνωρίζει παραμένει «βάρβαρος». Πολὺ ὥραϊο τὸ ἄρθρο τοῦ Γιάννη Κυριακάκου (σελ. 1227 τοῦ Δαυλοῦ) γιὰ τὴν *Ποίηση καὶ τὴν ἀγάπη*, ὅπου «*ἡ ἀγάπη εἶναι αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ*».

»Θέλω τώρα νὰ σοῦ διηγηθῶ τὸ παρασκήνιο τοῦ «Στὴν Πλάκα». Διάβασα νεαρὸς τοῦ Παλαμᾶ τὴ νουβέλλα «*Ὁ θάνατος τοῦ Παληκαριοῦ*» ἀπ' τὸ «*Γυμνὸ τραγούδι*» στὴν Ἀθήνα, σ' ἓνα κρύο χειμῶνα τοῦ 1943, ὅποτε ἐγὼ ἤμουν στὴν κηδεῖα του. Κι' ἔγραψα, ἔτσι στὰ πεταχτά, τὸ ποίημα γιὰ τὸν τόπο πού περισσότερο ἀγαποῦσε: Τὴν Πλάκα. Καὶ σοῦ στέλνω φωτοαντίγραφο, γιὰ νὰ δῶ πῶς τὸ συλλαμβάνεις.

»Ὅμως δὲν ὑπῆρξα πάρα πολὺ ἱκανοποιημένος: θὰ ἴδεις πῶς οἱ στίχοι εἶναι βαρεῖς κι' ὄχι πολὺ ὥραϊοι. Ἐδῶ καὶ τρία χρόνια, μὴ νύχτα, ἐνῶ ἤμουν μὲ μιὰ φίλη σ' ἐκεῖνες τὶς τυπικὲς συγκεντρώσεις τῆς ὁδοῦ Ἀδριανοῦ, ἔγραψα στὰ ἰταλικά καὶ στὰ γρήγορα, ἐκεῖνο τὸ ποίημα πού μετέφρασες, πού ξεπέρασε κατὰ πολὺ ἐκεῖνο τοῦ 1943».*

[Ἀκολουθεῖ φωτοτυπία τοῦ ἑλληνικοῦ χειρογράφου τοῦ Angelo Viti]:

Πέρασαν μέρες, μὲς' ἓν ἐνδοξοῦ σου λαοῦ
Γιὰ πάντα τὸ τραγούδι δὲν ἔχει σβύσει
Λάλη ποιητὴ καὶ λαοφιλέ,
Καὶ τὴν ἀγάπη δὲν ἀγάπη πού φεχνᾷ αὐτὸν ἓν κόσμῳ
Σὺς πέφτες λὺς παχὺές ἔχεις ἀφίσει
Τὰ ραγισμένα τὰ σπιδόκια μὲ τοὺς πράσινοὺς κισσοὺς
Σὺς πόδια τοῦ Ἰεροῦ Βράχου σπαρμένα
Τὰ κύλλας κι' ἐρέμβας μονάχος στὴν ἀστροφεγγιά
Κι' ἐκεῖνα τὴν Πνοὴ τοῦ ἔδιναν σέ δένα
Κι' ἀνάσταυες λὴ δόξα λὴ παχιά.
Σὺς παχὰ Τζάνα πού ἀκόμα ἀνέλαχον
Λυπητεροὶ σκοποὶ σὺρτοὶ καὶ φλογισμένοι
Καὶ τὰ λούρκα τὰ χρόνια φανασοῦν
Ἡ κλασσικὴ Μορφὴ τοῦ ἐκνύδερη, χωρὶς δεσφῶ
Μ' ἔρωτα ἐκεῖ θὰ μείνη.
Κι' ἀπάνω σὺς γυωμένες πέφτες λὴς ἀνηφοριᾶς
Καὶ σὺς στένα δρομάκια τὰ ἰσκιωτρωμένα
Μέσ' ἀπ' τὰ μπρούτζινα σλοχίδια τῶν μοναστηριῶν
Ἡ δόξα δὲν ἀνεβαίνει ὀχόενα
Καὶ σὺς μικρὲς θρυσούγιες καὶ καμπάνες
Πού σιωπαλε ἐκεῖ γυγιά
Ζηγέγυε, γυαλ' εἶναι ὁ στερνός Τυρλαῖος
Αὐτὸς πού δὲν ὑπάρχει πια.

* Σ. «Δ».: Τὸ ποίημα αὐτὸ δημοσιεύθηκε στὸ τεῦχος 26 (Φεβρουάριος 1984) τοῦ Δαυλοῦ, σὲ μετάφραση Φοίβου Δέληφ.

ΣΠΥΡΟΣ ΝΟΝΙΚΑΣ

‘Ο επιχειρηματίας

“Αν ανατρέξουμε στα βάθη της προϊστορίας θα συναντήσουμε τον πρωτόγονο άνθρωπο να εξασφαλίζει τα του βίου αποκλειστικά και μόνο με τα δυνάμει του χέρια. Ήταν δηλαδή συλλέκτης και κυνηγός και κατοικούσε μέσα σε σπηλιές. Με την πρόοδο της ανθρωπότητας και με την ανακάλυψη της γεωργίας, κάπου πριν 12.000 χρόνια, ο άνθρωπος διαπίστωσε, ότι ή γη μπορεί να του δώσει κάτι, που δεν μπορούν να του δώσουν τα χέρια του. Δηλαδή, αν έπεφτε ένας σπόρος στάρι στη γη, σε λίγους μήνες έβγαινε ένα στάχυι πούχε 30 σπόρους. Έτσι κατάλαβε, ότι ή γη μέσα της έκλεινε μίαν αυτόνομη και αυτοδύναμη αξία. Ταυτόχρονα με την ανακάλυψη της γεωργίας δημιουργήθηκε ή έννοια του περισσεύματος της παραγωγής, της ανταλλαγής προϊόντων, της αγοράς, και λίγο αργότερα του κέρδους, του χρήματος και της έννοιας του κεφαλαίου, που κι αυτό έχει μίαν αυτόνομη δύναμη στη διαδικασία παραγωγής.

Έτσι μέχρι την εποχή που ή μοίρα της ανθρωπότητας συναντήθηκε με τη βιομηχανία και το σύνδρομό της, την οικονομική ανάπτυξη (κάπου πριν 200 χρόνια), υπήρχαν τρεις συντελεστές παραγωγής: ή εργασία, ή γη και το κεφάλαιο. Και αυτό ήταν μία οικουμενική παραδοχή. Και το εισόδημα μοιραζότανε στους τρεις αυτούς συντελεστές. Μισθός για την εργασία, έγγειος πρόσοδος για τη γη και τόκος για το κεφάλαιο. Όμως ή βιομηχανική επανάσταση έφερε στο προσκήνιο ένα καινούργιο και πολύ δυναμικό συντελεστή της παραγωγής, που φέρει το όνομα *επιχειρηματίας*, αμείβεται με κέρδος και έχει τις ιδιαιτερότητές του: βιομήχανος, έφοπλιστής, μεγαλέμπορος, τραπεζίτης κλπ. Η εποχή που άνοιξε ή βιομηχανική επανάσταση, με τις επιπτώσεις πάνω στις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές δομές της οικουμένης, έδωσαν το σημερινό οικονομικοκοινωνικό και πολιτικό τρίπτυχο, στο οποίο ταξινομούνται τα διάφορα κράτη του πλανήτη μας. Έτσι έχουμε: Κράτη με ελεύθερη οικονομία, πολλής ή λίγης καπιταλιστικής απόχρωσης (ΕΣΣΔ, ΚΟΜΕΚΟΝ, ΚΙΝΑ κλπ.). Και τέλος τριτοδομικά κράτη (Γιουγκοσλαβία, Λιβύη, Συρία κλπ.). Στην πρώτη κατηγορία αναγνωρίζονται και οι τέσσερις συντελεστές παραγωγής. Στη δεύτερη μόνον ο συντελεστής εργασίας. Στην τρίτη επικρατεί σύγχυση και κατά περίπτωση αναγνωρίζονται ένας (εργασία) έως τέσσερις συντελεστές παραγωγής.

Στη συνέχεια θα αναφερθώ μόνο στην πρώτη περίπτωση, γιατί μόνον αυτή ενδιαφέρει την ελληνική οικονομία. Επί του παρόντος, τουλάχιστον. Έντελως δε παρενθεσιακά αναρωτιέμαι, εάν ή μαρξιστική αντίληψη πραγμάτων μπορεί να εναντιωθεί στην φυσική φορά της οικονομικής πορείας του ανθρώπου, από τον καιρό που στάθηκε όρθιος στα δυνάμει του πόδια καταργώντας τους τρεις από τους τέσσερις συντελεστές παραγωγής. Δηλαδή απόρῳ, εάν είναι δυνατός ό βιασμός της νομοτέλειας, και ή επιστροφή του ανθρώπου, από πλευράς συντελεστών παραγωγής, στην εποχή που ζούσε στις σπηλιές και πάνω στα δέντρα. Και όλα ήταν τότε εργασία και τίποτα άλλο. Αλλά ή παραβίαση της φυσικής νομοτέλειας μπορεί να γίνεται ατιμώρητα, όταν ακόμη κι ό “Ηλιος θα τιμωρηθεί, αν παραβεί τους φυσικούς νόμους, καθώς παραγγέλνει ό “Ηράκλειτος;

Τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐπιχειρηματία τὸ δίνει καλύτερα ἀπ' ὅλους ὁ σοσιαλιστὴς οἰκονομολόγος J. Schumpeter. Πρόκειται, λέει, γιὰ ἀνθρώπους γεννημένους μὲ τὸ ταλέντο τοῦ δραματιστῆ καὶ τοῦ ὀργανωτῆ τῶν ἄλλων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (ἐργασία, γῆ, κεφάλαιο), ὥστε νὰ παράγουν συνεχῶς «νέο ἔργο». Εἶναι δηλαδὴ πρωτοπόροι καὶ τολμηροὶ ἄνθρωποι, ποὺ δὲν φοβοῦνται νὰ ἀναλαμβάνουν ἐπιχειρηματικούς κινδύνους, μὲ ἀνταμοιβὴ τὸ κέρδος. Εἶναι ἀπὸ τοὺς ταγοὺς τῆς σημερινῆς κοινωνίας. Ὁ ἐπιχειρηματίας, δὲν ἐπιτύχει καὶ ἀποδειχθεῖ ταλέντο, συνήθως ὑπερβαίνει τὴν προσωπικὴ του ιδιοτέλεια καὶ μεταμορφώνεται σὲ υπεύθυνο κοινωνικὸ λειτουργό, παραμερίζοντας ἢ ἐλαχιστοποιώντας τὸ οἰκονομιστικὸ στοιχεῖο τοῦ περιεχομένου του.

Γενικὰ ὁ ἐπιχειρηματίας εἶναι ὁ ἐκφραστὴς τοῦ ἐλεύθερου καὶ ἀδέσμευτου πνεύματος στὰ πλαίσια τῆς ιδιωτικῆς οἰκονομικῆς πρωτοβουλίας (ποὺ τόσο ταιριάζει «κατὰ φυσικὴν ἐπιταγὴ» στὴν ἐλληνικὴ φύση καὶ στὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἕλληνα: βλ. Δαυλός, No 28). Ἡ παρουσία τοῦ ἐπιχειρηματία διακαίώνει τὴν ἀξία τῆς ἀτομικῆς ἀκεραιώσεως, σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴν μάζα ποὺ ἔχει ἀπορριφθεῖ ἀπὸ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐλληνικότητος. Ὁ ἐπιχειρηματίας εἶναι δημιουργὸς ὑπὸ τὴν ἔννοια, ὅτι παράγει «ἔργο» καὶ δημιουργεῖ θέσεις ἀπασχόλησης, ὅχι γιὰ «δουλειά», ποὺ τελικῶς ὑποδουλώνει τὸν ἄνθρωπο σὲ ἕναν ἄχαρο μισθό, ἀλλὰ γιὰ παραγωγή ἀναγκαίων ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν καὶ γιὰ ἀμοιβή, ποὺ ἔχει ἠθικὸ ἀντίκρουσμα. Καὶ τὸ ὀξύμωρο εἶναι, ὅτι, ἐνῶ ὁ ἐπιχειρηματίας ταυτίζεται μὲ τὴν ἐλευθερίαν κατὰ τὴν ἄσκηση τοῦ λειτουργήματός του (ἐκφραση καθαρὰ ἐλληνικὴ), αὐτοδύναμα παράγεται μάζα μέσα ἀπὸ τὴν ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότητα. Δηλαδὴ ἡ ἄσκηση τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος αὐτόνομα παράγει, ἀλλὰ καὶ προϋποθέτει τὴν μάζα: καὶ ἐδῶ συναντᾶται καὶ συμπίπτει μὲ τὸν μαρξισμό, ἐξ οὗ καὶ ἡ τραγελαφικὴ ἔννοια τοῦ καπιταλομαρξισμοῦ, ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖο.

Ὅμως ἡ μάζα γιὰ τὸν ἐπιχειρηματία εἶναι ἕνα ἀνεπιθύμητο ἀλλὰ ὑποχρεωτικὸ ὑποπροϊόν, ὅπως ἡ ρύπανση, ποὺ προκαλεῖ ἡ παρουσία τῆς βιομηχανίας, καὶ τὸ τραγικὸ εἶναι, ὅτι ἐνῶ ὁ ἐπιχειρηματίας ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύνη τῆς δημιουργίας, ὅχι γιὰ νὰ ἐξουσιάσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ φτιάξει ἔργο, ἔρχονται οἱ ἄλλοι (πολιτικὰ συστήματα, κόμματα κλπ.), ποὺ συστηματικὰ ἐκμεταλλεύονται τὶς μάζες γιὰ ἄσκηση ἐξουσίας, γιατί ἀτυχῶς ἡ μάζα δημιουργεῖ τὴν ἐξουσία καὶ ἡ ἐξουσία τὴν μάζα.

Ἄν καὶ ἡ «βιομηχανικὴ ἐπανάσταση» ἐκδηλώθηκε, κατὰ πρῶτον, στὴν Ἀγγλία, ἐντούτοις μόνον στὴν Ἀμερικὴ βρῆκε τὸ πιὸ κατάλληλο περιβάλλον γιὰ νὰ ἀνθίσει καὶ νὰ παγιωθῇ. Οἱ ἄφθονες πρῶτες ὕλες, ὁ ὀγκῶδης πληθυσμός, ἡ ἐπάρκεια κεφαλαίων καὶ ἡ ἀπόλυτη ἐλευθερία στίς συναλλαγὰς ἐξασφάλισαν τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἀξιοποιηθοῦν σπυδαῖες ἐφευρέσεις (οἱ ὁποῖες βρισκόνταν θαμμένες σὲ συρτάρια) ἀπὸ μεγάλα ἐπιχειρηματικὰ ταλέντα, ποὺ εἶχαν τὸ χάρισμα τοῦ πρωτοπόρου. Σὲ ἄλλες χώρες ἐμφανίστηκαν μικρότερης ἀξίας ἐπιχειρηματικὰ ταλέντα, ποὺ ὀδήγησαν τὴν κάθε τοπικὴ οἰκονομία στὴ διαδικασία τῆς ἐκβιομηχάνισης καὶ τῆς ἀνάπτυξης, ἀλλὰ ὁπωσδήποτε ἦσαν καὶ αὐτὰ ταλέντα. Καὶ δὲν μπορεῖ ὁ καθένας νὰ παίξει τὸν ρόλο τοῦ ἐπιχειρηματία, ἂν δὲν τὸ ἔχει μέσα του. Ἡ περίπτωσή μοιάζει μὲ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει μέσα του τὸ ταλέντο νὰ ζωγραφίζει, νὰ συνθέτει μουσικὴ

κλπ. Ἐδῶ δὲν χωράει ἐκεῖνο πού λέμε, ὅτι στήν Ἑλλάδα εἶσαι ὅ,τι δηλώσεις. Γιατί ἂν δηλώσεις ἐπιχειρηματίας καί δὲν ἔχεις τὸ ταλέντο, καταστρέφεται οἰκονομικά.

Οἱ ἐπιχειρηματίες μοιάζουν μὲ τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ ποτάμια. Ἀκόμη μοιάζουν μὲ μικρὰ ρυάκια. "Ὅλοι ἔχουν τὴ θέση τους. Μικροὶ καὶ μεγάλοι. Οἱ μικροὶ ἐπιχειρηματίες συνήθως ἀξιοποιοῦν ἐφευρέσεις πού ἤδη ἔχουν δοκιμαστεῖ μὲ ἐπιτυχία ἄλλου. Δηλαδή ἀπὸ δεύτερο χέρι. Οἱ μεγάλοι προσπαθοῦν νὰ καινοτομήσουν. Νὰ φέρουν κάτι τὸ ἐντελῶς καινούργιο. Ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ οἱ χεῖμαρροι. Εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ ἐπιχειρηματία πού δὲν λογάρισε καλὰ τὰ πράγματα καὶ μόλις σταμάτησε ἡ βροχή, τὸ ποτάμι στέρεψε. Δηλαδή δὲν προχώρησε παραπέρα. Ἀπέτυχε στήν προσπάθειά του καὶ τὰ λεφτὰ χάθηκαν. Πάντως ἔνα εἶναι βέβαιο. Μικροί, μεσαῖοι καὶ μεγάλοι ἐπιχειρηματίες εἶναι ὅλοι ἀπαραίτητοι γιὰ νὰ λειτουργήσει τὸ οἰκονομικὸ σύστημα στὸ ὁποῖο ζοῦμε. "Ὅλοι χρειάζονται, σὰν τὰ πάσης φύσεως ποτάμια καὶ ρυάκια, γιὰ νὰ ἀρδέψουν τὴν οἰκονομία.

Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐπιχειρηματία κατ' ἀρχὴν εἶναι τὸ κέρδος. Ἡ ἀμοιβὴ αὐτὴ δικαιολογεῖται γιὰ τὸν ἐπιχειρηματικὸ κίνδυνο πού ἀναλαμβάνει ὀργανώνοντας καὶ ἀξιοποιώντας παραγωγικὰ τοὺς ἄλλους τρεῖς συντελεστὲς παραγωγῆς. Ὁ ἐπιχειρηματίας διακινδυνεύει δικὰ του καὶ δανειακὰ κεφάλαια, κάνοντας μιὰ ἐπένδυση, μὲ τὴν προσδοκία ὅτι θὰ πάει καλὰ ἡ δουλειά. Ἀλλοιῶς, γιατί νὰ τὴν κάνει. Ὅμως τὸ οἰκονομικὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι πάντοτε κέρδος. Δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτη σιγουριά. Ὑπάρχει καὶ τὸ ἐνδεχόμενο τῆς ζημιᾶς. Ὅταν δὲν ἔχει προβλεφθεῖ καὶ προγραμματιστεῖ καλὰ, ἡ δουλειὰ καταλήγει σὲ ζημιὰ. Γιατὸ βλέπουμε πολλές ἐπιχειρήσεις νὰ κλείνουν. Στὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ παραδειγματι, τὸ 30% τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων πού ἰδρύονται κάθε χρόνο κλείνουν. Κατὰ συνέπεια, ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐπιχειρηματία γιὰ τὸν οἰκονομικὸ κίνδυνο πού ἀναλαμβάνει εἶναι τόσο τὸ κέρδος ὅσο καὶ ἡ ζημιὰ.

Ἡ ἔννοια τοῦ ἐπιχειρηματία δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ κεφαλαιούχου. Κεφαλαιούχος, σήμερα, εἶναι τὰ ἑκατομύρια τῶν μικροαποταμιευτῶν πού καταθέτουν τὰ μικρὰ χρηματικά τους πλεονάσματα στὶς Τράπεζες καὶ τὰ Ταμιευτήρια. Δευτερευόντως συμμετέχουν στὰ συνολικὰ ἀποταμιεύματα κεφάλαια καὶ οἱ ἐπιχειρήσεις διὰ τῶν κερδῶν. Ἰδιαίτερα ἰσχύει αὐτὸ στὴ χώρα μας. Στὶς ΗΠΑ, ἀκραία ἔκφραση καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, οἱ ἐπιχειρήσεις συμμετέχουν μὲ τὰ κέρδη τους στὶς συνολικὲς ἀποταμιεύσεις γιὰ ἐπενδύσεις σὲ πολὺ ὑψηλὸ βαθμό. Ὁ ἐπιχειρηματίας μπορεῖ νὰ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ κεφαλαιούχος, ἀλλὰ ἡ ιδιότητα τοῦ ἐπιχειρηματία δὲν περικλείει ἀναγκαστικὰ καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ κεφαλαιούχου. Ἀλλο, τώρα, ὅτι στὴν πράξη κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ξεκινήσει μιὰ δουλειά, ἂν δὲν ἔχει καὶ δικὰ του κεφάλαια.

Καὶ ἐρχόμαστε τώρα στὴν περίπτωση τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας. "Αν θελήσουμε νὰ ἐξετάσουμε τὸ ρόλο τοῦ ιδιώτη ἐπιχειρηματία στὰ πλαίσια τῆς ἐλληνικότητας, ἀμέσως προκύπτει, ὅτι οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὸν ἐπιχειρηματία καὶ στὴν ἐλληνικότητα δὲν εἶναι καλές. Καὶ αὐτό, ὅχι γιατί ὑπάρχει τίποτα ἐναντίον τῆς ἔννοιας τοῦ ἐπιχειρηματία, ἀλλὰ γιατί ἡ ἐλληνικότητα δὲν δέχεται τὸν οἰκονομισμό σὰν τρόπο ζωῆς καὶ κατ' ἐπέκταση τὴν ἐπιχειρηματι-

κή δράση και φιλοσοφία ως κορυφαία έκφραση του οικονομισμού. 'Αλλά ή αλήθεια πρέπει να λέγεται. 'Ο επιχειρηματίας στον τόπο μας εξακολουθεί να είναι σαν τους παλιούς στρατηγούς που οδηγούσαν το στράτευμα στη μάχη. Δεν έχουμε φθάσει στο σημείο που τα ανεύθυνα διοικητικά συμβούλια, ο άπρόσωπος έπιστημονικός προγραμματισμός, ή χλωμή γραφειοκρατική οργάνωση μπορούν να υποκαταστήσουν τον επιχειρηματία. Στην 'Ελλάδα ο επιχειρηματίας είναι ολόκληρη ορχήστρα μόνος του. Μπορεί να παίζει όλα τα όργανα, καλά ή κακά, και επί πλέον διευθύνει την ορχήστρα και γράφει και τη μουσική πολλές φορές. Αυτό είναι το μοντέλο του επιχειρηματία που λειτουργεί, όπως λειτουργεί, στην 'Ελλάδα. Και μάλιστα μπορούμε να πούμε, ότι ταιριάζει απόλυτα στο χαρακτήρα του "Έλληνα, που αναζητάει, ως φυσική επιταγή, την ιδιωτική πρωτοβουλία, την ελευθερία κινήσεων, την ταχύτητα λήψεως αποφάσεων, με τίμημα πολλές φορές την προχειρότητα. Και βέβαια το μοντέλο αυτό δεν είναι τέλειο, αλλά με προστάρτηδες αυτούς τους επιχειρηματίες φθάσαμε οικονομικά έδω που είμαστε, και αυτό δεν είναι λίγο.

Δεν υπάρχει άμφιβολία, ότι ο επιχειρηματίας ιστορικά άρχισε ως εύνοούμενος της άστικής κοινωνίας και πολλές φορές άδίκησε τον εργαζόμενο. "Ομως με τον καιρό ή οικονομική και κοινωνική θέση του εργαζομένου βελτιώθηκε, και δικαίως. "Ομως από το σημείο αυτού μέχρι να φθάσουμε σήμερα ο όρος επιχειρηματίας να είναι έπάρτος και αντικοινωνικός, για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας, πάει πολύ. Και το περίεργο είναι, ότι στην πολεμική έναντίον του επιχειρηματία συμφωνούν όλες οι πολιτικές παρατάξεις, από της μαρξιστικής άκρας άριστερας μέχρι της άκροτάτης δεξιάς. Και ή δικαιολογία είναι περίπου ή ίδια, αν εξαίρεσουμε την ταξική και δογματική θέση της μαρξιστικής άριστερας. Δηλαδή όλοι συμφωνούν, ότι ο επιχειρηματίας πλουτίζει εις βάρος του λαού. (Δεν θα αναφερθώ στην φοροδιαφυγή, γιατί αυτό είναι το έθνικό σπόρ όλων των 'Ελλήνων, που έχει τη βάση του, όπως θα δούμε σε άλλη ευκαιρία).

'Αλλά αυτή ή επιχειρηματολογία που ίσχυε επί αιώνες και ήταν σωστή. φευ, δεν ίσχυει πλέον. Γιατί λόγια μπορούμε να λέμε όσα θέλουμε, αλλά, καθώς λέει κι ο Μπρέχτ, την πραγματικότητα μπορεί να την αποδείξει και να την βεβαιώσει μόνο ή πραγματικότητα. Και ή πραγματικότητα λέει, ότι σήμερα όλοι σχεδόν οι εργαζόμενοι έχουν (και όσοι δεν έχουν σύντομα θα έχουν) ό,τι απολαμβάνουν και οι επιχειρηματίες. Πέρασε ή εποχή που οι επιχειρηματίες ευημερούσαν και οι εργαζόμενοι δυστυχούσαν. Δηλαδή σήμερα λίγο-πολύ όλοι έχουμε: σπίτι, αυτοκίνητο, βάρκα, έξοχικό, ρουχισμό μέχρι σπατάλης, διατροφή μέχρι υποχρεωτικής δίαιτας για αδυνάτισμα τύπου Σκαρντέλ, ταξίδια, διακοπές, σπουδές κλπ. Και ή διαφορά από τον πλούσιο επιχειρηματία είναι, ότι οι εργαζόμενοι έχουν όλες αυτές τις υλικές απολαύσεις σε επίπεδο μινόρε (μικρότερο αυτοκίνητο και σπίτι), ενώ ο επιχειρηματίας τα απολαμβάνει σε επίπεδο ματζόρε. (Μεγαλύτερο αυτοκίνητο και έπαυλη). 'Αλλά δεν είναι ή μόνη διαφορά (για να λέμε την πλήρη αλήθεια). 'Ο επιχειρηματίας δεν ξέρει ούτε ώρες εργασίας, ούτε σίγουρες διακοπές, ούτε άνετο ύπνο, ούτε εργασιακή άμεριμνησία και ζαμανφουτισμό. 'Ο επιχειρηματίας βρίσκεται συνεχώς εν έργηγόρσει, μέχρι άγχους. Γιατί ή δουλειά του υπαιτεί

ἀτέρμονη ἀναζήτηση σὲ κατάσταση πολεμικῆς ἐτοιμότητος. Ὅλα αὐτὰ τὰ καταπιεστικά σύνδρομα ὄρων ἐργασίας, ἐν πολλοῖς, ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὸν ἐργαζόμενο σήμερα, ποὺ ὀχυρούμενος πίσω ἀπὸ τὸν πανίσχυρο συνδικαλισμὸ καὶ τὰ πολιτικά κόμματα σταθερὰ ἐπιδιώκει τὴν καλυτέρευση τῆς θέσης του καὶ μόνο.

Φθάσαμε, ἐδῶ ποὺ φθάσαμε, ὁ ἐπιχειρηματίας νὰ ντρέπεται γιὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι. Ὁ ἐργαζόμενος καὶ ἡ κοινωνία (ἀπροσανατολισμένοι) καὶ τὰ κόμματα νὰ ἀμφισβητοῦν καὶ νὰ ἀμφιβάλλουν γιὰ τὸν ρόλο τοῦ ἐπιχειρηματία. Ἐν τῷ μεταξὺ ὑποκατάστατο τοῦ ἐπιχειρηματία δὲν ἔχουμε ἀκόμη ἀνακαλύψει (δὲν μιλάμε γιὰ τὶς ἄθλιες κοινωνικοποιημένες ἐπιχειρήσεις ποὺ ἐξελίσσονται σὲ ἀνοιχτὲς πληγές), ἐνῶ ταυτοχρόνως ἐπιδιώκουμε περαιτέρω ἀνάπτυξη καὶ καταπολέμηση τῆς ἀνεργίας. Πῶς θὰ βελτιωθεῖ ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση καὶ πῶς θὰ δημιουργηθοῦν νέες εὐκαιρίες ἀπασχόλησης, ὅταν ὁ ἐπιχειρηματίας θεωρεῖται ὑποπτος, ὡς συντελεστὴς παραγωγῆς καὶ φορέας ἐπενδύσεων. Νομίζω, ὅτι θεωρητικά, λόγῳ μόδας, ξεπεράσαμε τὰ ὅρια τοῦ ἐφικτοῦ «κοινωνικοῦ κράτους». Δὲν ἦρθε ἀκόμη ἡ ὥρα ποὺ ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν χρειάζεται. Αὐτό, κατὰ τὰ φαινόμενα κάποτε μπορεῖ νὰ γίνει, ὅταν ἡ χώρα βελτιωθεῖ τόσο πολὺ οἰκονομικά, ὥστε νὰ ἐξαντληθοῦν ἐντελῶς οἱ δυνατότητες ἀνάπτυξης, ὁπότε καὶ δὲν θὰ ὑπάρχουν εὐκαιρίες γιὰ νέο ἐπιχειρηματικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ ἐπενδύσεις καὶ κέρδη. Τότε θὰ χρειάζεται μία καλὴ ἀπρόσωπη δημοσιοποιημένη διαχείριση, ποὺ θὰ παίζει τὸ ρόλο τοῦ συντηρητῆ τῆς ἥδη πλούσιας πίτας τῆς χώρας. Ἀλλὰ μέχρι τότε, ὁ ἰδιώτης ἐπιχειρηματίας ἔχει τὴν θέση του, ὡς συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς στὴν ἐλληνικὴ οἰκονομία, ἂν θέλουμε νὰ βλέπουμε τὰ πράγματα καθαρὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν πραγματικότητα.

Τελειώνοντας, θὰ τονίσω μὲ πόση βαρειά καρδιά γράφτηκαν τὰ παραπάνω, γιατί εἶναι γνωστὴ ἡ θέση αὐτοῦ τοῦ βήματος καὶ ἀπὸ προηγούμενα ἄρθρα, σχετικὰ μὲ τὰ ἀδιέξοδα στὰ ὁποῖα ὁδηγεῖ ὁ ἄκρατος οἰκονομισμός, χωρὶς τὴν ματιὰ τῆς ἐλληνικότητος. Ὅμως, ὥσπου νὰ ἀρχίσουμε νὰ βλέπουμε τὰ πράγματα σωστά, χρέος μας εἶναι νὰ ἀποκαλύπτεται ἡ πραγματικότητα, χωρὶς δογματισμὸ καὶ μισαλλοδοξία, ἀλλὰ ἐλεύθερα καὶ ἀληθινὰ στὰ πλαίσια τῆς «δημοκρατίας» ποὺ ὑπολαμβάνουμε.

ΑΓΓ. ΣΠΟΥΡΛΑΚΟΥ — ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ

Ἀποκάλυψη

*Ἀκολουθῶντας τὰ χνάρια τῆς συνείδησης,
ὁδηγῶντας τὴ ψυχὴ σου σωστά
στὰ βήματα ποὺ πορεύεται ἡ Ἐλευθερία σου,
ἔλα καὶ στήσου στὸ βωμὸ τῆς Ἀλήθειας
καὶ ἀποκαλύψου.
Ἡ ὥρα τοῦ ἀπολογισμοῦ
φορεῖ τὴν τήβεννο τοῦ κριτῆ.
Τὸ μάτι τῆς συνείδησης
διαπερνάει τὴν ὕλη σου
καὶ τὸ αὐτὶ τῆς Ἀλήθειας καταγράφει
τοὺς παλμούς τῆς δυναμικότητάς σου.
Ὁ χρόνος μετράει κάθε στιγμή.*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΔΕΠΟΣ

‘Ο χαρακτήρας τῆς Προόδου

Γράφαμε σὲ προηγούμενο, ὅτι ἡ «πρόοδος», μὲ τὴν ἔννοια πού τῆς δίνουν οἱ φιλολογοῦντες (ἀλλὰ κι οἱ πολιτικοὶ κάθε ἀποχρώσεως) εἶναι φενάκη γιὰ τὸ πνεῦμα. Γιατὶ μέσα στὴ λέξη αὐτὴ μπαίνει λαθραῖα (ἔστω καὶ χωρὶς πλήρη συνείδηση) καὶ τὸ συγκινησιακὸ, τὸ ψυχολογικὸ στοιχεῖο. Πρᾶμα, πού πρέπει νὰ τὸ ἐξοβελίζουμε αὐστηρὰ ἀπὸ ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ εἰκονίζει ἡ λέξη αὐτή. Γιατὶ ἡ λέξη πρόοδος μπορεῖ νὰ σημαίνει βιομηχανικὴ καὶ τεχνικὴ ἀνάπτυξη. Μπορεῖ ἀκόμα νὰ σημαίνει ἠθικὴ καὶ μορφωτικὴ ἀνάπτυξη. ‘Αλλ’ ἂν μὲ τὴ λέξη πρόοδος ἐννοοῦμε κάτι πού, πετυχαίνοντάς το, φανταζόμαστε ὅτι μπορούμε νὰ καταστήσουμε ἓνα λαὸ εὐτυχισμένο (μὲ μιὰ ζωὴ χωρὶς προβλήματα καὶ δυσκολίες κάθε φύσεως), αὐτὸ εἶναι κάτι πού μόνο στὴ Χώρα τοῦ ‘Αδυνάτου βρίσκεται. Κι ἀποτελεῖ φρεναπάτη γιὰ τοὺς πιστεύοντες, ἀλλὰ καὶ μέσο ἐξαπάτησης γιὰ τοὺς πολλοὺς. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος μοιάζει σὰν ἓνας μυστηριώδης ἠλεκτρολύτης. Σ’ ὅποιο περιβάλλον κι ἂν τὸν βάλεις, σ’ ὅποιον τόπο κι ὅποια ἐποχὴ, ἀμέσως θὰ διαιρέσει τὸν κόσμον γύρω του στὰ στοιχεῖα τοῦ «καλοῦ» καὶ τοῦ «κακοῦ» καὶ θ’ ἀρχίσει νὰ παλεύει γιὰ τὴ μετατροπὴ τοῦ δεύτερου στὸ πρῶτο. (Αὐτὸς εἶναι ὁ «ἄνθρωπος - δημιουργός»). Καὶ ἄνθρωπος μὴ δημιουργὸς δὲν ἐννοεῖται. Τὸ ἴδιο τὸ νόημα τῆς δημιουργίας εἶναι ἡ μετατροπὴ τοῦ κακοῦ ἢ τοῦ λιγώτερο καλοῦ σὲ καλὸ καὶ σὲ περισσότερο καλὸ καὶ χρήσιμο. ‘Αλλὰ γιὰ νὰ εἶναι δυνατὴ αὐτὴ ἡ μετατροπὴ, πρέπει νὰ παραμένει ἡ δεξαμενὴ τοῦ κακοῦ γεμάτη).

‘Ο ἄνθρωπος μοιάζει λοιπόν, ὁ ἴδιος, σὰ μιὰ μηχανὴ παραγωγῆς τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἀπ’ τὸν κόσμο γύρω του. Σὰ νὰ τὰ γεννάει ἀπὸ μέσα του. Εἶναι ἓνα ὄργανο ἀποχωρισμοῦ τῶν στοιχείων τούτων σ’ ἓνα οὐδέτερο κόσμον. Εἶναι τόσο βασικὴ ἡ λειτουργία αὐτή, τόσο θεμελιακὴ στὴν ὑπόστασή της καὶ τὴν ψυχικὴ της φύση, ὥστε ἀλλιώτικα ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀδιανόητος.

‘Ηδὴ ἀπ’ τὴν κλασσικὴ ‘Ελλάδα ἔχουμε

μιὰ παρόμοια ἀντίληψη, πού ἐκφράζεται μέσα στοὺς κόλπους τῆς ‘Ακαδημείας, ὅπου κηρύχεται τὸ «κακὸ» θεμελιώδες κι ἀπαραίτητο στοιχεῖο τοῦ Κόσμου. Γιατὶ δίχως αὐτό, χωρὶς τὸν δεῦτερο αὐτὸν ὄρο σύγκρισης, εἶναι ἀδύνατη ἡ ἀξιολόγηση τοῦ καλοῦ σὰν τέτοιου κι’ ἡ βαθμολόγηση τῆς ποιότητάς του. ‘Αν ὁ ἄνθρωπος ἀγνοοῦσε τί ἔκανε τὸ κακὸ, θάταν ἀδύνατο νὰ νοιώσει τὸ καλὸ καὶ τὸ εὐχάριστο. Λέγεται, ὅτι ὁ Σωκράτης (χωρὶς τὸν ὅποιο οὐτε ‘Ακαδημεῖα θὰ ὑπῆρχε, βέβαια, ἀργότερα), ὅταν τοῦ βγάλανε τὸ χαλκὰ μὲ τὴν ἀλυσίδα, ποῦδενε τὸ πόδι του, λίγο πρὶν τὴ στιγμὴ ποῦπρεπε νὰ πιεῖ τὸ κώνειο, ἔτριψε τὸν ἀστράγαλό του κι εἶπε μὲ ἀνακούφιση:

— Τί περίεργο, παιδιά, πού συμβαίνει μὲ τὴν εὐχαρίστηση!.. Εἶναι ἀπλὰ ἡ ἄρση τῆς ὁδύνης...

‘Ο Σωκράτης κάνει ἐδῶ μιὰ πολύτιμη παρατήρηση, ὅχι ἐντελῶς στὴν τύχη, ἀφοῦ ὁ μεγάλος αὐτὸς ἄντρας εἶχε συνεχῶς γεμάτη τὴ σκέψη του μὲ σπουδαῖα προβλήματα. Θεμελιῶνε μὲ τὴ φράση αὐτὴ ὁλόκληρο τὸ σκεπτικὸ τῆς κατοπινῆς ‘Ακαδημείας, κι ἀργότερα τῆς Στοᾶς, πού, μὲ τὸ Χρῦσιππο νομίζω, ἀνάπτυξε τὴν παραπάνω ἀντίληψη γιὰ τὴ σχετικότητα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ γιὰ τὸ ἀδιανόητο τοῦ πρώτου, ἂν δὲν ἀπορρεῦσει ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τὸ δεῦτερο —κι ἀντίστροφα. Αὐτὸ ὅμως εἶναι μίᾳ ἀρχὴ τοῦ κόσμου μας. Μιὰ ἱδρυτικὴ του πράξη, ἓνα θεμέλιο ἀπαρασάλευτο. Καὶ δὲ γίνεται καθόλου ν’ ἀλλάξει, χωρὶς ὁ κόσμος μας ν’ ἀνατραπεῖ, χωρὶς νὰ μεταπηδήσει στὸ μηδὲν ἀπ’ ὅπου ξεκίνησε. ‘Αφαιρώντας τὸ κακὸ ἀπ’ τὸν Κόσμον, ἀφαιροῦμε μαζί καὶ τὸ ἴδιο τὸ καλὸ. ‘Εκμηδενίζουμε τὴ ζωὴ τὴν ἴδια. ‘Η ἀντίληψη ὅτι ὁ ἀγῶνας νὰ ἐξαφανίσουμε τὸ κακὸ ἀπ’ τὴ ζωὴ μπορεῖ νὰ στεφανωθεῖ κάποτε μ’ ἐπιτυχία, εἶναι βλακώδης. Αὐτὸ ἤθελε νὰ πεῖ ὁ ‘Αλμπέρ Καμύ, ὅταν ἀντίσκοψε κάποιον ἰνστρούχτορα, πού διηγότανε τ’ ἀγαθὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ μὲ τὴν περίφημη φράση: «Καὶ τί θὰ γίνεῖ μὲ τὸν ἄνθρωπο πού

θά τὸν πατήσῃ ἓνα τραῖνο;» Ὁ καθοδηγητὴς εἶχε ἀπαντήσῃ τότε, ὅτι στὸ καθεστὼς τοῦ κομμουνισμοῦ... δὲν θὰ ὑπάρχουν τραῖνα!

Στὸ σημεῖο τοῦτο ἔρχεται σὲ σύγκρουση ὁ Ἑλληνισμὸς μὲ τὸν Ἰουδαϊσμό. Ὁ Ἰουδαϊσμός, σὰν θαυματολογία καὶ μεσσιανισμός, εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς θεωρίας τῆς «προόδου» μέσα στὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν περιέχει αὐτὲς τὶς πλάνες...

Μετὰ ἀπ' ὅλα αὐτά, πῶς ἔρχονται καὶ μᾶς λένε οἱ μοντέρνοι προοδευτικοὶ γιὰ μιὰ μελλοῦμενη πανανθρώπινη εὐτυχία, ἡρεμία καὶ ἱκανοποίηση; Γιὰ μιὰ τελεσίδικη ἐπίλυση ὧν τῶν προβλημάτων μας, γιὰ μιὰ κατάργηση τῶν κάθε φύσης ἀναγκῶν ἢ διαφορῶν μας; Γιὰ μιὰ ὀριστική ἐξωση τοῦ κακοῦ ἀπὸ τὸν Κόσμο; Νὰ λοιπὸν καὶ ἀπὸ δῶ ἓνα παράδειγμα τῆς ἀξίας τῆς φιλοσοφίας, τὴν ὁποία βιάζονται τόσο ν' ἀνατινάξουν καὶ νὰ θάψουν, βρίζοντάς τιν σὰν αὐθαίρετη ἢ φανταστική, μεταφυσική καὶ μὴν ἐμπιστευόμενοι παρὰ στὴν ἐπιστήμη τους (ποὺ τὴν ἔχουνε δᾶ σὲ μεγάλη ὑπόληψη) καὶ πού, ὅμως, τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς διδάξῃ αὐτὴ τὸ προκείμενο ζήτημα. Ἕνα ζήτημα ποὺ δὲ χωράει σὲ καμμιά ζυγαριὰ καὶ δὲν κοχλάζει σὲ καμμιά πειραματική μπουκάλα.

Ἄς ποῦμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ὅτι ἔφτασε ἡ «πρόοδος!» Ὅτι ἦρθε μὲ πῖφερα καὶ μὲ ταμποῦρλα καὶ ὅτι βρισκόμαστε, νὰ ποῦμε, στὸ σωτήριο ἔτος 3.000 μ.Χ. Πῶς νὰ τὴ φανταστοῦμε τότε τὴν ἀνθρωπότητα; Μὲ ὑπερπληθυσμό, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει θέση γιὰ καθιστούς; Μ' ἐξάντληση τῶν πηγῶν ἐνέργειας; Καὶ κρῦο θάνατο γιὰ τοὺς πληθυσμούς; Ν' ἀδειάζει τὰ περισσεύματά της στὸ Διάστημα καὶ πάνω σὲ τεχνητὲς ἐξέδρες; Ν' ἀποικίζει πλανῆτες, δημιουργώντας πρωτότερα σ' αὐτοὺς κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης; Ἡ ὅτι κάποιον εἶδος ὑπεράνθρωπων, βγαλμένων μέσα ἀπὸ δοκιμαστικούς σωλήνες, θάχει ἐφαρμόσει τὴν ἀόρατη διχτατορία του πάνω στοὺς κοινοὺς καὶ βιολογικοὺς θνητοὺς τῆς Γῆς μας; Ἕνα, πάλι, πόλεμο στὸ Διάστημα, μὲ ἀντίζηλα ὑπερόντα, ἀπ' ἄλλο ἡλιακὸ σύστημα, ποὺ θὰ μᾶς ἐπιτίθενται μὲ ἀκτίνες λέιζερ καὶ

ἱπτάμενους δίσκους; Ἡ ἀπλᾶ, μὲ τὶς δυσκολίες τῶν διαστημικῶν ταξιδιῶν, σ' ἓνα ἔρημο Σύμπαν καὶ μ' ὅλες τὶς πιθανότητες ὑπολογιστικῶν λαθῶν καὶ τὸ χαμὸ, ἀπ' αὐτά, ὁλόκληρων караβανιῶν μας στὸ χάος; Θὰ παραθέσω ἐδῶ, μὲ τὴν εὐκαιρία, ἓνα σχετικὸ ποίημα ποῦγραψα, ἐμπνευσμένος κάποτε ἀπὸ μιὰ τέτοια προοπτική. Τὸ ποίημα μιλάει γιὰ μιὰ ἐποχὴ μελλοντική, ἀλλ' ἀνάλογη μὲ τοῦ Μαγγελάνου. Μόνο, πού, ἀντὶ γιὰ τὴ θάλασσα, οἱ ἐξερευνήσεις γίνονται στὸ Διάστημα. Φυσικὰ ἢ Ἀνθρωπότητα εἶναι ἀπὸ καιρὸ ἐνοποιημένη, σὲ μιὰ μοναδικὴ ἐπικράτεια. Καὶ σὲ πείσμα ὧν τῶν ἀναρχικῶν τῆς Ἱστορίας ὑπάρχει ἀκόμα ἱεραρχία. Στὴ μελλοντικὴ αὐτὴ ἐποχὴ τὰ διαπλανητικὰ ταξίδια ἐκτελοῦνται ἀπὸ μυριάδες διαστημόπλοια. Λόγω τοῦ μακροχρόνιου ταξιδιοῦ τὰ παιδιά γεννιοῦνται πρὶν φτάσουν. Αὐτὰ δὲν γνωρίζανε τὴ Γῆ. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ μὴν πεθάνουν ἀπὸ γεράματα κατὰ τὸ ταξίδι, τοὺς κονσερβάρουν καὶ τοὺς ρίχνουνε στὴν κατάψυξη. Θὰ ξυπνήσουνε στὸν τόπο τοῦ προορισμοῦ. Τὰ διαστημόπλοια κατευθύνονται ἀπὸ κομπιούτερς, ἐγκαταστημένους σὰ σωθικά τους. Αὐτὰ εἶναι οἱ πραγματικοὶ κυβερνήτες. Στὸ χάος ὑπάρχουνε, ὅπως μᾶς λένε οἱ ἀστρονόμοι, ἄφωτοι ἥλιοι, ὅχι λιγώτερο πυκνοί. Τὸ κενὸ σπιθίζει χάρη στὶς μυριάδες τῶν ἄστρων. Οἱ στολίσκοι τῶν πυραύλων, μὲ τὴ φλεγόμενη οὐρά τους, μοιάζουνε σὰν διάττοντες. Ἔτσι τουλάχιστον μᾶς τὸ παρουσιάζουνε τὸ μέλλον τὰ ἔργα ἐπιστημονικῆς φαντασίας! Πρόκειται, μ' ἄλλα λόγια, γιὰ μιὰν ἐφιαλτικὴ ἐποχὴ. Ὅχι λιγώτερο τέτοια ἀπ' τὴν ἡρωϊκὴ ἐποχὴ τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων. Τότε, ποὺ οἱ ναῦτες φοβόντανε τὴν «Καταβόθρα» τῶν περάτων τοῦ ὠκεανοῦ, ποὺ θὰ τοὺς παράσερνε καὶ ποὺ πίστευαν, ὅτι κάθε σύννεφο τὸ σέρνει καὶ ἓνας ἄγγελος. Τότε, ποὺ πέθαιναν, ἄφθονοι, ἀπὸ σκορβοῦτο καὶ ὑπάκουαν στὴν ἀπάνθρωπη πειθαρχία τῶν πληρωμάτων. Ἄς δοῦμε τώρα τὸ ποίημα:

ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΘΑΛΑΣΣΟΠΟΡΟΙ

Υπάρχει ἀκόμα πατρίδα.

Ἐν' ἀγνωστο ἀστέρι.

Υπάρχει καὶ τώρα τάξη.

Οἱ ἀσημένιες φορεσιές.

Καὶ πλέουνε πάντα καράβια.

*Εἰν' οἱ πύραυλοι.
Δὲν ἔχει ἀγγέλους ὁ οὐρανός.
Μόνο σημάδια ἀπ' ἡλίου σκοτεινούς.
Καὶ δὲ σπιθίζει ἡ θάλασσα.
Ἐκτὸς ἡ ἄδεια κοίτη τοῦ κενοῦ.
Οὐτ' ἔχει νίκες ἡ ἐποχή.
Σβῆνονται σὲ καινούριους στόχους.
Ὁ Μαγελάνος εἰν' κρυμμένος καὶ μεταλλικός.
Καὶ διοικεῖ διάττοντες.
Ναῦτες κατεψυγμένους.
Μὲ παγωμένα δάκρυα.*

Θάναί ἔτσι; Δὲ θάναι; Ὁ,τι ὅμως καὶ νὰ φανταστῇ κανένας γιὰ τὴν ἐξέλιξη, αὐτὸ θάταν ἐξ ἴσου ἐφιαλτικὸ μὲ τὰ σημερινὰ προβλήματα μας. Τῶν μάταιων ἐξοπλισμῶν (στοὺς ὁποίους χάνεται ὅλη ἡ ἱκμάδα τῆς δημιουργικότητάς μας). Τῆς ὑδρογονικῆς μας βόμβας, ποὺ θὰ μᾶς μεταβάλει σὲ ἀτμὸ, σὲ μεγάλους ἀριθμούς. Τοῦ ζηλόφθονου ἀνταγωνισμοῦ τῶν πειναλέων νοτίων χωρῶν πρὸς τὶς χορτάτες βόρειες, ποὺ δὲν εἶναι καθόλου τὸ μικρότερό μας πρόβλημα. Ναί, ὁ κόσμος μας δὲ «διορθώνεται» μὲ τίποτα κι ἡ εἰρήνη βασιλεύει μόνο στὰ νεκροταφεῖα. Δυστυχῶς θὰ παραμείνει συνέχεια ὁ Κόσμος τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ καὶ θάναί τέτοιος μέχρι τῆ συντέλεια τῶν αἰώνων. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κάθε φορὰ μέσο ἐπίπεδο τῆς Τεχνικῆς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κάθε φορὰ μέσο ἐπίπεδο τῆς Ἠθικῆς, ὅμως τὸ ἐπίπεδό μας, τῆς ἐσωτερικῆς μας ψυχικῆς ἱκανοποίησης καὶ εὐχαρίστησης, θάναί πάντα τὸ ἴδιο.

Μήπως ὅμως ἔτσι μοιάζει ἡ πρόδοός μας νάναί μάταιη; Πρέπει νὰ περιπέσει κανένας στὴ μοιρολατρεία; Ἀφοῦ πετυχαίνοντας τὴν πρόοδο δὲ θάχω καμμιὰ ἀνοδο τοῦ ἐσωτερικοῦ μου ἐπίπεδου εὐτυχίας (μιλάμε γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸ μέλλον της), τί νὰ τὴν κάνω τότε ὅλην αὐτὴ τὴν προσπάθεια, ὅλην αὐτὴ τὴν ἀγωνιώδη ἐπιδίωξη; Κι ἐδῶ παρουσιάζεται ὁ ἀρνητικὸς χαρακτήρας τοῦ προβλήματος. Ἕνας χαρακτήρας διόλου ἀμελητέος.

Ἡ πρόοδος ἔχει ἐσωτερικὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀξία, ψυχολογικὴ ἀλλὰ ἀρνητικῆς μορφῆς:

Δὲν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ πάψει νὰ προοδεύει, γιατί, ἂν τὸ κάνει, θὰ τιμωρηθεῖ. Γιὰ νὰ τὸ καταλάβουμε καλύτερα αὐτό, ἂς φανταστοῦμε ἕνα λεωφορεῖο ποὺ τρέχει (μ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μέσα του)

μὲ μιὰ ξέφρενη ταχύτητα, καί, σὲ μιὰ στιγμὴ, σταματᾷ ἀπότομα στὴ θέση του. Ὅτι δὲν τρέχει πιά. Ὅτι δὲν προχωράει, πέρα ἀπὸ ἕνα σημεῖο, οὔτε ρούπι. Δὲν εἶναι τότε σὰ νὰ σκοντάφτει σ' ἕναν ἀτσάλινο τοῖχο; Αὐτὸ σημαίνει ἡ ἀρνηση τῆς προόδου, τὸ σταμάτημα τῆς προόδου. Καταστροφή! Καὶ γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν καταστροφὴ αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος πασχίζει γιὰ τὴν πρόοδο. Καὶ πρέπει πάντα νὰ πασχίζει. Μοιάζει μὲ τὸ ζεμένο ἄλογο ποὺ τρέχει, ἀπ' τὸ φόβο του μὴ τὸ χτυπήσει ὁ ἀμαξᾶς μὲ τὸ καμουτσί. Τρέχει βέβαια τ' ἄλογο, θέλει δὲ θέλει, ἀλλὰ ἡ ταχύτητά του εἶναι κατ' εὐθεῖαν ἀνάλογη μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴ συχνότητα τῶν χτυπημάτων ποὺ δέχεται πάνω στὴ ράχη του. Ἀλλὰ τί σχέση ἔχει τὸ φαινόμενο αὐτὸ μὲ τὴν «ἐσωτερικὴ μας εἰρήνη», μὲ τὴν «ἐλευθερία» μας, μὲ τὴν «ἱκανοποίηση ὅλων μας τῶν ἀναγκῶν», μὲ μιὰ κοινωνία «δίχως καταπίεση καὶ ἀλλοτριώση», μὲ τὴν «εὐτυχία» μας (τὰ διάφορα *φούμαρα*) καὶ μ' ὅλες αὐτὲς τὶς μεγάλες καὶ κουδουνιστὲς λέξεις, μὲ τὶς ὁποῖες μᾶς ξεκουφαίνουν ἀνέκαθεν οἱ δημαγωγοί; Λέξεις, στίς ὁποῖες μᾶς ἔχουνε τόσο συνηθίσει, ὥστε νὰ μᾶς εἶναι πολὺ δύσκολο ν' ἀπαλλαγούμε ἀπ' τὴ γοητεία τους καὶ τὴ μαγεία τῆς «λύτρωσης» ποὺ συνεπάγονται καὶ μὲ τὶς ὁποῖες τόσοι καὶ τόσοι ἄνθρωποι, ἀνώτεροι ἀπὸ μᾶς, μᾶς βομβαρδίζουν; Ἀλίμονο, ὁ ἄνθρωπος ἦτανε μαυρόπιστος σ' ὅλες τὶς ἐποχές, καὶ κεῖνο ποῦξερε λιγώτερο ἀπ' ὅλα ἦταν ἀκριβῶς τὸ νὰ σοβαρεῦεται. Καὶ γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε ἀκόμα καλύτερα μὲ μιὰ ἀκόμα ἀναλογία (πιὸ πολὺ νομίζω πετυχημένη) τὴν ἀκριβῆ φύση τῆς «ἀνάπτυξης» καὶ «ἐξέλιξης», γιὰ τὴν ὁποία μιλάμε, δὲν ἔχουμε παρά νὰ φέρουμε στὸ μυαλό μας τὴ μεγέθυνση μιᾶς μικρῆς φωτογραφίας. Μεγαλώνει βέβαια ἡ φωτογραφία καὶ φαίνονται καλύτερα οἱ μορφές καὶ τὰ χρώματα. Ἀλλὰ μαζὶ μεγαλώνουνε κι οἱ σκιές. Ἐτσι ἀκριβῶς γίνεται καὶ μὲ τὴν πρόοδο: «*Μεγάλα καράβια, μεγάλες φουρτοῦνες*».

Ἀπ' τὰ δύο βασικὰ ζητήματα τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν ὑπερπληθυσμὸ ἀπ' τὴ μιὰ (σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἐξάντληση τῶν πηγῶν ἐνέργειας καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν) καὶ τὸ ἀβυσσαλέο ἔθνικὸ μῖσος ἀπ' τὴν ἄλλη

(τὸ καθεστὼς τῶν συνόρων καὶ τῶν ἐξοπλισμῶν), τίποτα δὲν περιλαμβάνει ἢ προοδευτική θεωρία. Λὲς καὶ δὲν ὑπάρχουν. Κι ὁμως! Σὲ σχέση με τοὺς πολέμους, μικροὺς ἢ μεγάλους, οἱ ἐπαναστάσεις εἶναι στὴν παγκόσμια ἱστορία ἐντελῶς δεύτερης σημασίας φαινόμενα. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ θεωρητικοὶ τῆς ξέφρενης αὐτῆς προοδευτικότητας ἀναγκαστήκανε νὰ δανειστούν ἀπ' τὶς ἐθνικὲς συγκρούσεις ὀρισμένες, ὥστε νὰ πλουτίσουν τὸ ρεπερτόριό τους. Παράδειγμα ἢ ἀπόπειρά τους νὰ πολιτογραφήσουν τὴν ἐθνική μας παλιγγενεσία, τοῦ 1821, σὰν ταξικὸ πόλεμο. "Ἐναν αἰῶνα καὶ κάτι ἀπ' τὴ διακήρυξη τοῦ Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου, τὸ 1848 σὰν ἐπιστημονικῆς θεωρίας καὶ μαζί μελλοντολογικῆς πανάκειας κι ἡ ἀνθρωπότητα βρίσκεται ἀπορημένη μπροστὰ σὲ καινούργια κολοσσιαῖα καὶ δυσθεώρητα προβλήματα. Ἡ «πάλη τῶν τάξεων» πορεὶ νὰ συνεχίζει, βέβαια, τὸ τραγοῦδι τῆς, ἀλλὰ δὲν ἦρθε ἀκόμα ἡ ρυθμιστικὴ τῆς ὥρα ἢ τουλάχιστο δὲν ἦρθε ἐντελῶς. Καὶ πολὺ φοβούμαστε, ὅτι θ' ἀναβάλλεται πάντοτε. Ἀπόδειξη, ὅτι πάσαμε σήμερα νάμαστε δοῦλοι τῶν κεφαλαιοκρατῶν, γιὰ νὰ γίνουμε σκλάβοι τοῦ Κράτους. Ἐνὸς πολυποδα ποῦ βρίσκεται στὴν κορυφὴ ὧν τῶν κοινωνιῶν καὶ τὶς σφίγγει στὰ πλοκάμια του με χίλιους τρόπους. Ἀπόδειξη ἀκόμα, ὁ σημερινὸς χαρακτήρας τοῦ ἐφαρμοσμένου σοσιαλισμοῦ, ποῦ μόνο «προλεταριακός» δὲν εἶναι· μακάρι νάτανε! Γιατὶ τότε οἱ ὀγκῶδεις στρατάρχες θὰ ξηλῶνανε τὰ βαριά μεταλλίκια τους καὶ θὰ πᾶνανε τὸ μυστρί...

Προηγούνται λοιπὸν ἄλλα, πιὸ πιεστικά, ἀνώτερα καὶ πιὸ ἀγωνιώδη κι ἐφιαλτικά προβλήματα. Εἶναι ὁ Πόλεμος κι ἡ Πείνα. Πείνα ὀλόκληρων χωρῶν, σὰν τέτοιων κι ὄχι σὰν κοινωνικῶν τάξεων... Τί οικονομίες δὲ νὰ κάνεις καὶ πῶς νὰ τὶς μοιράσεις σωστὰ με τὰ ἑξὶ (6) δισεκατομμύρια πληθυσμοῦ τοῦ λίαν προσεχοῦς ἔτους 2.000, ποῦ ἀπὸ ἐπίσημες στατιστικὲς προβλέπονται; Τί οικονομίες νὰ κάνεις σὲ πανανθρώπινη κλίμακα καὶ πῶς νὰ τὶς μοιράσεις σωστὰ μπροστὰ στὴν ἐφιαλτικὴ ἐξάντληση τῶν πηγῶν ἐνέργειας, ποῦ συνεπάγεται γρήγορη καταστροφή γιὰ τὶς ἀναπτυγμένες βό-

ρειες χώρες; Ποῦ ἐπιπρόσθετα ἀντιμετωπίζουνε τὶς ληστρικὲς βλέψεις κατὰ τοῦ πλοῦτου τους (τοῦ δημιουργημένου μέσα σὲ αἰῶνες ἐργασίας) ἀπὸ τὶς νότιες χώρες τῆς ὑπανάπτυξης; Ἀλίμονο, οἱ τελευταῖες αὐτὲς ἔχουνε βάλει στὸ μάτι τους περισσότερο τὸν ἔτοιμο καὶ λαχταριστὸ πλοῦτο τῶν προηγμένων κρατῶν παρὰ τὴν ἴδια τους τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ σκληρὴ δουλειά.

Ὁ ἀναγνώστης θ' ἀναρωτηθεῖ ἴσως ἐδῶ, ἂν ὑπάρχουνε πράματα ποῦ δὲν πρέπει νὰ λέγονται. Ἀλλὰ στὴ θεωρία αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν ἐπιτρέπεται: Νὰ ὑπάρχουνε πράματα ποῦ νὰ μὴ λέγονται. Κάτι τέτοιο πορεὶ νὰ ναι κανόνας τῆς διπλωματίας ἢ τῆς πολιτικῆς. Ἀλλὰ στὴ θεωρία αὐτὸ εἶναι θάνατος. Γιατὶ τότε ἡ θεωρία ξεπέφτει σὲ προπαγάνδα, δημοσιογραφία, κατήχηση, πολιτικὴ σκοπιμότητα καὶ στείρα φλυαρία, καὶ γίνεται ὅ,τι ἄλλο θέλεις ἐκτὸς ἀπὸ θεωρία. Τὸ σκληρὸ νυστέρι τῆς σπάζει. Τὸ ἐργαλεῖο τότε πρέπει νὰ πεταχτεῖ στὸ σκουπίδοτενεκέ. Ἡ θεωρία μοιάζει ἀκόμα με τὸ ἀλάτι ποῦχει χάσει τὴν ἀρμυράδα του. Καὶ χρειάζομαστε τότε καινούργιο ἀλάτι, γιὰ ν' ἀλατίσουμε —ἀκόμα καὶ τὸ παλιό. Εἶδαμε λοιπόν, ὅτι ἡ «πρόοδος» πορεὶ νά ναι τεχνική, ἀκόμα κι ἠθική, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ δὲ πορεὶ νά ναι ψυχολογική. Καὶ τὸ τελευταῖο αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο ποῦ πορεὶ νὰ γεμίσει τὴ λέξη *πρόοδος* με κάποιο οὐσιαστικὸ περιεχόμενο. Τὸ συμπέρασμα καὶ τὸ δίδαγμα ποῦ πορεὶ νὰ βγεῖ ἀπὸ μιὰ τέτοια θεώρηση εἶναι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει ποτὲ νὰ περιφρονεῖ τὸ παρόν. Ὅτι δὲν πρέπει ποτὲ νὰ τὸ θυσιάζει στὸ μέλλον. Ὅτι, μάλιστα, ἡ καλύτερη ἐγγύηση τοῦ μέλλοντος του εἶναι ἀκριβῶς τὸ παρόν. Κι ὅτι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος γιὰ νὰ τὸ καταστρέψει κανένας, τὸ μέλλον, εἶναι νὰ βλάφτει ἐπιπόλαια τὸ παρόν. Καμμιά γενιά δὲν ἀξίζει νὰ καταστραφεῖ γιὰ χάρη τῆς μελλομένης. Γιατὶ κανένα δράμα δὲν εἶναι ἀνώτερο ἀπ' τὴν καθημερινὴ ζωὴ. Ἄν ἐπιμείνουν ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ὁμελέττα νὰ σπάσει κανένας πιὸ πρῶτα τ' αὐγὰ, θὰ μπορούμε ν' ἀπαντήσουμε ὅτι τ' αὐγὰ δὲν τὰ σπᾶνε ποτὲ ἔξω ἀπ' τὴ λεκάνη κι ἐν πάση περιπτώσει πρέπει νὰ φυλάμε καὶ μερικὰ, γιὰ νὰ βγοῦνε κλωσσόπουλα.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΜΙΧΑΗΛ

Ἀμφορέας

Ὅρθός, λευκός, πεντελικὸς
νέκταρ — καὶ ξεχειλάει ἡδὺ
σπένδω σπονδές, μεθάω.
Πνεῦμα καὶ Δέον, Ἀρετή,
Κάλλος κι Ἀλκὴ
μιὰ σύναξη ἀπὸ ἀστέρια
μετράω.

Τοῦ Ὀλυμποῦ κορφή — τοῦ Παρνασοῦ,
τοῦ Ὑμηττοῦ — τῆς Ἀττικῆς μελίσσια,
τοῦ οὐρανοῦ — τοῦ νοῦ οἱ πάστρες.

Τοῦ Αἰγαίου ἀτλάζι καὶ κυματισμὸς
πεῦκο — κι ὁ ἐλάτινος δρυμός.

Τοῦ λόγγου — τῶν αἰώνων, τοῦ λαοῦ
τραγουδιστὲς φωνές οἱ πλάστρες
γλάστρες κι ὁ τρίκλωνος βασιλικός·
κι ὁ Ξένιος Δίας πάντα χαμογελαστός.

Ἀτσαλωμένα σὲ μπουρλότα χέρια
καὶ τοῦ Ἀμφιτρύωνα τὰ περιστέρια.
Τὰ μάρμαρα σπασμένα — ὀρθὰ
κι ἡ Καρυάτιδα ἀέτωμα, μετόπη νὰ βαστᾷ.

Τοῦ Φοίβου ἡ φόρμιγγα
«ὁ δῶριος ρυθμός» — τὸ φῶς
τοῦ Ἑλικῶνα ἀναερούσες
Τέχνης καὶ Λόγου οἱ ἀνυφάντρες,
τοῦ Διόνυσου διθύραμβος
κλῆμα, ἀμπελόφυλλο, κισσὸς
τὴν Ἀρμονία κιθάρα — ὁ ρυθμός.

Καὶ τὸ πολύφωνο
τοῦ δήμου ἀρχὴ — τοῦ Περικλῆ.
Κι ἡ ἔσχατη αἰτία — ἀρχὴ
τὸ βάθεμα, τὸ πάθος
ἔξω ἀπὸ τὰ «ἐδόθησαν», τὰ «μή», τὰ «οὐ»
τῆς ἀρνησης σκοτάδια τόσα.
Καὶ τῆς παιδεύσεως τῆς ἡμετέρας ὅσα.

Ἐξαίσιος χορὸς —
κι ὁλοῦθε φῶς —
κι ὅσα τὰ φανερά καὶ τὰ κρυμμένα
καὶ τ' ἄντιτα καὶ τὰ γυμνὰ
στὸ φῶς ὅλα ντυμένα.

Ὁ Ἀμφορέας —
Ἑλληνικός.

ΜΕΤΑΞΥ ΣΟΒΑΡΟΥ ΚΑΙ ΑΣΤΕΙΟΥ

Όταν θά έκτυπώνωνται αἱ γραμμαὶ αὐ-
ται, ἀναγνώστα μου, θά ἀπομένουν
δύο εἰσέτι ἡμέραι ἀπὸ τῆς σωτηρίας σου, ἡ-
τις προγραμματισθεῖσα ὑπὸ τῶν ποιμένων
διὰ μεθαύριον Κυριακὴν 17ην Ἰουνίου ἐ-
πέρχεται ἀφεύκτως, ὡς ἡ θύελλα, μοι-
ραίως, ὡς ὁ θάνατος, μὲ μόνον εἰσέτι ἄ-
γνωστον παράγοντα ἂν αὕτη θά εἶναι κυ-
νόχρους ἢ πρασίνῃ, ἐξυρισμένη ἢ δασύτρι-
χος. Ἡ σωτηρία μας, ὡς γνωστόν, ἀνέκα-
θεν οὐσα ὁ μόνος στόχος τῶν ἀνιδιοτελῶν
ποιμένων πραγματοποιεῖται κατὰ διαστή-
ματα, ὅτε μὲν διὰ θεωρακισμένων ἀρμά-
των, ὅτε δὲ διὰ ψηφοδόχων — ἀναλόγως
τοῦ συρμοῦ καὶ τῶν προκαταλήψεων τῆς ἐ-
ποχῆς. Μὴ ὦν ὑποψήφιος σωτήρ, υἱὸς ἢ
συγγενὴς ὑποψηφίου, μὴ ἔχων τέκνον πρὸς
διορισμόν, ἀδελφὴν πρὸς ἀποκατάστασιν,
δάνειον πρὸς ἔγκρισιν, αὐθαίρετον πρὸς
νομιμοποίησιν· μὴ ὦν, ἐξ ἄλλου, ὑφασμα-
τέμπορος, χαρτοπώλης, τυπογράφος, δια-
φημιστής, ἀφισκοκλητής, οὐδὲ κἂν φαρ-
μακοποιὸς πωλὼν ἄσπιρίνας εἰς τοὺς ὑπὸ
τῶν μεγαφώνων ταλαιπωρουμένους· ἔν ὁ-
λίγοις· μὴ ἔχων ἴδιον συμφέρον ἐκ τῆς ἐπι-
χειρήσεως τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος,
παρακολουθῶ νηφαλίως ὅλην τὴν προσω-
πτηριακὴν θορυβώδη περίοδον, ἀπολαμβάν-
ων ἀπὸ τῆς τηλοψίας τοὺς ὑποψηφίους
σωτῆρας, ἄλλοτε νὰ μονολογοῦν περὶ τῆς
γνησιότητος τῆς ἀνιδιοτελοῦς πρὸς ἐμὲ λα-
τρείας των καὶ ἄλλοτε, ὡς νέοι Ποσειδῶ-
νες νὰ πληθύνουν διὰ τῆς γλωσσικῆς τριαί-
νης των τὰς ἀπεράντους ἀνθρωποθαλάσ-
σας τῶν ὁπαδῶν των, ἐγείροντες ἀβυσσώ-
δη ἀνθρωποκύματα ἔτοιμα νὰ καταπίουν
τοὺς ἀντιπάλους ναυαγούς. Ὅποια ἢ μέθη
των! Ὅφειλον, πάντως, νὰ ἀμολογῶμεν
ὅτι πληρώνουν πανάκριβα τὸ παίγνιον
αὐτὸ τῆς σωτηριολογίας. Διὰ νὰ χρισθῇ τις
ἱκανὸς νὰ μᾶς σώσῃ — ὅπως διὰ νὰ ἐμβῇ
εἰς τὰ «καθὼς πρέπει» καζίνα — θά πρέπει
νὰ προκαταβάλλῃ ἓν ἑκατομμύριον δραχ-
μὰς! Τουθόπερ σημαίνει, ὅτι ὑποχρεωτι-
κῶς θά πρέπει νὰ εἶναι εἴτε καπιταλιστὴς
εἴτε σοσιαλιστὴς εἴτε κομμουνιστὴς, «μὴ
προνομιοῦχος» κλπ. — κατὰ τεκμήριον,
δηλαδή, ἀποκλείεται ποτὲ νὰ μᾶς σώσῃ εἰς
ἄπλους πολίτης. Ταῦτα, περὶ τῆς ἐπικειμέ-
νης σωτηρίας σου, ἀναγνώστα. Ἀναμένω,
ὡς καὶ σὺ τὴν 17ην, διὰ νὰ ἴδω κατὰ πόσον
οἱ τοῦ τρίτου δρόμου σοσιαλισταὶ μας ἡ-
σφάλισαν ἐπαρκῶς τὸ «χρονοντούλαπο
τῆς Ἰστορίας», ὅπου, ὡς γνωστόν, πρὸ
τριετίας περίπου, εἶχον ἐγκλείσει τὴν «δε-
ξιάν». Ἐάν, ὡς εἰκάζεται, ἢ πονηρὰ αὕτη
γραία ἔχει ἤδη δραπετεύσει, ἀναγκαστι-

κῶς θά ἀπαιτηθῇ καὶ νέα σωτηρία μας κα-
τὰ τοὺς προσεχεῖς μῆνας...

Τὸ περὶ τῆς ἀλήστου μνήμης ἐλληνικῆς
γλώσσης σημειώμά μου εἰς τὸ προη-
γούμενον τεύχος τοῦ «Δαυλοῦ» ἤγειρεν —
ὡς ἀνέμενα, ἄλλωστε — τὴν μῆνιν τῶν ὁ-
σων δύνανται ἀκόμη νὰ ἀναγιγνώσκουν ἐλ-
ληνικὰ προοδευτικῶν συνελλήνων, οἵτινες
καὶ μὲ ἐκόσμησαν, ὡς εἴθισται, διὰ νυκτε-
ρινῶν καὶ ἰταλογενῶν ἐπιθέτων, ὡς σκοτα-
διστῆς, φασίστας κλπ.

Εὐχαριστῶν, ἀντιπροσφέρω δύο δείγμα-
τα τῆς προοδευτικῆς γλωσσοπλασίας, ἅτι-
να καὶ «σηματοδοτοῦν» — τοὺς ἀρέσει ἢ λέ-
ξις αὕτη — τὴν γλωσσικὴν μας πορείαν:

Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας, ὅπου τὸ νέον
κτήριο τοῦ ὕρυπουργείου «Νέας Γενιάς»,
ἐτοποθετήθη προσφάτως μεγίστη ἐπιγραφὴ
ἔχουσα οὕτως: «Κέντρο πληροφόρησης Νε-
ότητος». Θὰ ἦμιν ὑπόχρεως πρὸς τοὺς
προοδευτικοὺς ἐπικριτὰς μου, ἐάν μὲ ἐπλη-
ροφόρουν, τίτι τρόπον θά δίδωνται πληρο-
φορία πρὸς τὴν νεότητα, ἣτις ἀφηρημένη
ἐννοία οὐσα, οὔτε πόδας διαθέτει διὰ νὰ
μεταβῇ εἰς τὸ «κέντρον» οὔτε στόμα διὰ νὰ
ἐρωτήσῃ οὔτε ὅτα διὰ νὰ πληροφορηθῇ.
(Νεολαίαν, βεβαίως ἠννόουν οἱ νεοβάρβα-
ροι ἐπιγραφοποιοί, πλὴν ἡ νεότης τοὺς ἐφά-
νη πλέον «περιδιαγραμμάτου» — ἐφ' ᾧ καὶ
τὴν «ἐστράτευσαν»).

Ἐτερον ἐξ ἴσου προοδευτικὸν — καὶ χα-
ριτωμένον: Ἐπὶ ὠρισμένων φαρμάκων ποῦ
ἠγόρασα προσφάτως ἀναγράφεται καὶ τὸ
ἐξῆς: «Κέντρο δηλητηριάσεων» καὶ ἀκο-
λουθεῖ τηλεφωνικὸς ἀριθμὸς. Νομίσας
κατ' ἀρχάς, ὅτι εἰς τὸ κέντρον αὐτὸ πραγ-
ματοποιεῖται εὐθανασία ζώων, ἐτηλεφώνη-
σα διὰ τὸν προβληματικὸν σκύλον κά-
ποιου γνωστοῦ μου. Ὅποια ἢ ἐκπληξίς
μου, ὅτε ἐπληροφορήθην, ὅτι δὲν εἶναι κέν-
τρον δηλητηριάσεων, ἀλλὰ ἀντιμετωπίσε-
ως τῶν δηλητηριάσεων! Ὡς προοδευτικὸν
σοσιαλιστικὸν ὑπουργεῖον τῆς υγείας μας,
ἀφοῦ σὲ εὐχαριστήσω — ὡς καὶ παλαιότε-
ρον ἐπραξα — διὰ τὰς 68 «ἀριστοποιήσεις»
τῆς περιθάλψεώς μας, ποῦ μᾶς προσέφερες
τὸ παρελθὸν ἔτος διὰ τῶν διαφόρων «ἐσῦ»,
τῆς καταργήσεως τῶν ράντζων, τῆς ἀνε-
γέρσεως ὑπερχιλίων νοσοκομείων κλπ., θὰ
ἐπεθύμουν νὰ σοῦ εἶπω, ὅτι, ὅταν οἱ Ἕλλη-
νες λέγουν κέντρον διασκεδάσεως, ἐν-
νοοῦν τὸν χώρον, ὅπου πηγαίνουν πρὸς
διασκεδάσιν καὶ ὄχι τὸ νεκροταφεῖον!
«Τσακίζει κόκκαλα» ἢ ἄτιμη, ποῦ λέγει μία
σοφὴ λαϊκὴ παροιμία!

Ἄριστοφάνης Καρφιάς

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ἀπὸ τὴ γνωστὴ ποιήτρια κ. Βενετία Καπετανάκη πήραμε καὶ δημοσιεύουμε τὴν ἀκόλουθὴ ἐπιστολή:

Ἐπιτρέψτε, παρακαλῶ, νὰ πῶ τὴ γνώμη μου σχετικὰ μὲ τὸ ἄρθρο τοῦ φίλου κύριου Σπύρου - Γεράσιμου Παναγιωτάτου, ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ τελευταῖο τεῦχος τοῦ «Δαυλοῦ» (Μάιος 1984) μὲ τίτλο «Ἡ μέτρησις τῆς φλυαρίας στὴ λογοτεχνία δι' ἀριθμῶν».

Κατ' ἀρχὴν, ἡ ποίηση δὲν ἐπιδέχεται ἀνάλυση. Θέλω —ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν— νὰ πιστεῦω, ὅτι ὁ κ. Παναγιωτάτος εἶναι ποιητὴς κατὰ βάσιν, καὶ πολὺ καλὸς μάλιστα: θυμᾶμαι τοὺς κεφαλωνίτικους στίχους, ποὺ μᾶς διάβαζε πρὸ πολλῶν χρόνων στὸ σπίτι του καὶ τὸ πόσο μᾶς εἶχαν συγκινήσει. Σὰν ποιητῆς, λοιπόν, θὰ πρέπει νὰ ξέρεῖ ὅτι ἡ Τέχνη μας δὲν πρέπει νὰ ἀναλύεται... Ὡστόσο, ἀπὸ τότε. θυμᾶμαι, εἶχε ἀρχίσει νὰ μετράει τὴν... φλυαρία, τὴν ἐπανάληψη τῶν λέξεων στὶς διάφορες ποιητικὲς συλλογὲς ποὺ λάβαινε. Νόμιζα —τότε— ὅτι αὐτὸ τὸν διασκέδαζε...

Στὸ ἄρθρο του, ὅμως, ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ «Δαυλό», διαπίστωσα ὅτι ἔφτασε ὁ κ. Παναγιωτάτος νὰ γίνεῖ καί... στατιστικολόγος τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, καὶ μάλιστα ὁ ὁδοστρωτήρας του πῆρε σβάρνα καὶ τοὺς Ἑθνικοὺς μας Ποιητῆς: Παλαμᾶ, Σικελιανὸ καὶ Καβάφη. Καὶ τὸν μέγα Καζαντζάκη. Ἀφήνω τοὺς ὑπόλοιπους.

...Σκόνη, λοιπόν, σκόνη, καπνὸς καὶ φούμαρα ἢ Ἑλληνικὴ Λογοτεχνία.

Μὰ εἶναι σοβαρὰ πράγματα αὐτά; Καὶ **μόνο** τὰ **ἔργα** τῶν ποιητῶν μας αὐτῶν, Παλαμᾶ, Σικελιανοῦ, Καβάφη, Καζαντζάκη, σὲ ὄγκο μᾶς συντρίβουν. Τὰ κόκκαλα τοὺς σίγουρα θὰ τρίβουν μὲ τὸν «διασυρμὸ» τῆς φαιδρᾶς στατιστικῆς τοῦ κ. Παναγιωτάτου.

Τοῦ Καβάφη ἡ ὁμοφυλοφιλία δὲν πρέπει νὰ κρίνεται καὶ νὰ κατακρίνεται. Τὰ προσωπικά τοῦ καθενὸς —πολὺ λιγώτερο τῶν ποιητῶν— δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐνδιαφέρουν, ἂν θέλουμε νὰ εἴμαστε πολιτισμένοι... **Μόνο ἡ τέχνη, ἡ ποίηση**, στὴν προκειμένη περίπτωση.

Ἀντὶ νὰ εἴμαστε περήφανοι, ποὺ χάρις στὰ μεταφρασμένα ἔργα τοὺς ἔγινε γνωστὴ στὴν Εὐρώπῃ καὶ στὴν Ἀμερικὴ ἡ Ἑλληνικὴ Λογοτεχνία, ἐμεῖς ἐδῶ τῶχουμε ρίξει στὴ δυσφημία, στὴ μείωση τῶν ἀξιών...

Τελειώνοντας, θέλω νὰ ἐλπίζω ὅτι σύντομα θὰ διαβάσουμε καὶ τὴν ποιητικὴ παραγωγή τοῦ φίλου κυρίου Παναγιωτάτου, ποὺ τὴν θεωρῶ ἀξιόλογη.

Φιλικά

Βενετία Καπετανάκη

[Σ. «Δ»: Ὁ κ. Σ.Γ.Γ. Παναγιωτάτος θὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἐπόμενο τεῦχος].

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΑΘΟΣ

Στὴ σελίδα 1388 τοῦ προηγούμενου 29ου τεύχους τοῦ «Δαυλοῦ», στὸν τρίτο ἀπὸ τὸ τέλος στίχο τοῦ ποιήματος «*Εἰδέναι χρή*» τοῦ κ. Ν. Σταυρόπουλου, ἡ λέξη «*ὕψωθηκαν*» νὰ διορθωθῇ σὲ *ὕπνώθηκαν*.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΥΡΙΑΚΑΚΟΣ

Ἡ γλῶσσα καὶ τὸ εἶναι

«Τὸ νὰ εἶσαι ἄνθρωπος, σημαίνει ὅτι εἶσαι ἓνας λέγων», λέγει ὁ Χάιντεγκερ σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ κεφάλαια τῆς *Εἰσαγωγῆς* στὴ *Μεταφυσική*. Πράγματι ἡ γλῶσσα εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, δὲν εἶναι δηλ. μιὰ ἐπινόηση, ἓνα ἐργαλεῖο. Ἡ γλῶσσα εἶναι ταυτόχρονη μὲ ὁλόκληρη τὴν ὕπαρξη, δηλ. τὸ σῶμα, τὴ συνείδηση καὶ τὸ νοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κάτι ἀπομονωμένο στὴ γῆ, ἀλλὰ εἶναι ὕπαρξη ἐννοιαία μὲ ὅλους τοὺς γαλαξίες. Ἐπομένως καὶ ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι τυχαῖος ἦχος ποὺ βαπτίστηκε μὲ κάποιο νόημα, ἀλλὰ εἶναι ὃν ποὺ ἀντηχεῖ τὴν ἁρμονία τοῦ σύμπαντος.

Γενικὰ τὸ χρῶμα καὶ ὁ ἦχος μεταμορφώνονται σὲ αἶσθημα.

Καὶ ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁλόκληρος αἶσθημα, μπορούμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι ἦχος μὲ ἐννοιολογικὴ φόρτιση ἀπλῶς, ἀλλὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, ἐπομένως πρὶν ἀπ' ὅλα ἡ γλῶσσα εἶναι **ἀξία**.

Καὶ ἀφοῦ ἡ γλῶσσα εἶναι ἀξία, δὲν κατασκευάστηκε ποτὲ μὲ τὴ λογικὴ, ἀλλὰ προέκυψε καὶ συνεχῶς μεταβάλλεται καὶ προκύπτει, ὅπως ἡ ἀναπνοὴ καὶ ὅπως οἱ χτύποι τῆς καρδιάς. Τὸ πῶς προέκυψε δὲν τὸ ξέρουμε, ὅπως δὲν ξέρουμε πῶς προέκυψε ὁ ἄνθρωπος. Πάντως προκύπτει, ὅπως τὸ ἄνθος ἀπὸ τὸ φυτό. Ναὶ, ἡ γλῶσσα εἶναι λιγώτερο ἦχος καὶ νόημα, εἶναι περισσότερο μουσικὴ τοῦ αἰσθήματος, εὐωδία τῆς σκέψεως, εἶναι ἄρωμα ὁλοκλήρου τῆς ὑπάρξεως, εἶναι φῶς τῆς συνειδήσεως, εἶναι κόσμος τοῦ κόσμου. Καὶ ἐμεῖς ἀντὶ νὰ τὴν λατρεύουμε καὶ νὰ τὴν ἀπολαμβάνουμε, τὴν κάνουμε ἀπλὸ καὶ συχνὰ ἄθλιο χρηστικὸ ὄργανο τῆς στιγμῆς. Εἰδικὰ ὁ Μάρτιν Χάιντεγκερ, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο φιλόσοφο τῆς ἐποχῆς μας, ἀνατρέχει στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες. Ἡ ιδιοτυπία του ἔγκειται στὸ ὅτι σβήνοντας καὶ διαγράφοντας ὅ,τι ἔχει εἰπωθῇ μέχρι τώρα ἐπανέρχεται ὄχι πλέον στὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Πλάτωνα ἀλλὰ στοὺς προσωκρατικοὺς Παρμενίδη καὶ Ἡράκλειτο. Φυσικὰ εἶναι ὑποχρεωμένος πάλι νὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, γιατί τὰ ἔργα τῶν προσωκρατικῶν δὲν ὑπάρχουν ἀκέραια, βρίσκονται μέσα στὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν Ἀριστοτέλη καὶ Πλάτωνα, σὲ μορφὴ ἀποσπασμάτων γιὰ σχολιασμό. Καὶ ἀνάλογες περιλήψεις παρουσιάζει ὁ Διογένης Λαέρτιος.

Ὁ Χάιντεγκερ ἀρχίζει τό: «Εἶναι καὶ Χρόνος» μὲ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸ «*Σοφιστὴς*» τοῦ Πλάτωνος. Στὸ ἐδάφιο αὐτὸ ὁ ξένος ἀπὸ τὴν Ἑλέα φέρνει σὲ συζήτηση τίς ἀπόψεις τοῦ Παρμενίδη περὶ ὄντος. Ἐδῶ πλέον ὁ γερμανὸς στοχαστὴς ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἐπιστροφὴ στοὺς προσωκρατικούς εἶναι μιὰ ἀναγκαία ἐπαναδρομὴ στὴ βασικὴ πηγὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς σκέψης, τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἐννοεῖ ὄχι αὐτὴν τῆς παρακμῆς τοῦ τετάρτου αἰῶνα, μὲ Ἀριστοτέλη καὶ Πλάτωνα, ἀλλὰ αὐτὴν τοῦ βου καὶ σου αἰῶνα, ποὺ ἀναπτύσσεται καὶ διαμορφώνεται τὸ πολιτιστικὸ θαῦμα.

Στὸ ἔργο του «*Εἰσαγωγὴ στὴ Μεταφυσική*» ὁ Χάιντεγκερ ὑποστηρίζει, ὅτι μὲ τὴ διαστροφὴ ποὺ ἔχουν ὑποστῇ οἱ λέξεις στὸ κύλισμα τῶν αἰώνων, εἶναι δύσκολο νὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ πρόσβασις στὶς δυσκόλες καὶ σχεδὸν ἀπρόσιτες ἐννοιες περὶ τοῦ *εἶναι* καὶ τῶν *ὄντων*. Προβαίνει λοιπὸν ὁ σοφὸς στὴν ἀποκατάστασι τοῦ νοήματος τῶν ἐλληνικῶν φιλοσοφικῶν ὄρων. Τὴν ἐργασία δὲ

αὐτὴ τὴν κάνει μὲ τόσο υπεύθυνη καὶ αὐστηρὴ συστηματικότητα, ὥστε πραγματικὰ θαυμάζουμε τὴν ἱκανότητα τοῦ γερμανοῦ στοχαστῆ νὰ μεθοδεύει τὰ πάντα, συνδυάζοντας τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὀργανωμένη τάξη.

Ὅροι ὅπως: *Ἀλήθεια, Φύσις, Λόγος, Νοεῖν, Οὐσία, Εἶναι, Ὅν* κλπ. ἀναλύονται καὶ ζυγιάζονται ἐξαντλητικά. Τὶς λέξεις αὐτὲς τὶς παραθέτει στὸ κείμενο ἑλληνικὰ καὶ ἀποκαλύπτει ὅτι τὸ ἀρχικὸ νόημα αὐτῶν τῶν λέξεων ἦταν πολὺ βαθύ, οἱ δὲ χῶροι ζωῆς καὶ σημασιῶν ποὺ ἐκάλυπτε, ἔχουν ἐντυπωσιακὸ πλάτος. Ἡ λέξη «Λόγος», λέει ὁ Χάιντεγκερ, ξέπεσε σήμερα στὴν ἀπλὴ λογικότητα. Ἡ λέξη «Ἀλήθεια» διεστράφη ὡς λογικὴ ὁρθότης. Ἡ ἀλήθεια ὁμῶς εἶναι ἡ *μή-λήθη* (ἀ-λήθεια). Περνάμε δηλ. ἀπὸ τὴ λησμονιά στὴν ἀνάμνηση, ὅχι μὲ τρόπο λογικὸ, ἀλλὰ ἀποκαλυπτικὸ. Ἡ ἀλήθεια τελικὰ δὲν εὐρίσκεται, ἀλλὰ ἀναγγέλλεται, φανερῶνεται, ἀποκαλύπτεται.

Ἐπιμένει ὁ Χάιντεγκερ, ὅτι τὸ ἀρχέγονο νόημα τῶν λέξεων ἔχει περιεχόμενο ὑποστασιακὸ καὶ βαθύ, σύμφυτο μὲ τὴ δομὴ τὴν ἡχητικὴ τῆς ὑπάρξεως. Δὲν πρόκειται δηλ. γιὰ λέξεις μὲ τυπικὸ ἡχητικὸ σῆμα, γιὰ ἀπλὴ διευκόλυνση τῆς καθημερινῆς συνεννοήσεως. Συγκεκριμένα ὁ γερμανὸς φιλόσοφος γράφει στὴ σελίδα 43 τῆς *«Εἰσαγωγῆς στὴ Μεταφυστικὴ»* (μετάφρασις Χ. Μαλεβίτση):

«Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα (σὲ σχέση μὲ τὶς δυνατότητες ποὺ παρέχει στὴ σκέψη) εἶναι ταυτοχρόνως ἡ πιὸ ἰσχυρὴ καὶ ἡ πιὸ πνευματικὴ ἀπ' ὅλες τὶς γλῶσσες... Στὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης καὶ παραδειγματικῆς ἀνάπτυξης τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἔθεσαν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ἐρώτημα γιὰ τὰ ὄντα ὡς τοιαῦτα στὸ σύνολό τους, τὰ ὄντα ὀνομάστηκαν «φύσις» (ἡ λέξη αὐτὴ ἑλληνικὰ στὸ κείμενο). Αὐτὴ τὴ θεμελιακὴ ἑλληνικὴ λέξη γιὰ τὰ ὄντα συνήθως τὴ μεταφράζουν ὡς «νατοῦρα». Χρησιμοποιοῦν τὴ λατινικὴ μετάφραση *natura*, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει κυριολεκτικὰ «γεννημένος», «γέννηση». Ἀλλὰ μ' αὐτὴ τὴ λατινικὴ μετάφραση παραμερίζεται τὸ ἀρχέγονο περιεχόμενο τῆς ἑλληνικῆς λέξης «φύσις» καὶ φθείρεται ἡ γνήσια φιλοσοφικὴ κατονομαστικὴ δύναμις τῆς ἑλληνικῆς λέξης. Τοῦτο δὲν ἰσχύει μόνο γιὰ τὴν λατινικὴ μετάφραση αὐτῆς μόνο τῆς λέξης, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλες τὶς ἄλλες μεταφράσεις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς γλῶσσας στὰ ρωμαϊκά. Αὐτὸ ποὺ συνέβη μ' αὐτὴ τὴ μετάφραση ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ στὰ ρωμαϊκά, δὲν εἶναι τυχαῖο καὶ ἀβλαβές, παρὰ εἶναι τὸ πρῶτο στάδιο τῆς διαδικασίας ἀποκοπῆς καὶ ἀποξένωσής μας ἀπὸ τὴ ἀρχέγονη οὐσία τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

» Ἡ ρωμαϊκὴ μετάφραση ἀπετέλεσε κατόπιν τὸ μέτρο γιὰ τὸν Χριστιανισμό καὶ τὸν Χριστιανικὸ Μεσαίωνα. Τοῦτος μεταφέρθηκε στὴ σύγχρονη φιλοσοφία, ἡ ὁποία κινήθηκε μέσα στὸν ἐννοιολογικὸ κόσμο τοῦ Μεσαίωνα καὶ ἔτσι δημιουργήσε τὶς τρέχουσες παραστάσεις καὶ ἔννοιες, τὶς ὁποῖες χρησιμοποιοῦμε ἀκόμη καὶ σήμερα, προκειμένου νὰ κατανοήσουμε τὴν ἐναρξὴ τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας. Αὐτὴ τὴν ἐναρξὴ οἱ σημερινοὶ διανοητὲς νομίζουν ὅτι τὴν ξεπέρασαν καὶ τὴν ἄφησαν πίσω τους.

» Ἐμεῖς ὁμῶς τώρα ὑπερβαίνουμε ὅλη αὐτὴ τὴ διαδικασία τῆς παραμόρφωσης καὶ τῆς ἐκπτώσεως καὶ ζητᾶμε νὰ ἀνακτήσουμε τὴν ἀδιάφθορη ὀνομαστι-

κὴ δύναμη τῆς γλῶσσας καὶ τῆς λέξης. Οἱ λέξεις καὶ ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι περικαλύμματα, μὲ τὰ ὁποῖα τυλίγονται τὰ πράγματα γιὰ νὰ ἀνταλλάσσονται ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ μιλοῦν καὶ ποὺ γράφουν. Τὰ πράγματα γίνονται καὶ ὑπάρχουν μόνο μέσα στὴ λέξη, στὴ γλῶσσα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ κακὴ χρῆση τῆς γλῶσσας στὴ φλυαρία, στὶς συνθηματικὲς λέξεις καὶ ἐκφράσεις, καταστρέφει τὴ γνήσια ἐπαφὴ μας μὲ τὰ πράγματα».

Εἶναι πολὺ λίγες οἱ δεκαετίες ποὺ οἱ ἀπόψεις αὐτὲς τοῦ Χάιντεγκερ κυκλοφοροῦν σὲ βιβλίο. Καὶ ὡς τόσο ἀπὸ τὸ 1930 ποὺ τυπώθηκε, μόλις ἐδῶ καὶ 10 χρόνια ἄρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν οἱ σκέψεις αὐτὲς σὲ λίγους κύκλους στὴ χώρα μας. Βλέπει κανεὶς ἐδῶ τὸ ἐλληνικὸ γλωσσικὸ πρόβλημα μὲ τελειῶς διαφορετικὰ μάτια.

Ἡ ἐξέλιξη τῆς δημοκρατίας στὴ χώρα μας δημιουργεῖ στοὺς πολλοὺς μιὰ ἀνόητη αἴσθηση αὐτοθαυμασμοῦ τῶν λαϊκῶν ἀτελειῶν. Δὲν χρησιμοποιεῖται ἡ ἐλευθερία σὰν μέσο γιὰ νὰ ἐξελιχθῇ ὁ λαὸς σὲ ἐπίπεδο ὑψηλότερο, ἀλλὰ νομιμοποιεῖται ἡ γλωσσικὴ κατωτερότης τῶν πολλῶν ὡς γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Ὁ καθένας ἐννοεῖ ὡς δημοτικὴ γλῶσσα τὴν ἐλευθερίαν νὰ γράφῃ μὲ τὴν προχειρότητα καὶ ἐλευθεριότητα ποὺ ἔχουμε στὴν καθημερινὴ ὁμιλία.

Στὴν προφορικὴ ὁμιλία ὅμως ἔχουμε τὴ μουσικὴ, δηλ. τὸν ἡχητικὸ τόνο ποὺ ἀναπληρῶναι ἄνετα κάθε ἔλλειψη ἀκριβείας. Ὁ γραπτὸς ὅμως λόγος, ποὺ δὲν βοηθεῖται ἀπὸ τὴν μουσικὴ τοῦ ἤχου, ἔχει ἀνάγκη τῆς ὀργανωμένης δομῆς, συντακτικῆς καὶ γραμματικῆς, γιὰ νὰ ὁλοκληρώσῃ τὸ ρόλο του! Βεβαίως ἡ δημοτικὴ μας γλῶσσα μιλήθηκε ἐπὶ αἰῶνες ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ ἀπέκτησε μιὰ θαυμαστὴ ἡχητικὴ πλαστικότητα. Μιλήθηκε λοιπόν, ἀλλὰ ὅμως δὲν χρησιμοποιήθηκε σὰν γραπτὸς ὀργανωμένος λόγος. Στοὺς αἰῶνες τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς τουρκικῆς κατοχῆς ὁ πολὺς λαὸς ἔμεινε στὸ πνευματικὸ σκοτάδι καὶ ὁ πολιτιστικὸς πλοῦτος μεταβιβαζόταν προφορικὰ. Πλούσιος λοιπόν ὁ προφορικὸς λόγος, ἀλλὰ ἡ γλῶσσα δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκόμη στὶς καταπληκτικὰ πλούσιες δυνατότητες τῆς ἀρχαίας, ποὺ ἦταν καὶ τέλεια ὀργανωμένος γραπτὸς λόγος.

Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ γνωρίζουμε τὴν ἀρχαία καὶ τὴν καθαρεύουσα, διότι μόνον ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ διαμορφώσουμε καὶ τὴν δημοτικὴ σὲ ὁλοκληρωμένη γλῶσσα ἱκανὴ νὰ ἐκφράσῃ (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν μουσικὸ πλοῦτο ποὺ ἤδη ἔχει) τὸν δύσκολο κόσμον τῶν αὐστηρῶν ἐννοιῶν τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Φιλοσοφίας, ὅπως καὶ τῆς πολυδαίδαλου τεχνικῆς.

Μιλῶντας περὶ τοῦ εἶναι ὁ Χάιντεγκερ, λέει πάλι γιὰ τὴ γλῶσσα:
«Ἡ γλῶσσα ἐν γένει εἶναι φθαρμένη καὶ ἀναλωμένη, ἓνα ἀπαραίτητο, ἀλλὰ ἀκυβέρνητο μέσο συνεννόησης, αὐθαίρετα χρησιμοποιούμενο κατὰ τρόπο ἀδιάφορο, σὰν ἓνα δημόσιο μέσο ἐπικοινωνίας, ὅπως εἶναι τὸ λεωφορεῖο, στὸ ὁποῖο ὁ καθένας μπαίνει καὶ βγαίνει. Ἔτσι ὁ καθένας μιλάει καὶ γράφει τὴν γλῶσσα ἀνεμπόδιστα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ἀκίνδυνα. Πολὺ λίγοι εἶναι σὲ θέση νὰ ἐννοήσουν τὴ σημασία αὐτῆς τῆς ἀποσυσχέτισης καὶ κακοσυσχέτισης τῆς σημερινῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς μὲ τὴ γλῶσσα, σ' ὅλη τὴν ἑκταση. Οἱ ὀργανισμοὶ γιὰ τὴν ἀποκάθαρση τῆς γλώσσας καὶ γιὰ τὴν ἄμυνα κατὰ

τῆς προοιούσης παραφθορᾶς τῆς ἀξίζουν τὴν προσοχή. Ὡστόσο, μ' αὐτὲς τὶς προσπάθειες ἐν τέλει ἀποδεικνύεται σαφέστερα πὼς δὲν ξέρουμε τί εἶναι ἡ γλῶσσα. Τὸ πεπωμένο τῆς γλώσσας θεμελιώνεται στὸν ἐκάστοτε δεσμὸς ποὺ ἔχει ἓνας λαὸς μὲ τὸ εἶναι. Γι' αὐτό, γιὰ μᾶς τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ εἶναι ἐμπλέκεται κατὰ τρόπο ἐσώτατο μὲ τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς γλώσσας. Ἐὰν ἀπασχοληθοῦμε μὲ τὸ εἶναι, εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ μιὰ γλωσσικὴ ἐρευνα»!!!

Προχωρῶντας ὁ Χάιντεγκερ ἐξηγεῖ πὼς ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ διδάσκει-ται στὰ σχολεῖα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν προῖστορία καὶ τὴν ἀρχαία ἱστορία. Οὔτε καὶ αὐτὸ ὅμως θὰ ἐπαρκέσει, ἂν δὲν οἰκοδομηθῇ ὁ πνευματικὸς κόσμος τοῦ σχολείου ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ του καὶ ξεκινῶντας ἀπὸ τὰ θεμέλια τῆς ἐκπαιδεύσεως. Καὶ ὅλ' αὐτά, διότι τελικὰ στὸ σχολεῖο, λέει ὁ Χάιντεγκερ,

«πρέπει νὰ δημιουργηθῇ μιὰ πνευματικὴ καὶ ὄχι μιὰ ἐπιστημονικὴ ἀτμόσφαιρα. Καὶ ἐδῶ ἔγκειται ἡ πρώτη, ἀληθινὴ ἐπανάσταση, ποὺ ἀφορᾷ τὴ σχέση μας μὲ τὴ γλῶσσα. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἐπαναστατικοποιήσουμε τοὺς διδασκάλους, πρᾶγμα ποὺ ἐν συνεχείᾳ ἀπαιτεῖ τὴ μεταμόρφωση τοῦ Πανεπιστημίου, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ κατανοήσῃ τὸ καθῆκον τοῦ ἀντὶ ν' ἀφοσιώνεται σὲ ἀσημαντότητες».

Βέβαια ὁ Χάιντεγκερ, ἂν καὶ ὁ ἴδιος εἶναι πανεπιστημιακὸς καθηγητὴς καὶ μάλιστα ἔγινε καὶ πρύτανης, χτυπάει τὸ πανεπιστημιακὸ κατεστημένο τῆς ἐποχῆς του. Φυσικὰ στὴν Ἀθήνα τώρα γίνεται τὸ ἴδιο ἀπὸ τὴν ἀνάποδη. Οἱ δάσκαλοι καὶ οἱ καθηγητὲς νομίζουν, πὼς ἐπανάσταση στὴ γλῶσσα εἶναι ἡ καταστροφὴ τῆς γλώσσας καὶ ἡ χρησιμοποίησή της ὅπως ἐπιπόλαια καὶ χωρὶς εἰρμό καὶ τάξη τὴν χρησιμοποιοῦμε στὴν καθημερινὴ ὁμιλία. Ἡ ἐπίθεση ὅμως ποὺ κάνει ὁ Χάιντεγκερ στοὺς γραμματικὸς τύπους ἔχει ἄλλο σκοπὸ. Ἀντιμετωπίζει δηλαδὴ πρόβλημα, ποὺ δὲν εἶναι μόνον ἑλληνικὸ, σὰν γλωσσικὸ, ἀλλὰ ἐνδημεῖ σὲ ὅλες τὶς χώρες ποὺ ἔχουν γλῶσσα γραπτὴ καὶ προφορικὴ. Ἴδου τί λέει ὁ Χάιντεγκερ γιὰ τὸν ἀπνευμάτιστο λόγο:

Ἐκεῖ ποὺ ἀναπτύσσεται ἓνας ἀμεσώτερος δεσμὸς μὲ τὴ γλῶσσα, αἰσθανόμαστε πόσο νεκροὶ εἶναι οἱ γραμματικοὶ τύποι ὡς ἀπλοὶ μηχανισμοί. Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ γλωσσολογία πιάστηκαν μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς σκληρυμένους τύπους σὰν σ' ἓνα χαλύβδινο δίχτυ. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἀπνευμάτιστη καὶ ἄγονη διδασκαλία τῶν σχολείων αὐτὲς οἱ ἐννοιες καὶ οἱ ὅροι τῆς γραμματικῆς μᾶς ἔγιναν κενὰ καὶ παντελῶς ἀκατανόητα καὶ ἀδιανόητα κελύφη. Βεβαίως εἶναι ὀρθὸ ὁ μαθητὴς, ἀντὶ γι' αὐτά, νὰ μάθαινε ἀπὸ τὸ δάσκαλό του γιὰ τὴν προῖστορία καὶ τὴν ἀρχαία ἱστορία. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ βυθίζονται στὴν ἴδια ἐρημο, ἂν δὲν οἰκοδομηθῇ ὁ πνευματικὸς κόσμος τοῦ σχολείου ἐκ τῶν ἐνδον καὶ ξεκινώντας ἀπὸ τὰ θεμέλια».

Μόνον ἡ «ἀπνευμάτιστη καὶ ἄγονη» διδασκαλία τῶν σχολείων κάνει τὴν γραμματικὴ καὶ τὸ συνταχτικὸ «χαλύβδινο δίχτυ» σκληρῶν τύπων. Δὲν πρόκειται λοιπὸν γιὰ ἐπέμβαση στὴν ἴδια τὴ γραμματικὴ. Ἀντιθέτως, λέει ὁ Χάιντεγκερ, πρόκειται γιὰ ἓνα οὐσιαστικὸ φωτισμὸ τῆς οὐσίας τοῦ εἶναι σὲ σχέση μὲ τὴν οὐσία τῆς γλώσσας.

Ἐπιμένει ὁ Χάιντεγκερ καὶ σὲ ἄλλες σελίδες του γιὰ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα ἰδιαίτερα. Βλέπουμε λοιπὸν, ὅτι ἡ γλῶσσα μας εἶναι ἓνα ἐπιστημονικὸ ἐργαλεῖο σπουδαῖο, ποὺ εἶναι πλήρες ὄχι μόνον ἀπὸ ἀκρίβεια ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ποιή-ση καὶ μουσικότητα. Τὸ ξέρουμε αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἔγραφε τόσο θαυμάσια δημοτικὴ γλῶσσα, περιφρονοῦσε τὸν Ψυχάρη μὲ τις ἐπιπόλαιες δημοτικίστικες του κατασκευές καὶ θαύμαζε τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα ὅλη, δημοτικὴ συγχρόνως καὶ καθαρεύουσα.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀνέβῃ τὸ ἐπίπεδο καὶ ἡ θερμοκρασία, ἡ ζέστα, τὸ ἐνδιαφέρον τὸ οὐσιαστικὸ γιὰ τὴ γλῶσσα στὰ σχολεῖα καὶ τὰ Πανεπιστήμια. Μόνον ἔτσι θὰ ζωντανέψῃ ὁ ξερὸς γραμματικὸς τύπος, ὁ ὁποῖος πρέπει, ἐπι-ναλαμβάνουμε, νὰ ζωντανέψῃ καὶ ὄχι νὰ καταργηθῇ. Τότε καὶ οἱ νέοι θὰ ἀπο-λαύσουν τὴν ἁρμονία τῆς ὑπέροχης μουσικῆς συμφωνίας ποὺ λέγεται ἐλλη-νικὴ γλῶσσα. Τότε θὰ αἰσθανθοῦμε, ὅτι ἡ γλῶσσα πράγματι δὲν εἶναι κατα-σκευὴ, ἀλλὰ κονσέρτο τοῦ σύμπαντος, ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ ἴδια ἡ Ζωή, ὁ ἄν-θρωπος, τὸ **Εἶναι**.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ λογοτέχνης Θεοσίτης Βεληγκέκας

*Κάποτες ἦταν ὁ Κρυστάλλης κι ἔκλαιγε
μέσ στὸ μπουζουκοκράτος μας ὑπεύθυνα
κι ὥραϊα πολὺ —θᾶλεγα «ἐκ συναισθήσεως»
γιὰ τὴ μεγάλη ὀρφάνια τῆς ψυχῆς του.*

*Μὰ τώρα ἔχει λογοτεχνικὴ σύνταξη καὶ γιωταχί
καὶ κρατικὸ βραβεῖο κι ἀνασαίνει
ἄνετα τὸ ἀντιμόνιο ἐξυπνάκηδων ρωμιῶν,
ἓνας κι αὐτὸς ἀπ' τὴ φριχτὴ τους φάρα.*

*Νὰ σκαπετήσῃ στὰ τουριστικὰ βουνά
ἐπικίνδυνο θᾶτανε κι ἀστεῖο,
ἀφοῦ κι ὁ τελευταῖος σταυραητὸς τῆς νιότης του
καλοπερνάει βαλσαμωμένος στὴν πρωτεύουσα.*

*Μὰ ἓνας μοντέρνος ἡπειρώτης δὲν τὸ βάζει κάτω.
Ὅχυρώνεται στὸ θύλακα τῆς ὁδοῦ Δώρου,
ἄρπάζει τὸ κλαρίνο του καὶ παίζει
τὸ ροκεντρὸλ ποὺ θὰ ξορκίσει τὸ κακό.*

*Ἄς μὴν προσμένει ἡ Ἄρτα τὸ κουφάρι του.
Ἐδῶ θὰ μείνει, στὸ Μανχάταν τῆς Ἀθήνας,
ὀμπυασμένος δεκαπεντασύλλαβος ποὺ πέτυχε
μὲ βρωμισιὲς κι ἀσέλγειες μπουκωμένος.*

Δρ. ΚΩΝ. ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ κακοποίηση τῆς ἱατρικῆς γλώσσας

Τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα γενικὰ νοθεύουν ξενικὰ γλωσσικὰ ἁμαρτήματα καὶ δικά μας μολύσματα καὶ τὴν καθιστοῦν ἄμορφη καὶ δυσεῖδη, γράφαμε σὲ ὑπόμνημά μας πρὸ τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν. Οἱ ἀφόρητοι ξενισμοί, σολοικισμοὶ καὶ νεοελληνισμοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ὀλιγωροῦν στὴν παραγωγή καὶ τὴ σύνθεση τῶν λέξεων (καὶ οἱ ὅποιοι ἀγνοοῦν τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ καταφρονοῦν τὴν ὀρθογραφία καὶ τὴν ὀρθὴ ὁρολογία, ἀστοιχείωτοι ὄντες), νοθεύουν τὴν γλῶσσα καὶ τὴν κατεβάζουν στὰ ἐπίπεδα τῶν λαϊκῶν τάξεων τῆ στιγμῇ, ποὺ αὐτὴ ἀπαιτεῖ μιὰ ἀνώτερη ἐξέλιξη.

Εἶναι ἀνάγκη, λοιπόν, οἱ ἀνελλήνιστοι ὅροι καὶ οἱ δυσεῖδεῖς λέξεις χωρὶς κανένα ἐνδοιασμό νὰ ἐξοβελισθοῦν ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, γιατί, ἐπαναλαμβάνουμε, τὴν μολύνουν. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ στὴν λαθεμένη ἀντίληψη ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀνέφικτο, λόγω τῆς μακροχρόνιας χρήσεως ἢ τῆς διεθνοῦς συνεννοήσεως παρ' ὅλη τὴν ἀγγνωρισμένη τους ἀθλιότητα, εἶναι ἀφελής, παράδοξος καὶ ἀντεπιστημονικὴ, ἀφοῦ ἐπιταγὴ τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως εἶναι ἡ σαφὴς γνώση κάθε ὀρθοῦ καὶ ἡ ἀπόρριψη τοῦ μὴ ὀρθοῦ.

Οἱ περισσότερες κακόζηλες λέξεις τῆς νεοελληνικῆς προέρχονται ἀπὸ τὴν κακὴ ἀπόδοση στὴν ἐλληνικὴν ἀλλογλῶσσων λέξεων καὶ ὄρων ἀπὸ ἀνθρώπους, ποὺ ὄχι μονάχα ἀγνοοῦν τὴν ξενικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ τὴν μητρικὴ τους καὶ τοὺς κανόνες τῆς. Ποιός, λ.χ., δὲν θὰ θαύμαζε τὸ «*φωλεὰ ἐν ὑψιπέδῳ*» τοῦ ἀστοιχείωτου ἐκείνου ποὺ τὸ ἔγραψε, γιὰ νὰ ἀπεικονίσει τὴν ἀκτινολογικὴ εἰκόνα ποὺ ἐμφανίζει ἡ ἐλκωτικὴ ἐπεξεργασία στὰ τοιχώματα τοῦ στομάχου! Καὶ ποιὸς δὲν θὰ ἀποροῦσε στὸ ἄκουσμα τῆς φραγκοελληνικῆς ἀθλιότητος: «*Εἶδος τι πνευματικοῦ κονφορμισμού*» ἢ τοῦ «*μετημφιεσμένη σιλουέτα, τὴν ὁποία σκितσάρουν... ψυχολογικὰ προτσές... μοντέρνες ἐρευνες, ὁμως εἶναι ἓνα ἄχρωμο ἱτιβίντιουν*» κ.λ.π.

Ὁ Lavoisier (βλ. *Ἐπιστημ.* 1932, σελ. 2) γράφει: «*Ἡ λογικὴ τῆς ἐπιστήμης βρίσκειται ἀναπόσπαστη μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ γλῶσσα, ἐπειδὴ ὁμως οἱ λέξεις διατηροῦν τὶς ἰδέες καὶ τὶς μεταδίδουν, τελειοποίηση τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀδύνατη χωρὶς τὴ τελειοποίηση τῆς γλώσσας*».

Ὁ Rose, ἐξ ἄλλου, στοὺς πρυτάνεις τῶν Γερμανικῶν Πανεπιστημίων, τὸ ἔτος 1907, ἔλεγε: «*Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα εἶναι πλημμελὴς καὶ ἀντεπιστημονικὴ. Στὴ γλῶσσα τὸ πᾶν ἐξηγεῖται μὲ τὴ λογικὴ ἢ τὴν ἱστορίαν, ἢ ὁποία εἶναι ἀπὸ μόνῃ τῆς λογικῆς, καὶ ἡ ἱστορία μᾶς παρέχει τὴν αἰτία τῆς διαφθορᾶς τῆς γλώσσας*».

Οἱ ὀνοματολόγοι τῶν νεωτέρων χρόνων εἶναι ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις οἱ κυριώτεροι πταῖστες γιὰ τὴ δημιουργία ἄθλιων νέων ἱατρικῶν λέξεων καὶ τὴν ἀθέτηση τῶν νόμων τῆς ἀναλογίας καὶ τῆς σωστῆς συνθέσεως καὶ ὀρθογραφίας. Οἱ λέξεις αὐτὲς καὶ οἱ ὅροι εἶναι κακοφτιασμένοι ἔτσι ποὺ καὶ αὐτὸς ὁ ἐπιστήμων θὰ δυσκολευτεῖ ν' ἀναγνώρισει τὴν ἀρχὴ καὶ τὴ σημασία τῶν λέξεων, ποὺ κατὰ φαντασίαν εἶναι μόνον ἐλληνικές.

Ἡ ἀδιάκοπη, ἐξ ἄλλου, πρόοδος τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, καὶ μάλιστα τῆς μικροβιολογίας καὶ τῆς βιολογίας, κατέστησαν ἀπαραίτητη τὴ συνεχὴ παραγωγή νέων λέξεων: χωρὶς ὅμως νὰ δίδεται προσοχὴ καὶ σημασία ἀπὸ

τοὺς δημιουργοὺς των στοὺς γραμματικοὺς κανόνες. Καὶ συνηθίζεται νὰ καταφεύγουν μονάχα σὲ ἑλληνικά λεξικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα παίρνουν καὶ συγκολλοῦν, ἀταίριαστες, δύο ἢ τρεῖς λέξεις, καὶ ἔτσι δημιουργοῦν κάθε εἶδους ἐξαβλώματα «πλουτίζοντας» μὲ τὸ ἀθλιώτερο περιεχόμενο τῆ γλώσσα μας. Λίγα παραδείγματα θὰ δείξουν τὸ πρᾶγμα.

1) Ἀνατομία: ὀρθῶς *ἀνατομή*. Ἀνατομικὴ τὸ βιβλίον· καὶ ἡ ἐπιστήμη Ἀνατομία = γαλ. ὄρος (anatomie).

2) ἀγγειεμφραξία: Ὑπάρχει ὁ ἑλληνικὸς ὄρος «ἀγγειακὸν ἔμφραγμα». Ὅρθως ἐκφέρεται: *ἀγγειέμφραξις*.

3) ἀγγειονεύρωση: ὑπάρχει ὁ ἄριστος ἑλληνικὸς ὄρος *ἀγγειόσπασμος*.

4) ἀγγειομάτωσις: κακότεκτος ὄρος. Ἀντ' αὐτοῦ *ἀγγειοβρίθεια*.

5) Ἀγγειο-τηλε-εκτασία: σύνθετος λέξις ἀπὸ *ἀγγεῖον-τέλος* καὶ *εκτασις*, γιὰ νὰ δηλωθῇ ἡ ἀνεύρυνσις τῶν ἀκροτελευτίων ἀγγειδίων. Τὸ ὀρθόν: *ἀγγειο-τελε-κτασία* ἢ *τελε-αγγειο-εκτασία*.

6) ἀγευσία: τὸ ὀρθὸ εἶναι *ἀγευστία*. ἐπιθ. *ἀγευστος* καὶ ἐπίρ. *ἀγευστί*.

7) Ἀγλυκωματουρία: στήν ἑλληνικὴ δὲν ἀπαντᾷ ἡ λέξις γλυκωμα, ἀλλὰ γλυκύς, γλυκὸς, ἐπομένως θὰ ποῦμε *γλυκουρία* ἢ *σακχαρουρία* κατὰ τὸ *γλυκαιμία*.

8) Ἀγλωσσόστομον: γιὰ τὴν συγγενικὴν ἔλλειψη τῆς γλώσσας ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *ἄγλωσσον*.

9) Ἀγγραμματισμός: γιὰ τὴν γραφικὴ ἀφασία καὶ ὄχι ἀγγραμματοσύνη, κατὰ τὴν ἐγκεφαλικὴν ἀποπληξίαν.

10) ἀγρευεῖναι: τὸ οὐσιαστικὸ εἶναι *ἀγρευσις* καὶ ὄχι «*ἀγρευσία*».

11) Ἀδενσογκωσία: ἀνούσιος ὄρος, ἀντὶ *ἀδενόγκωσις*.

12) ἀδενοκτομία: στήν ἑλληνικὴ: *ἀδενотоμία*!

13) Ἀεραιμοκτονία: ἐξάμβλωμα γλωσσικό, γιὰ νὰ δηλωθεῖ ἡ θανατηφόρος ἐμβολή, ἢ νόσος τῶν δυτῶν.

14) Ἀεροδερμοκτονία: ἄλλο τερατούργημα γιὰ τὸ δερματικὸν ἐμφύσημα.

15) ἀερο-πιεστι-θερμο-θεραπεία: ὡς τὰ κωμικὰ τοῦ Ἀριστοφάνους *γλισχ-αντιλογ-εξεπίτριπος*.

Καὶ πολλὰ ἄλλα, πού γιὰ νὰ ἐκτεθοῦν χρειάζεται χρόνος καὶ χώρος.

Οἱ λέξεις πού διαδίδουν τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθεια μὲ τὴν ἐρμηνεία τῶν φαινομένων καὶ τῶν γεγονότων καὶ ἡ σαφὴς ὀνοματολογία συντείνουν ἀποφασιστικά στήν πρόοδο καὶ τὸ ὀρθῶς ἐκφράζεσθαι, λέγαμε σὲ ἀνακοίνωσή μας πρὸς τὴν Ἱατρικὴν Ἑταιρίαν Ἀθηνῶν (βλ. *Πρακτ.* 1948, σελ. 4), ἀποτελεῖ τὴν ἀπήχηση τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Χρέος μας ἐπομένως εἶναι νὰ δηλώνουμε τὸ σημαννόμενο πρᾶγμα μὲ τὴν καθαρὴ ὀνοματολογία καὶ μὲ σύντομο λόγο.

«Ἡ δὲ στρέβλωσις τῆς γλώσσης», ἔλεγε ὁ Κοραῆς καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Πλάτων, «εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τῆς στρεβλώσεως τοῦ λογικοῦ». (Βλ. *Θερεϊανού, Κοραῆς*, Β 527. — Κ. Μητροπούλου, *Ἱατρ. Ἐφ.* 947,31,5).

Καὶ σὲ ἄλλο μέρος, τονίζει ὁ Κοραῆς (βλ. Σχόλ. εἰς *Πλουτάρχου Βίοι παρὰ λ.*, Δ, σελ. 1): «Ὁ κακὰ συλλογίζομενος κακὰ λαλεῖ καὶ ὁ κακῶς λαλῶν ἐμποδίζει τὸν νοῦν ν' ἀνακαλύψει τὰς πηγὰς τῆς πλάνης καὶ τοῦ διαστρέφει ὁλοῦν τὴν δύναμιν τοῦ συλλογίζεσθαι ἢ παντάπασιν τὴν καταργεῖ».

«Τὸ λαλεῖν», ἔλεγε ἐξ ἄλλου ὁ Steipach, «εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ σκέπτεσθαι, ἡ δὲ λέξις αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἐννοια, ἡ λεκτικὴ πρότασις αὐτὴ αὐτὴ ἡ κρίσις, μόνον ταῦτα ἐκφράζονται λεκτικῶς καὶ γίνονται διὰ φωνῆς προσιτὰ εἰς τὴν ἀντίληψιν συσσωματούμενα εἰς ἐνιαῖόν τι».

Κι' ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγε: «Ὡς λέγει τις οὕτως καὶ νοεῖ καὶ αἰσθάνεται» (π. Ψυχ. ε, 7).

Καὶ ὁ Κοραῆς προσθέτει: «Εὐκόλα ἐνθυμεῖται τις τὰ πράγματα, εὐθὺς ὅταν μάθῃ τὰ ὀνόματά των, καὶ τοῦτο δείχνει πόσῃ ἐνέργειαν ἔχουν αἱ λέξεις εἰς τὰ νοήματα. Μὲ βραδύτητα δὲ μανθάνομεν νὰ διακρίνωμεν ὅσα δὲν ἤξεύρομεν νὰ ὀνομάσωμεν, διότι τῶν αἰσθήσεων οἱ τύποι εἶναι ὀλιγοχρόνιοι, τὰ προσκολλώμενα εἰς αὐτοὺς ὀνόματα διεγείρουν τὰς εἰκόνας τῶν αἰσθητῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἥτις κλείνει φυσικὰ εἰς ταύτην τῶν ἰδεῶν μὲ τὰς φωνὰς σύζευξιν» (Κοραῆ, Σχόλ. εἰς *Πλουτάρχου Βίοι Παράλ.* Δ, η).

Ὅθεν ἡ περὶ τῶν ὄρων ἔρευνα, ἐπαναλαμβάνομε, δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐνέργεια παραμελητὰ ἀπὸ κάθε ἐπιστήμονα, ἀλλὰ τουναντίον ἔργο μεγάλης ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς, δεδομένου ὅτι μὲ τὴν ὀρθὴ ἐκφορὰ τῶν λέξεων καὶ ὄρων γενικὰ πρόκειται νὰ φθάσωμε στὴν κατανόηση τῶν φαινομένων καὶ τῶν γεγονότων. Δυστυχῶς, ἡ νέα γλῶσσα δὲν παρουσιάζει καμμία ἐλαστικότητα καὶ ἰκανότητα στὴ δημιουργία νέων ὄρων ἐπιστημονικῶν καὶ οἱ ὄροι δὲν παριστάνουν κάτι τὸ μὴ ἐπουσιῶδες, ἀλλὰ τουναντίον λεκτικοὺς ὁργανισμούς, μὲ τοὺς ὁποίους διαδίδονται καὶ διατηροῦνται ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες. Καὶ ὅσο τελειότεροι εἶναι αὐτοί, τόσο ἐναργέστερα διατυπώνονται τὰ διανοήματα καὶ τόσο ἀνώτερο περιεχόμενο ἀποκτᾷ ἡ ἐπιστήμη.

Καὶ τῆς ἱατρικῆς ἰδίως ὀρολογίας ἡ ἐμπεριστατωμένη ἔρευνα δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς λεξιθηρίαν, ἀλλὰ σπουδαία γνωσιθηρίαν, καθόσον ἀποτελεῖ ἀληθινὴ τῶν πραγμάτων θήραν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ στὴν ἐπιστημονικὴ πρόοδο, ἀφοῦ μὲ τοὺς ὀρθοὺς καὶ ἀκριβεῖς ὄρους ὁ προφορικὸς καὶ γραπτὸς λόγος γίνεται καθαρότερος.

Τέλος, τονίζουμε καὶ πάλι, ἡ ἱατρικὴ γλῶσσα ἔχει πλουτιστεῖ μὲ ἄπειρους κακοφραδεῖς ὄρους, γιατί ἀγνοεῖται κατὰ βάθος ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα. Λίγα παραδείγματα.

Dermatodermatitis, ἀντὶ ἐπιδερμῖτις.

Dermatokoptes, τραῦμα δέρματος.

Dicrocelum, δίκροκος κοιλία: ἔχομεν τὸ *διγάστωρ*.

Dyslexie, ἀντὶ δυσαρθρία.

Dysmorph - oteo - palinklase, γιὰ τὸ ὑποτροπιάζον ἐξάρθρημα.

Paratrophie, ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *δυστροφία*.

Naupathie (ναυῆς καὶ πάθος), ἀντὶ *ναυτία* - *ναυτίαις*.

Paroxie, (*παρὰ-ὄρεξις*), ἡ περιέργος ὄρεξις τῶν ἐγκύων γυναικῶν. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν: *κίττη*, *κίττησις*.

Glossocelle, προγλωσσία.

Hydrokardie, ὀρθῶς ὑδροπερικάρπιον.

Klinotherapie: θεραπεύομε ὄχι διὰ τῆς κλίνης, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀκινήσιος
στὴν κλίνη: ὀρθῶς λοιπὸν ἀκίνησοθεραπεία.

Kryptokephalus, ὀρθῶς ἀκέφαλον.

Phopho-phobia, ὀρθῶς νοσηροφοβία.

Pleo-chroismus: πολυχρωμία.

Trichauxisis, ὀρθῶς ὑπερτρίχωσις.

Zestokausis, ὀρθῶς ἀτμόκαυσις.

Τέλος τὰ λήγοντα ξενικά εἰς -ismos, -ose, μεταγλωττισθέντα στὴν ἐλληνική σὲ -σμος-οσις, προσέθεσαν νέον ἄθλιο περιεχόμενο: Π.χ. ἐμοσιοναλισμὸς (θυμοκρατία), νατουραλισμὸς (φυσιοκρατία), σεξουαλισμὸς (γενετησιολογία), ἰντελεκτουαλισμὸς (νοσησαρχία) καὶ ἄπειρα ἄλλα. Ποῦ ὁ χῶρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ καταγράψουμε...

Ἡ ξένη ἱατρικὴ βιβλιογραφία χρησιμοποιοῖ, ὥς γνωστὸν, τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα γιὰ νὰ πλάσῃ τοὺς νέους ὄρους τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης. Τουλάχιστον τὸ 80% τοῦ συνόλου τῶν ἱατρικῶν ὄρων σ' ὅλες τὶς γλῶσσες εἶναι ἐλληνογενεῖς. Ἐμεῖς εἴμαστε ἀνίκανοι ὄχι μόνον νὰ πλάσουμε ἀπ' εὐθείας ὄρους ἢ νὰ χρησιμοποιήσουμε ἀπ' εὐθεία τὸν λεκτικὸ πακτωλὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἱατρικῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπαναφέρουμε στὴ γλῶσσα μας σωστὰ τοὺς ἀνεπιτυχεῖς ἐλληνογενεῖς ὄρους τῆς διεθνοῦς ἱατρικῆς βιβλιογραφίας! Δὲν χρειάζονται σχόλια...

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΟΥΛΕΝΤΙΑΝΟΣ

Τρίστιχα ἄτιτλα

I.

Νύχτα

τῶν πονηρῶν τῶν ὁραμάτων

.....κάπου σὲ ξέρω!

II.

Μήτε νὰ σέρνεσαι, μήτε νὰ πετᾷς.

Νὰ περπατᾷς ὀρθοκούτελη σὲ θέλω

σάρκα μου, ψυχὴ μου!

III.

Ἀπόψε θὰ καλέσω τὸ Θεὸ

σὲ δεῖπνο μυστικόν.

Δὲν θ' ἄρθῃ. Μὰ θὰ περιμένω.

IV.

Ἐνα τσουβάλι μὲ «γιατὶ»

στὴν πλάτη ἢ ζωὴ μου!

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΤΑΓΑΡΗΣ

Ἡ ἀπροσμέτρητος ἀνθρωπίνη πτώσις

Ἐνῶ εἰς πᾶσαν συνήθη ἀνθρωπίνην δραστηριότητα, μεμονωμένην ἢ συλλογικήν, τίθεται πάντοτε εἰς σκοπὸς ταύτης, ὃν ἀκολουθεῖ ὀργάνωσις καὶ ἐκτέλεσις, με ἀποτελεσματικὸν ὀρθολογικὸν καὶ ὠφέλιμον, εἰς τὴν ὑψίστην ἀνθρωπίνην δραστηριότητα, τὸν Πολιτισμόν, τὸ πᾶν γίνεται τυχαίως, ἀνερματίστως καὶ τεράτῳδῳς, με συνέπειαν τὸν πολιτιστικὸν κυκεῶνα τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Πράγματι ὁ αἰὼν οὗτος ἐμπερικλείει, μέχρι τοῦδε, ἀπολογισμὸν φρίκης καὶ ἐκχυδαΐσμου, ἀνευ προηγουμένου. Οἱ δύο μακροχρόνιοι παγκόσμιοι πόλεμοι εἶχον ὡς προϊὼν δδύνης πολλὰς δεκάδας ἑκατομμυρίων νεκρῶν, ἑκατοντάδας ἑκατομμυρίων ἀναπήρων καὶ τραυματιῶν καὶ ἀνυπολογίστους ψυχολογικὰς καὶ ἠθικὰς καταστροφὰς καὶ ἐπιπτώσεις, καὶ ὑλικὰς ζημίας. Οἱ ἀνθρωποὶ τοῦ αἰῶνος τούτου ἔχουν, γενικῶς, ἐκχυδαίσθῃ, ζῶντες εἰς καθεστὸς συνεχοῦς παραλογισμοῦ, με συνέπειαν νὰ ἐπικρατοῦν τὰ ἐνστικτα τῆς βίας, τοῦ ἡδονισμοῦ καὶ τοῦ ἀκράτου ἐγωΐσμου. Αἱ ἐσωτερικαὶ ἀξίαι φθίνουν καὶ περιφρονοῦνται.

Οἱ σύγχρονοι «σοφοί» ἀποκηρύσσουν πομπῶδῳς τὰ ἠθικοπνευματικὰ ἐπιτεύγματα τῶν παρελθουσῶν χιλιετιῶν καὶ ἡ νέα γενεά, δεχομένη ἀσμένως τὰς ἀπόψεις των, συμπεραίνει ὅτι τὸ πᾶν ἐπιτρέπεται καὶ ἀχαλίνωτος παραδίδεται εἰς τὴν παντὸς εἶδους ἀκολασίαν. Λησμονοῦν οἱ θαυμασταὶ τῶν πυραύλων, τῆς πυρηνοδυνάμεως καὶ τῶν διαστημοπλοίων, ὅτι πραγματικὸς πολιτισμὸς δὲν εἶναι ἡ ἐκμηχανοποίησις καὶ μεταβολὴ εἰς «ρομπότ» τῶν πάντων, ἀλλὰ ὁ ἐξανθρωπισμὸς τῶν μελῶν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἡ προαγωγὴ τῶν ἠθικῶν ἀξιών, ἡ ἐπιδίωξις ὑψηλῶν ἰδεωδῶν καὶ ἡ πίστις εἰς τὰς πνευματικὰς ἀξίας.

Ἡ ἱστορικὴ ἐμπειρία ἀποδεικνύει ὅτι ἡ πολιτιστικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι συνεχῶς ἀνοδική, ἀλλὰ διακόπτεται ἀπὸ ζοφεροὺς Μεσαίωνας, οἱ ὅποιοι δημιουργοῦν συνθήκας ἀποτελματώσεως καὶ ὀπισθοδρομήσεως. Ἡ ἀνθρωπότης, μετὰ τὴν σκοτεινὴν προϊστορίαν της, ἐδημιούργησε τὴν φωτεινὴν περίοδον τῆς ἀρχαιότητος, ὅτε, με πρωτοπόρον τὴν Ἑλλάδα, ἤνθησεν ὑπερμέτρως ὁ πνευματικὸς πολιτισμός. Ἐπηκολούθησεν ὁ ἐρεβώδης χιλιετής Μεσαίων. Τοῦτον διεδέχθη ἡ φωτεινὴ Ἀναγέννησις, καὶ ἤδη ἀπὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς βιομηχανικῆς «ἐπαναστάσεως», εἰσερχόμεθα εἰς ἓνα νέον Μεσαίωνα, σκοτεινότερον εἰς περιεχόμενον τοῦ προηγουμένου καὶ λίαν πιθανὸν πολὺ διαρκέστερον τούτου, λόγω πλέον δυσμενῶν παραγόντων, ὡς εἶναι ἡ πληθυσμιακὴ ἔκρηξις, τὰ μέσα καταστροφῶν καὶ ἡ μηχανοκρατία. Τὸν νέον τοῦτον Μεσαίωνα προέβλεψεν, ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Ἰταλὸς σοφὸς Τζ. Βίκο, προφητεύσας ὅτι ἡ ἀνθρωπότης λίαν προσεχῶς θὰ ἐξεβαρβαρίζετο καὶ θὰ ἐξηγριότο, λόγω τοῦ ὕλισμου καὶ τοῦ ἐγωΐσμου. Αἱ μηχαναὶ, δημιουργηθεῖσαι δι' ἐξυπηρέτησίν μας, μᾶς «ἐδώρησαν» τὸ ἄγχος τῆς ταχύτητος καὶ τῆς ἀπληστίας. Εἰσῆλθομεν, οὕτω, εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν μηχανῶν, ὃν χαρακτηρίζει ἡ παγερότης καὶ ἡ ἀναισθησία τῶν «ρομπότ». Ὁ καθηγητὴς τοῦ Χάρβαρντ Τζ. Γκάλμπραινθ ἀπεφάνθη προσφάτως, ὅτι τόσον εἰς τὴν σκέψιν ὅσον καὶ εἰς τὴν δρᾶσιν ἔχομεν μεταβληθῇ εἰς δούλους τῶν μηχανῶν. Οἱ ἐθελοτυφλοῦντες τεχνοκράται, ἀτενίζοντες με κομψασμὸν τὰ ἐφευρήματά των, ὃν ματαδίδουν ὡς θαυματουργὸν ἔκπληξιν εἰς τὰ μάζας τῶν ἀδῶν, δὲν ἔχουν ἀντιληφθῇ τὴν τρομακτικὴν κρίσιν πολιτισμοῦ, ἣν διανύομεν.

Οἱ ἀνθρωποὶ ἔχουν ἐξαγρωθῇ καὶ αἱ ἐκδηλώσεις ἐπιθετικότητος καὶ ὤμης βίας ὑπερβαίνουν τὰς τῶν ἀγρίων ζώων, ὡς ἀποδεικνύουν οἱ σοφοὶ Κ. Λῳρεντς καὶ Τ. Γκρήν, με πρωτοπόρα τὰ κράτη, εἰς τὰς σχέσεις των, ἅτινα ὡς ἀπρόσωποι ὀντότητες ἔχουν κακίαν ἀφάνταστον, ὡς τονίζουν οἱ μελητηταὶ Φόξ καὶ Τάιγκερ. Οἱ ἀνθρωποὶ δὲν πιστεύουν εἰς ἰδανικά, περιφρονοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν κοινωνικὴν ἀλληλεγγύην, τὰ εὐγενῆ ἰδεώδη. Οἱ τεχνοκράται προσπαθοῦν ν' ἀποδείξουν, ὅτι αἱ αἰῶνιοι ἠθικαὶ ἀξίαι εἶναι μεταβληταὶ καὶ ὅτι αἱ τεχνικαὶ ἐξελίξεις θὰ δημιουργήσουν νέας, ἀρμονικὰς πρὸς ταύτας. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν πλήρη τύφλωσιν καὶ κώφωσιν των ἀπὸ τὰς λάμ-

ψεις καὶ τοὺς κρότους τῶν πυρηνβομβῶν καὶ τῶν πυραύλων. Δὲν ἐξηγοῦν ὁμῶς ποῖαι ἠθικαὶ ἀξίαι, τεχνοκρατικοῦ τύπου, θὰ ἀντικαταστήσουν τὴν ἀγάπην, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐλευθερίαν.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ὀλισθαίνων συνεχῶς πρὸς τὸ βάραθρον τοῦ ἐκχυδαΐσμοῦ του, ἔχει χάσει τὴν αἰσθητικὴν του συνείδησιν καὶ δέχεται, χωρὶς δυνατότητα κριτικῆς, τὴν ἐπιδρομὴν «καλλιτεχνικῶν» ἐκτρωμάτων, ὡς εἶναι τὰ προϊόντα τῶν συγχρόνων «καλῶν» τεχνῶν, ζωγραφικῆς, μουσικῆς, χοροῦ, γλυπτικῆς, ποιήσεως κλπ., ἅτινα χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἀσυναρτησίαν καὶ παρανοϊσμόν. Ἄπασαι αἱ «μοντέρναι» τεχνοτροπίαὶ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ζούγκλαν καὶ τὰ σπῆλαια. Αἱ ἐκδηλώσεις αὗται, ἐμπνέουσιν τὴν νεολαίαν, ἔχουν δημιουργήσει δι' αὐτὴν, ὡς ἰδανικά, τὰς παρακρούσεις τῶν χίππυς καὶ λοιπῶν κοινωνικῶν ὑποπροϊόντων. Κατὰ τὴν ὑλοποίησιν τῶν ἰδανικῶν αὐτῶν ἀμιλλᾶται ἡ σωματικὴ ἀκαθαρότης μετὰ τὴν ψυχονευματικὴν δισσωδίαν, μετὰ ἐκδηλώσεις τὸν ζώδην ἔρωτα, τὴν χρῆσιν ναρκωτικῶν, τὰς δολοφονίας καὶ τὴν ἄρνησιν τοῦ παντός. Τῶν στρατιῶν τῆς παραστρατημένης νεολαίας προηγούνται αἱ στρατιαὶ τῶν ὀρίμων νέων, μετὰ τὰς ἀνταλλαγὰς συζύγων, διαδηλώσεις σέξ, τὴν μέθην, τὸ χαρτοπαίγνιον καὶ τὸν ἐξαλλοῦ φιληδονισμόν. Καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐντρυφοῦν εἰς τὴν πορνογραφίαν (βιβλία, ἐκθέσεις) καὶ τὰ ἄσεμνα θεάματα, διὰ νὰ εὗρεθῶν συντονισμένοι εἰς τὸ δυσῶδες κοινωνικὸν χάος. Ὁ Τζ. Οὐόλντ, καθηγητὴς τοῦ Χάρβαρντ, εἰδοποιεῖ: «*Ζῶμεν τὴν χειρίστην ἐποχὴν τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν πλέον ἀπειλητικὴν ἀπὸ τὴν γενέσεώς της*» καὶ «*πρέπει ν' ἀσχοληθῶμεν μετὰ τὴν δημιουργίαν ἀνθρώπων ποιότητος, διὰ νὰ μὴν ἐξευτελισθῇ ὁ ἀνθρωπισμός*». Καὶ οἱ καθηγηταὶ Φόξ καὶ Τάϊγκερ ἐπισημαίνουν: «*Οὐδέποτε ἡ ἀνθρωπότης ἀντιμετώπισε τόσον θανάσιμον κίνδυνον, ὡς σήμερον*».

Ἡ ἐποχὴ μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀγχώδη προσπάθειαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὸν τεχνολογικὸν τοῦ «παράδεισον» καὶ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ προγονικά του δεσμὰ προκαταλήψεων καὶ ἰδεολογιῶν, τὰς ὁποίας θεωρεῖ ἀναξίας τῆς συγχρόνου τεχνολογικῆς φρενίτιδος, καὶ ἐμπόδια διὰ τὴν κατάκτησιν ἐνὸς νέου ἰδανικοῦ εὐδαιμονίας, εἰς τὸ ὁποῖον ὁμῶς ἀδυνατεῖ νὰ δώσῃ τὸ ἐπιθυμητὸν περιεχόμενον. Ὁ ἀνθρώπος ἔχασεν ἤδη τὸν ἀνθρώπινον ἑαυτόν του, διὰ τὴν σμίλευσιν τοῦ ὁποίου ἐγένετο μεθοδικὴ καὶ ἀκάματος προσπάθεια χιλιετιῶν, ἔχασε τὴν πίστιν του εἰς τοὺς ὑγίεις θεσμούς του καὶ οἱ ὀρματισμοὶ του ἔγιναν ἀτομικιστικοὶ καὶ ταπεινοὶ περιεχομένου. Ποθεῖ τὴν ἄμεσον καὶ ταχεῖαν κατάκτησιν τῆς ὑλιστικῆς εὐδαιμονίας, μετὰ σκοπὸν τὴν εὐκόλον καὶ συνεχῆ ἀπόλαυσιν. Ὁ Γάλλος ἀκαδημαϊκὸς Ἀντρέ - Φρανσουά Πονσέ διατυπώνει σχετικῶς τὴν ἀκόλουθον θρηνωδίαν του: «*Ὁ ἀνθρώπος ἔχει σήμερον «ξεπερασθῇ» ἀπὸ τὰς ἐφευρέσεις του, εἰς ἃς προσαρμόζεται δυσχερῶς καὶ δι' ὧν ἠϋξῆσεν ὑπερμέτρως τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς φύσεως. Ἀλλ' ἡ φύσις ἐκδικεῖται διαταράσσουσα τὰς φρένας του. Ἡ ἠθικὴ του ἡττόνισεν, ἡ διάκρισις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἐξηφανίσθη, ἡ αἰδῶς καὶ ἡ τιμὴ ἔγιναν ἔννοιαί κεναί, ὁ ἐρωτισμὸς κυριαρχεῖ καὶ ἐκ τῶν βυθῶν τοῦ ἀνθρώπινου εἶναι ἀναδύονται τὰ πλέον θολὰ καὶ ταπεινὰ ἐνστικτα. Οἱ ἰθύνοντες σιωποῦν καὶ ἡ νεολαία εὐρίσκειται πρὸ κλειστοῦ ὀρίζοντος, χωρὶς ἰδεώδη*».

Ἡ παρούσα ἐποχὴ εὐρίσκει τὸν ἀνθρώπον καταπονημένον, ἀπογοητευμένον καὶ ἀτενίζοντα μετὰ δέος ἓν τεράστιον ἐρωτηματικὸν διὰ τὸ μέλλον του. Κατέκτησεν ὁ ἀνθρώπος τὴν τιτάνιον πυρηνικὴν ἰσχύν, ἀλλὰ ἔχασε τὴν ἰσχύν τῆς ἠθικῆς του καὶ ἀδυνατεῖ νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὴν ἀδιάκοπον φθοράν του. Αἱ στιβαραὶ τεχνολογικαὶ πτέρυγες τοῦ ἐξησφάλισαν ρωμαλέαν καὶ μεγαλειώδη πτῆσιν πρὸς τὸ ἀχανές διάστημα, ἀλλὰ αἱ ἀτροφικαὶ πτέρυγες τῆς ἠθικοπνευματικῆς του ὑποστάσεως ἀδυνατοῦν νὰ τὸν συγκρατήσουν ἀπὸ τὴν μοιραίαν πτώσιν του εἰς ἓνα ἐρεβῶδες χάος. Μένει ἐκστατικὸς πρὸ τῶν τεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων του, ἀλλὰ λησμονεῖ ὅτι ἐπλήρωσε δι' αὐτὰ βαρύ-

τατον τίμημα μὲ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἠθικῆς του καὶ τὴν πρόσκλησιν ἀνιάτου ἄγχους. Δὲν προσβλέπει πλέον μὲ δέος πίστεως πρὸς τοὺς οὐρανοὺς, τοὺς ὁποίους νομίζει ὅτι κατέκτησε, καὶ εἰς μάτην ἀναζητεῖ τὴν εὐτυχίαν του εἰς τὰ πυρηνικὰ καὶ διαστημικὰ ἐπιτεύγματά του.

Διὰ τὴν σύγχρονον κρίσιν, ἣν ἀγνοοῦν οἱ τεχνοκράται, ἕτερος σοφός, ὁ Ἄντρέ Μαλρώ, ἐπισημαίνει: «*Ἡ κρίσις τῆς συγχρόνου ἐποχῆς εἶναι μία ἀνυπερβλήτος κρίσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ὁ νέος μας τεχνολογικός πολιτισμός δὲν ἀπεκάλυπεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς του. Ἐνῶ τὸν ὠθησεν εἰς τὴν κατάκλισην τῶν ἀστρων, δὲν τὸν ἐνέπνευσε νὰ κτίσῃ ἓνα νέον Παρθενῶνα. Οἱ καιροὶ τῆς Ἀποκαλύψεως, ὡς οἱ σημερινοί, δὲν ὁδηγοῦν παρὰ εἰς τὴν ἰδίαν των καταστροφὴν, ἐὰν δὲν ἀντιμετωπισθοῦν ὀρθῶς*». Περαιτέρω, ὁ Ζάν Μονώ ὑπερθεματίζει τονίζων: «*Ὁ σύγχρονος πολιτισμός ἀδυνατεῖ νὰ καθορίσῃ νέαν ἠθικὴν καὶ δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ διατὶ δὲν ἐπέτυχεν τὸ ἰδικόν του σύστημα ἀξιών. Ἐπιβάλλεται ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀληθῆ ἠθικὴν, ἵνα ἀπαρτίηται, ἰδίως σήμερον*». Καὶ ὁ Ἐντ ντέ Μπόντο ἀποφαίνεται: «*Ἡ σύγχρονος πρόοδος ἔχει ἀνάγκην προσαρμογῆς τῶν ἐξελισσόμενων ἰδεῶν δι' ἐξασφάλισιν ἰσορροπίας ἐξελίξεως, καὶ πρὸς προαγωγὴν ἀρμονικὴν καὶ τοῦ ἠθικοπνευματικοῦ πολιτισμοῦ*». Καὶ ὁ κορυφαῖος Μπέρξον: «*Ὁ πολιτισμός μας εἶναι χωλός, λόγω ἐκμηδενιστικῆς ἀτιμωρίας τοῦ ἠθικοπνευματικοῦ του σκέλους*».

Εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνίαν ἐπικρατεῖ ὁ παραλογισμός, ὁ ὁποῖος τρέφεται ἀπὸ τὸ κακὸν καὶ τρέφει τοῦτο, ἐκδηλούμενον ὑπὸ ἀπειρίαν μορφῶν, μὲ πρωταρχικὰς τὸν νοσηρὸν ἐγωϊσμόν καὶ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ συνανθρώπου. Ἡ «λογικὴ» τοῦ συγχρόνου παραλογισμοῦ ἀρνεῖται τὴν ἀρμονικὴν συμβίωσιν καὶ ἀποδεικνύεται ἀνίσχυρος διὰ τὴν μεταφυσικὴν πίστιν καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας. Οἱ πάσης φύσεως ὕγιεις θεσμοὶ ἔχουν παραμερισθῇ ἢ ἔχουν ἐκφυλισθῇ. Εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς λειτουργίας τῶν κοινωνιῶν ὁ μηχανισμὸς τῶν ἔχει μεταβληθῇ εἰς τοιοῦτον ἀρνητικῆς ἀποδόσεως καὶ ἡ λειτουργία του εἶναι ἀνωφελής, λόγω ἐνδογενῶν ἐλαττωμάτων, προκυπτόντων ἀπὸ τὴν παραποίησιν τῶν ἀρχῶν τῶν ἠθικῶν ἀξιών. Δημιουργεῖται κατῆλυσις τῶν δικαιωμάτων τοῦ συνόλου, τόσον εἰς τὸν ὡς ἄνω μηχανισμόν ὅσον καὶ εἰς οἰανδήποτε ἐκπροσώπησιν του. Εἰς πλείστας θέσεις, ὑπαρχούσας δι' ἐξυπηρέτησιν τοῦ συνόλου, ἐπικρατεῖ κατὰ κανόνα ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνεπαρκείας, ὡς καὶ ἡ ἀντιστροφή τῶν θέσεων ἐξυπηρετοῦντος καὶ ἐξυπηρετούμενου. Οἱ λόγω ἀναγκῶν προσφεύγοντες πρὸς τοὺς θεραπευτὰς τούτων ἀντιμετωπίζουν τὸν σαδιστικὸν των χειρισμὸν καὶ τὴν τυραννικὴν αὐταρέσκειαν τοῦ «ἐξυπηρετοῦντος». Τὸ σύγχρονον ἄγχος ἔχει ἐξαπλωθῇ ἐκπληκτικῶς καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἑκφρασιν τῆς ἀδυναμίας προσαρμογῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον του, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ ἴδιος ἄνευ λογικοῦ σχεδίου καὶ προοπτικῶν. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει διαγνώσει τὴν κρίσιν τῆς ὑπάρξεώς του, ζῶν εἰς τὸν κυκεῶνα μιᾶς ἀλόγου ἐλευθερίας, ἣτις τὸν ὁδηγεῖ εἰς συνεχῶς ἀπομακρυνόμενον ὄριακὸν τέρμα. Πλέει εἰς ὠκεανὸν ἀμφιβολιῶν, αἵτινες θεωροῦν ἀχρήστους τοὺς ἐκ παραδόσεως θεσμούς, ἐμπνέουν τὴν ἀνίαν πρὸ τῶν ἡρωϊκῶν προτύπων καὶ ὁδηγοῦν εἰς τὸν χλευασμὸν τῶν ἀξιών. Ἀπαντὰ διέπει ὁ παραλογισμός, ὅστις ζητεῖ τὴν ζωὴν εὐδαιμονίαν, διὰ τῆς δημιουργίας ἑνὸς πλήρως αἰσθησιακοῦ ἰδανικοῦ. Αἱ μεταφυσικαὶ ὄνειροπολῆσεις, ὡς ἀποκαλεῖ τὰς πνευματικὰς κοσμοθεωρίας τὰς πέραν τοῦ αἰσθητοῦ, τὸν ἀφίηνον ἀδιάφορον καὶ εἰρωνικόν. Αἱ ἀναζητήσεις νέων ὁριζόντων ποδηγετοῦνται ὑπὸ μ. ἂς ἐπιρροῆς λογικῆς, ἣτις ἀδυνατεῖ νὰ θέσῃ ὕγιεις σκοπούς. Περιφρονεῖ τὸ παρελθόν καὶ ζητεῖ νέον παρόν, ἀρκεῖ νὰ τὸν συγκλονίσῃ αἰσθησιακῶς. Σμιλεῖ νέον πολιτισμόν, ἐπιθυμῶν νὰ γεμίσῃ δι' αὐτοῦ τὸ Σύμπαν, ἐνῶ ἀδυνατεῖ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ κενὸν τῆς ψυχῆς του. Ἀπαρνεῖται τὸν εὐγενῆ θετικισμόν, τὴν ἀρμονικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνάγκην συνεχίσεως ἑνὸς ἐπιτυχοῦς παρελθόντος μὲ ἓν μεγαλυνόμενον μέλλον. Ἡ βραχυὴ ἐμπειρία του διὰ τὸν νέον κόσμον του ὁμοιάζει μὲ εὐθραυστον λέμβον, δι' ἣς τολμᾷ νὰ

ἐξέλθη εἰς τὸν ὠκεανὸν μιᾶς ὑπερχειλιζούσης ἐλευθερίας, ἄνευ πηδαλίου καὶ πυξίδος, ἐνῶ οὗτος ἔχει τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξαπολύσῃ κατὰ τοῦ ἄφρονος ναυτιλλομένου τὸν αἰολικὸν ἀσκὸν ἀπειρῶν δεινῶν. Τὸ ἄγχος συνεχῶς ἐπιτείνεται καὶ τὰ ψυχοκτόνα «σωσίβια» τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀμφιβολίας καλοῦν ὡς σειρῆνες τὸν ναυαγὸν, τὸν ὁποῖον θὰ βυθίσουν ἀσφαλῶς, ὅταν θὰ στηριχθῇ ἐπ' αὐτῶν πρὸς σωτηρίαν του. Ἐκέρδισεν, ἴσως, ὁ ἄνθρωπος τὸν τεχνολογικὸν παράδεισον, ἀλλ' ἔχασε τὴν ψυχὴν του, ἣν μετέβαλεν εἰς σκωριῶντα μηχανισμόν ἀθύρματος, ἀχρήστου παιγνίου εἰς χεῖρας ἐνὸς παράφρονος συνόλου.

"Ἀπαντὰ τὰ ἀνωτέρω ἐπιμαρτυροῦν ὅτι ὁ λαμπρὸς ἥλιος τῆς πνευματικῆς ἀναστάσεως ἔδυσε καὶ ἀνατέλλει τὸ ἔρβεος ἐνὸς μακραίωνος Μεσαιῶνος, μὲ περιεχόμενον ἀπειρίαν δεινῶν, λόγῳ τῆς ἀπροσμετρήτου ἀνθρωπίνης πτώσεως.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΝΩΦΟΡΟΠΟΥΛΟΥ

"Αγονη γραμμή

*Φύγαμε μ' ἀγκαλιὰ τὶς δροσοστάλες
μία - μία περδέραιο περασμένες
στὴ δύσπνοια δυσάνθρωπης συμπολιτείας.*

*Φτεράκισαν τὰ βλέμματά μας
στοὺς πάναγνους ὀρίζοντες τῶν γλάρων,
ὀλόλευκο ὅπου ἀναδύεται τ' ὄνειρο.*

*Μὲ σκαμπανεβάσματα τῶν ἀστεριῶν
δροσίστηκε ταξιδιάρᾳ ἡ σκέψη μας
στοὺς φλόγινους κρουνοὺς τῆς πεθυμιάς μας.*

*Βουερὰ ἀκροάματα μᾶς πότισε
στεγνωμένη πέτρα, μεγαλόστομα,
κι ἀξεδίψαστους πάλι μᾶς πρόδωσε.*

*Στ' ἀκροδάχτυλα φονικοῦ τοῦ ἀπόηχου
ξεψυχοῦσε κάθε μας γενναιότητα
μὲ τ' ἀγκαθωμένα πλανέματα.*

*Πικραμένοι ἔνα ὀλοκέντητο ἐλπίδες μανθίλι
ἀνεμίσαμε μόνο ὑποσχέσεις,
κρυφὸ σύμμαχο τῶν συνάνθρωπης ἀδικίας,
τάχα δάκρυ σταλάζοντας...*

*Στὴν ἀγονη γραμμὴ
κάθε ἐπιχείρηση ἀνεφοδιασμοῦ ὁδύνης
καταναλώθηκε μάταια.*

*Κανεὶς ἀδερφός μας
δὲ βγήκε γιὰ προϋπάντησή μας!...*

ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ

Ἡ γραφειοκρατία κοινωνιολογικά

Ὁ ὁρος «γραφειοκρατία» περιλαμβάνει μιὰ δύσκολη ὡς πρὸς τὴν κατανόησή της ἔννοια. Ὁ Μάξ Βέμπερ ὑπέδειξε ἀρχικὰ τοὺς γενεσιουργοὺς λόγους τῆς γραφειοκρατικῆς ὀργανωτικῆς δομῆς, περιγράφοντας ὁμῶς καὶ τὴν ἴδια τὴν δομὴ τῆς γραφειοκρατίας. Εἰδικότερα, ὁ Μάξ Βέμπερ παρουσίασε τὴν γραφειοκρατία σὰν ἕνα ἰδεατὸ τύπο ἢ σὰν ἕνα μέσο ἀνάλυσης τῶν ὀργανωτικῶν δομῶν. Πραγματοποιήθηκαν πολλὲς ἐρευνες τοῦ ἰδεατοῦ αὐτοῦ τύπου, ἐνῶ ὀρισμένοι μελετητὲς του, ὅπως ὁ Φρίντριχ, ὁ Ντάλ, ὁ Λίντμπλομ, ὁ Ντιούμπιν, ὁ Μπλάου, ὁ Σλέσσινγκερ καὶ ὁ Μόρσταιν Μάρξ, προσπάθησαν νὰ ἀνασυνθέσουν τὴν ἔννοιάν της. Στὸ δοκίμιο αὐτὸ θὰ ἐξετάσουμε τὴν γραφειοκρατία, ὅπως προβάλει στὴν σύγχρονη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, καὶ τὶς διαστάσεις πού προτάθηκαν ἀπὸ τοὺς διάφορους ἐρευνητὲς γιὰ τὴν κατανόησή της σὲ σχέση μὲ τὸν εἰδικὸ τρόπο τῆς συμπεριφορᾶς πού ἐκδηλώνεται στὸν ὀργανωτικὸ αὐτὸ θεσμό.

Σύμφωνα μὲ τὸν Βέμπερ, ἕνας ἰδιαίτερος ἀνθρώπινος τύπος συνδέεται μὲ τοὺς ἐπιτελικούς ὑπαλλήλους τῶν γραφειοκρατικῶν διοικήσεων. Ὁ γραφειοκράτης ζῇ σύμφωνα μὲ ἕνα ὀρισμένο κώδικα, βασιζόμενο στὴν ἀποδοχὴ τῆς λογικῆς νομικῆς ἐξουσίας καὶ ἀποδέχεται τὸ κύρος τῶν ἀκόλουθων, ἀμοιβαῖα συνδεδεμένων, ἰδεῶν:

Α. Κάθε νομικὸς κανὼνας καθιερώνεται εἴτε ὕστερα ἀπὸ συμφωνία εἴτε κατόπιν ἐπιβολῆς, μὲ βάση τὴν σκοπιμότητα ἢ τὶς λογικὲς ἀξίες ἢ καὶ τὰ δύο, ἀξιῶνοντας τὴν ὑπακοή τῶν μελῶν τοῦ ὀργανωτικοῦ θεσμοῦ.

Β. Κάθε σῶμα νομικῶν κανόνων ἀποτελεῖται οὐσιαστικὰ ἀπὸ ἕνα συνεπὲς σύστημα ἀφηρημένων ἐννοιῶν, πού ἔχουν καθιερωθεῖ γιὰ λόγους σκοπιμότητας.

Γ. Κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ πὺ τυπικὸ ἐξουσιαστικὸ πρόσωπο κατέχει μιὰ «θέση», πού σχετίζεται στὴν πράξη μὲ τὴν κοινωνικὴ θέση του καὶ περιλαμβάνει τὶς διαταγὲς πού μπορεῖ νὰ δώσει σὲ ἄλλους, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὑπόκειται, καὶ οἱ πράξεις του εἶναι προσανατολισμένες, σὲ μιὰ ἀπρόσωπη τάξη.

Δ. Ἡ ὑπακοή στὴν ἐξουσία γίνεται, ὅπως συνήθως διατυπώνεται, μὲ τὴν ιδιότητα πού ἔχει τὸ πρόσωπο σὰν μέλος τῆς ομάδας καὶ ὑπακούει στὸν νόμο καὶ ὄχι στὸ πρόσωπο πού τὸν ἐκφράζει.

Θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε, ὅτι μιὰ τέτοια ἀποδοχὴ δὲν θὰ ἐκδηλωθεῖ σὲ μιὰ ἀνοικτὴ ἀναγνώριση τῶν προτάσεων αὐτῶν ἀλλὰ σὲ ἕνα ὀρισμένο τύπο συμπεριφορᾶς. Οἱ ὑπάλληλοι διορίζονται καὶ λειτουργοῦν σύμφωνα μὲ τὰ ἐξῆς κριτήρια:

1. Εἶναι προσωπικὰ ἐλεύθεροι καὶ ὑπόκεινται στὴν ἐξουσία μόνο σὲ σχέση μὲ τὶς ἀπρόσωπες ἐπίσημες ὑποχρεώσεις τους.

2. Εἶναι ὀργανωμένοι σὲ μιὰ σαφῶς καθορισμένη ἱεραρχία θέσεων.

3. Τὸ κάθε ἕνα γραφεῖο ἔχει σαφῶς καθορισμένη σφαῖρα ἀρμοδιότητος, μὲ τὴν νομικὴ ἔννοια.

4. Ἡ θέση καταλαμβάνεται μὲ βάση μιὰ ἐλεύθερη συμβατικὴ σχέση.

5. Οἱ ὑποψήφιοι ἐπιλέγονται ἀνάλογα μὲ τὶς τεχνικὲς ἱκανότητές τους.

6. Ἀμείβονται μὲ καθορισμένους μισθοὺς σὲ χρῆμα καὶ συνταξιοδοτοῦνται.

7. Ἡ θέση ἀποτελεῖ τὴν μοναδική ἢ τὴν πρωταρχικὴ ἀπασχόληση τοῦ κατόχου τῆς.

8. Ἀποτελεῖ καριέρα ἢ θητεία τοῦ κατόχου μιᾶς θέσης στὸν ὀργανισμό.

9. Ὁ ὑπάλληλος εἶναι ἀπόλυτα διαζευγμένος ἀπὸ τὴν κυριότητα τῶν διοικητικῶν μέσων καὶ τῆς θέσης του.

10. Ὑπόκειται σὲ αὐστηρὴ καὶ συστηματικὴ πειθαρχία καὶ ἔλεγχο στὴν ἐκτέλεση τῶν ὑποχρεώσεων πού συνδέονται μὲ τὴν θέση αὐτή.

Ὁ τρόπος αὐτὸς συμπεριφορᾶς σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ σύστημα πίστεων πού τὴν κα-

θιστοῦν δυνατὴ εἶναι αὐτὸ ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Βέμπερ γιὰ νὰ περιγράψῃ τὸν ἰδεατὸ τύπο του. Μιὰ τέτοια περιγραφή καταλήγει κυρίως σὲ μιὰ ἀπαρίθμηση χαρακτηριστικῶν:

1. Συνεχῆς ὀργάνωση τῶν ἐπισήμων λειτουργιῶν μὲ βάση τοὺς κανόνες.
2. Μιὰ εἰδικευμένη περιοχὴ ἀρμοδιότητος.
3. Μιὰ ἱεραρχία, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι κάθε κατώτερη θέση ἐποπτεύεται καὶ ἐλέγχεται ἀπὸ τὴν ὑψηλότερη θέση.
4. Ὑπάρχουν κανόνες ποὺ ρυθμίζουν τὴν δραστηριότητα τῆς θέσης.
5. Τὰ μέλη τοῦ διοικητικοῦ ἐπιτελείου εἶναι πλήρως διαζευγμένα ἀπὸ τὴν κυριότητα τῶν παραγωγικῶν μέσων ἢ τῶν μέσων διοίκησης.
6. Ἀπουσιάζει ἐπίσης κάθε δικαίωμα κυριότητος τοῦ φορέα τῆς θέσης στὴν θέση του.
7. Οἱ διοικητικὲς πράξεις, οἱ ἀποφάσεις καὶ οἱ κανόνες διατυπώνονται ἐγγράφως, ἀκόμη καὶ σὲ περιπτώσεις ποὺ ἡ προφορικὴ συζήτηση ἀποτελεῖ τὸν κανόνα.
8. Τέλος, ἡ νομικὴ ἐξουσία ἔχει πολλὰς μορφάς, ὅταν ἀναφέρεται στὶς συνοντιστικὰ προστακτικὰς τῆς δομῆς τοῦ διοικητικοῦ ἐπιτελείου, ἀποτελεῖ ἀνάλυση τοῦ ἰδεατοῦ τύπου τῆς ὑπαλληλίας ἢ τῆς «γραφειοκρατίας».

Σύμφωνα μὲ τὸν Βέμπερ, ὁ ἰδεατὸς τύπος τῆς γραφειοκρατίας ἀποτελεῖ ὄργανο γιὰ τὴν ἀνάλυση τῶν τυπικῶν ὀργανισμῶν. Παραμερίζοντας τὶς διαφορὰς ἀτέλειες μιᾶς ἰδεατοτυπικῆς ἀνάλυσης, ἃς προσεγγίσουμε τὸ μέσο αὐτὸ μὲ τὴν προοπτικὴ ὅτι ἡ σπουδαιότητά του γιὰ τὴν ἀνάλυση τῶν τυπικῶν ὀργανισμῶν ἔχει ὑπερκερασθεῖ ἀπὸ τὶς ἐξελιξίσεις ποὺ σημειώθηκαν στὴν σφαῖρα τῶν ὀργανισμῶν εὐρείας πλοκῆς.

Οἱ ὀργανισμοὶ εὐρείας πλοκῆς περιλαμβάνουν μιὰ τὴν μεγάλη ἔκταση τυπικῶν ὀργανισμῶν, ὥστε ἡ γραφειοκρατία νὰ θεωρεῖται σὰν ἓνας τέτοιος τύπος ὀργανισμοῦ. Στὸ θεωρητικὸ αὐτὸ σχῆμα μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ, ὅτι ἡ βεμπεριανὴ γραφειοκρατία εἶναι χρήσιμη γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν ὑποδιαίρεσεων μιᾶς θεωρίας γιὰ τοὺς ὀργανισμοὺς εὐρείας πλοκῆς. Ὁ βαθμὸς ποὺ ἐρμηνεύει τὶς ὑποδιαίρεσεις αὐτὲς ἐξαρτᾶται, μερικὰ τουλάχιστο, ἀπὸ τὴν ποιότητα τῆς περιγραφῆς τῶν ἰδίων αὐτῶν ὑποδιαίρεσεων. Καὶ τὰ δύο θέματα ἀποτελοῦν ἐμπειρικὰ ἐρωτήματα, ἐνῶ μόνο τὸ δεῦτερο θὰ ἀναπτυχθεῖ στὸ δοκίμιο αὐτό. Μιὰ περιγραφή ἀσφαλῶς τῶν βασικῶν ἐξελιξέων στὴν σφαῖρα αὕτη θὰ συμβάλλει σημαντικὰ στὴν ἐκτίμηση τῆς ἐρμηνείας.

Ἀπὸ τὸν Μάξ Βέμπερ προέρχεται ἡ περιγραφή μιᾶς «*τυπικῆς γραφειοκρατίας*», μιᾶς ἔννομιας ποὺ τὴν δέχεται καὶ ὁ Μέρτον. Ἡ ἄποψη αὕτη συνδυάζει ἓνα σύστημα κοινωνικῆς δομῆς μὲ ἓνα σύνδρομο τρόπων δράσης, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριθεῖ σὰν μιὰ «γραφειοκρατικὴ θεωρία» τῆς συμπεριφορᾶς.

Ὁ Μπέργκερ μὲ τὶς τελευταῖες ἐρευνές του τείνει ν' ἀμφισβητεῖ τὴν θεωρίαν αὕτη. Ὁ Μπέργκερ παρουσίασε μιὰ ἐρευνα γιὰ τὴν ἀνώτερη πολιτικὴ ὑπηρεσία τῆς Αἰγύπτου βασιζόμενη σὲ ἔγγραφα, ἱστορικὰ στοιχεῖα καὶ σὲ ἀπαντήσεις ἐρωτηματολογίων, ποὺ ἀμφισβητεῖ κατὰ ἓνα μέτρο τὴν ἐπάρκεια τῆς θεωρίας γιὰ τὴν γραφειοκρατία ποὺ ἀναπτύχθηκε στὴ Δύση σὰν κατευθυντήριο μοντέλο γιὰ τὴν σπουδὴ μὴ δυτικῶν γραφειοκρατιῶν.

Σύμφωνα μὲ τὸν Μπέργκερ, τὸ βασικὸ μειονέκτημα τῆς γραφειοκρατικῆς θεωρίας ἀποτελεῖ ὁ υποτιθέμενος συνδυασμὸς τῆς ὀργανωτικῆς δομῆς καὶ τῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ συνήθης περιγραφή τῆς γραφειοκρατίας, ὑποστηρίζει, δέχεται ὅτι τὰ διάφορα στοιχεῖα τῆς δομῆς ἢ τῆς συμπεριφορᾶς συνυπάρχουν πάντα καὶ ἀποτελοῦν ἀρμονικὰ μέρη ἐνὸς συνόλου. Ἡ ἐρευνὰ του ὅμως στὴν ἀνώτερη πολιτικὴ ὑπηρεσία τῆς Αἰγύπτου τονίζει τὴν ἀνάγκη διαπίστωσης τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, μιᾶς θέσης ποὺ ἰσχυρὰ ἀμφισβητεῖ τὴ συμβολὴ τοῦ Βέμπερ καὶ ποὺ ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὰ ἐμπειρικὰ δεδομένα.

Ὁ Μπέργκερ ὑποθέτει, ὅτι ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Αἰγύπτιους ἀνώτερους πολιτικοὺς ὑ-

παλλήλους που απάντησαν στα έρωτήματα, είχαν περισσότερο αποδεχθεί τον δυτικό πολιτισμό, μετρούμενο με το βαθμό των διαπροσωπικών επαφών. Οι υπάλληλοι αυτοί θα σημείωναν την υψηλότερη βαθμολόγηση σε μια κλίμακα Γκάττμαν σε θέματα που θ' άφορουσαν την γραφειοκρατική συμπεριφορά. Στην πραγματικότητα όμως οι άνθρωποι αυτοί σημείωσαν χαμηλές βαθμολογήσεις.

Η ανάλυση του Μπέργκερ υποδεικνύει, ότι τα θέματα αυτά δεν άγγιζαν τις ίδιες πλευρές της επίσημης συμπεριφοράς, και αυτό που υπέθεσε αποτελούσε μια μοναδική προδιάθεση που δεν έπιδεχόταν άναγωγή σε άλλα κίνητρα και που θα έπρεπε ν' αναλυθεί έμπειρικά στα διάφορα στοιχεία της. Ο Μπέργκερ ένετόπισε μια γραφειοκρατική δομή, αλλά παράλληλα διαπίστωσε την άπουσία της άναμενόμενης συμπεριφοράς.

Μια επανεξέταση των θεμάτων του έρωτηματολογίου όδήγησε στην μελέτη τριών διαστάσεων της γραφειοκρατικής συμπεριφοράς, που συνοδεύουν τα δομικά στοιχεία του γραφειοκρατικού οργανισμού. Οι διαστάσεις αυτές ήσαν οι ακόλουθες:

Α. *Η λογικότητα και ή καθολικότητα*. Η διάσταση αυτή υποδηλώνει τον βαθμό έμφασης στην άποτελεσματικότητα του έπιτελουμένου έργου και στην στρατολόγηση των υπαλλήλων, που βασίζεται στην ίκανότητα παρά σε άλλες αίτιες όπως στην άνάγκη ή στην νομιμότητα προς την οίκογένεια, την θρησκεία ή την κοινότητα.

Β. *Η ιεραρχία*. Η διάσταση αυτή υποδηλώνει τον βαθμό έμφασης στα προνόμια της θέσης, στην έξουσία του άνωτέρου υπαλλήλου και στην ύπακοή του κατωτέρου.

Γ. *Η διακριτικότητα*. Η διάσταση αυτή δηλώνει το βαθμό έμφασης στην έλευθερη κρίση και στην προσωπική πρωτοβουλία του υπαλλήλου, τον βαθμό έτοιμότητάς του ν' αποδεχθεί εύθνη και νά έξασκήσει τα πλήρη μέτρα της διακριτικής του ισχύος, που έπιτρέπονται άπο τους κανονισμούς.

Μολονότι δεν είναι σαφής ή πηγή-έπιλογής των προσώπων που απάντησαν στα έρωτήματα του Μπέργκερ, μολονότι δεν έφαρμόσθηκαν στατιστικά τέσς σημαντικότητας στα στοιχεία και τα εύρημά του άποτελούν μόνο νύξεις, προκύπτει έν τούτοις μια εικόνα των παλαιότερων, δυτικά εκπαιδευμένων και δυτικά διαμορφωμένων πολιτικών υπαλλήλων, που παρουσιάζονται νά είναι ισχυρότερα προδιατεθειμένοι νά δίουν έμφαση στη λογικότητα, στην άποτελεσματικότητα και στην καθολικότητα και λιγότερο διατεθειμένοι νά τονίζουν την ισχύ της οργανωτικής θέσης, στην έξουσία του άνωτέρου υπαλλήλου και την ύποταγή στα παραγγέλματα του κατωτέρου υπαλλήλου. Με άλλα λόγια σημειώνεται μια διάζευξη της θεωρίας άπο την πραγματικότητα.

Έξετάζοντας την ανάλυση του Μπέργκερ, ό Χέντυ σκορπίζει κάποια άμφιβολία για τη φύση της γραφειοκρατικής δομής. Σύμφωνα μ' αυτόν, τα ύποτιθέμενα έλαττώματα όφείλονται κατά μεγάλο μέρος στις άσυνέπειες του μπεργκεριανού μοντέλου για την δυτική γραφειοκρατική συμπεριφορά και στην παραδοχή του ότι ένα μοντέλο για την γραφειοκρατία θα έπρεπε νά περιλάβει ένα ειδικό μόρφωμα συμπεριφοράς. Αντίθετα, ή γραφειοκρατική θεωρία θα έπρεπε νά τονίζει ούσιώδη κατηγορήματα δομής, που νά έπιτρέπουν την έρευνα των διαφόρων άναπτυγμάτων της γραφειοκρατικής συμπεριφοράς τόσο στις δυτικές όσο και στις μη δυτικές χώρες. Ένώ ό Μπέργκερ άρχισε με την παραδοχή ότι ή οργανωτική δομή που έξετάσε ήταν γραφειοκρατική, ό Χέντυ ύποστήριξε ότι πρέπει τώρα νά έξετασθεί ή δομή, πριν έφαρμοστούν τέσς για την συμπεριφορά.

Ο Σλέσινγκερ στο σημαντικό δοκίμιό του «*Ένα Μοντέλο για την Συγκριτική Άνάλυση των Δημόσιων Γραφειοκρατιών*» ύποστηρίζει, ότι ύπάρχει μια συγκεκριμένη γραφειοκρατική θεωρία που μπορεί ν' άποτελέσει την βάση συγκριτικών σπουδών. Την θέση όμως αυτή του Σλέσινγκερ άμφισβητεί ό Χέντυ, ύποστηρίζοντας ότι μόνο ή έρευνα θα μπόρέσει νά άποδείξει, αν πράγματι ύπάρχει μια τέτοια θεωρία.

Σύμφωνα με τὸν Χέντυ, ὁ Μπέργκερ δὲν δίνει μεγάλη σημασία στὴν πλευρὰ τῆς δομῆς τῆς γραφειοκρατικῆς θεωρίας. Ἀσφαλῶς ὅμως θὰ δεχόταν ἓνα κατάλογο τῶν βασικῶν στοιχείων δομῆς, ὅπως αὐτὰ ποὺ ἀναφέρθηκαν προηγουμένως, καὶ θὰ ἀνέμενε νὰ ἐμφανίζονταν τόσο στὰ δυτικὰ ὅσο καὶ στὰ μὴ δυτικὰ συστήματα τῶν πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν. Ἐνδιαφέρεται ὅμως κυρίως γιὰ θεωρίες καὶ μοντέλλα ποὺ ἀφοροῦν τὴν γραφειοκρατικὴ συμπεριφορὰ περισσότερο παρὰ γιὰ μοντέλα τῆς δομῆς. Ὁ Χέντυ στὴν κριτικὴ του γιὰ τὸν Μπέργκερ φθάνει τελικὰ στὸ σημεῖο νὰ τοῦ προσδίδει μιὰ περισσότερο βεμπεριανὴ θέση ἀπ' ὅ,τι πράγματι τὸ ἔργο τοῦ Μπέργκερ ἐπέτρεπε.

Σύμφωνα με τὸ Χέντυ, τὸ δυτικὸ γραφειοκρατικὸ μοντέλο δὲν φαίνεται νὰ ἔχει οἰκοδομηθεῖ στὸν συνδυασμὸ τῶν στοιχείων συμπεριφορᾶς ποὺ ἀναφέρουν συχνότερα οἱ θεωρητικοὶ τῆς γραφειοκρατίας. Ὑποθέτει κυρίως ὅτι ὁ δυτικὸς γραφειοκρατικὸς κανόνας εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τονίζει περισσότερο τὴν ἄσκηση τῆς προσωπικῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς διακριτικότητος.

Ὁ Χέντυ προσπαθεῖ νὰ ὑπερβεῖ τὸν Μπέργκερ στὴν ἀντιμετώπιση προβλημάτων τέτοιας φύσης. Ἡ λύση ποὺ δίνει φαίνεται στὴν προσπάθειά του νὰ καθορίσει τὴν γραφειοκρατία σὲ σχέση με ὀρισμένους οὐσιώδεις χαρακτηριστὲς δομῆς, ποὺ ἔχουν γενικὰ γίνεαι ἀποδεκτοί, χωρὶς νὰ προσδίδει τὸν χαρακτήρα τοῦ «γραφειοκρατικοῦ» σὲ κανένα ἰδιαιτέρου μὴρφωμα ἢ συνδυασμὸ χαρακτηριστῶν τῆς συμπεριφορᾶς. Ἔτσι, σύμφωνα μ' αὐτόν, θὰ ἦταν τότε δυνατὴ ἡ κατάταξη τῶν γραφειοκρατειῶν σὲ διάφορες τυπολογίες με βάση τὰ διάφορα μορφώματα τῆς συμπεριφορᾶς με ὅποιον ἀριθμὸ τύπων ἀπαιτοῦσαν τὰ ἐμπειρικὰ στοιχεῖα, χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ κριθεῖ ποῖα συμπεριφορὰ εἶναι περισσότερο γραφειοκρατικὴ καὶ ποῖα λιγότερο. Ἡ θέση αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ συγκριθεῖ με τὴν κατάταξη τῶν κοινωνιῶν σὲ τύπους, ὅπως ἡ ἀγροτικὴ καὶ ἡ βιομηχανικὴ κοινωνία, χωρὶς νὰ χρειάζεται ν' ἀποκαλέσει περισσότερο «κοινωνικὸ» τὸ ἓνα τύπο ἀπὸ τὸν ἄλλο.

Ὁ Χέντυ περατώνει τὴν ἀνάλυσή του, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ γραφειοκρατικὴ θεωρία καθορίζει τὴν γραφειοκρατία σὲ σχέση με ὀρισμένους οὐσιώδεις χαρακτηριστὲς δομῆς ποὺ ἀπαντῶνται σ' ὅλες τὶς σύγχρονες δημόσιες ὑπηρεσίες, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἐνθαρρύνει τὴν ἐμπειρικὴ ἔρευνα νὰ ἐξετάσει ὀρισμένους ὑποθέσεις γιὰ τὰ μορφώματα τῆς συμπεριφορᾶς ποὺ ἀπαντῶνται στὶς διάφορες γραφειοκρατίες. Τοῦτο θὰ ἔλυνε τὸ δίλημμα τοῦ Μπέργκερ γιὰ τὴν ἐπάρκεια μιᾶς γραφειοκρατικῆς θεωρίας στὴν συγκριτικὴ σπουδὴ τῶν δυτικῶν καὶ τῶν ἀνατολικῶν γραφειοκρατιῶν. Τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ ἀγνοεῖ βασικὰ τὰ εὐρήματα ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὴν ἔρευνα τοῦ Μπέργκερ, ποὺ δείχνουν ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ δομῆς μποροῦν νὰ ποικίλουν.

Ὁ Μπέργκερ εἶχε ἀρχικὰ ὑποθέσει, ὅτι ὑπῆρχαν κοινοὶ χαρακτηριστὲς δομῆς στὶς γραφειοκρατίες, ἐνῶ μετὰ ὑπαινίχθηκε, ὅτι οἱ χαρακτηριστὲς αὐτοὶ δὲν εἶναι τόσο «κοινοί» ὅσο εἶχε ὑποθέσει. Ὁ Χέντυ ὑποστηρίζει σχεδόν, ὅτι μιὰ γραφειοκρατικὴ θεωρία συνδέει τὰ κοινὰ αὐτὰ στοιχεῖα στὸν καθορισμὸ τῆς γραφειοκρατίας. Ἡ γραφειοκρατία ἐξακολουθεῖ ν' ἀποτελεῖ μιὰ ἀρκετὰ συμπαγὴ ἐνότητα συγκροτούμενη ἀπὸ ὀρισμένα στοιχεῖα πυρήνα.

Ἡ ἔρευνα γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν στοιχείων αὐτῶν πυρήνα ἐπέφερε πολλὰς ποικιλίες στὴν γραφειοκρατικὴ θεωρία. Ὁ Φρίντριχ κάνει μιὰ ἀρχικὴ προσπάθεια στὴν ἐξέταση τῆς «σύγχρονης» γραφειοκρατίας σὲ ἀντίθεση με τὴν βεμπεριανὴ γραφειοκρατικὴ θεωρία. Στὸ ἔργο του «*Συνταγματικὴ Κυβέρνηση καὶ Δημοκρατία*» ἐδειξε ὅτι τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦσαν τὴν ἀνάπτυξη κεντρικῶν διοικητικῶν σώμάτων στὴν Ἀγγλία, στὴν Γαλλία, στὴν Βρανδεβουργιανὴ Πρωσία, στὶς ἀμερικανικὲς ἀποικίες καὶ στὶς Η.Π.Α. ἀποκαλύπτουν ἓνα ἐπαναλαμβανόμενο μὴρφωμα, ποὺ θὰ μπορούσε πιθανὸν νὰ βρεθεῖ καὶ σὲ ἄλλες σύγχρονες κοινωνίες. Ἐξ στοιχείων ἡ πλευρὴς ἐπαναλαμβάνονται στὴν ἀναπτυγμένη γραφειοκρατία σὲ κατὰσταση θεσμοποίησης: ἡ κεντροποίηση

του ἐλέγχου καὶ τῆς ἐποπτείας (ἡ πλευρὰ τῆς ἱεραρχίας), ἡ διαφοροποίηση τῶν λειτουργιῶν, ἡ ἱκανότητα γιὰ τὴν κατάληψη τῆς θέσης, ἡ ἀντικειμενικότητα, ἡ ἀκριβεία καὶ ἡ συνέχεια, καὶ ἡ μυστικότητα (ἡ διακριτικότητα). Οἱ πρῶτες τρεῖς ἀπὸ τὶς πλευρὲς αὐτὲς εἶναι ὀργανωτικές, ἐνῶ οἱ τελευταῖες τρεῖς ἀφοροῦν τὴν συμπεριφορά.

Τὸ σχῆμα αὐτὸ μεταβάλλει τὴν σύνθεση τοῦ Βέμπερ, καθὼς ἐνσωματώνει τμήματα τῆς γραφειοκρατικῆς θεωρίας, ποὺ ἀναπτύχθηκαν ἀργότερα ἀπὸ τὸν Μπέργκερ καὶ τὸν Χέντυ (τὰ χαρακτηριστικὰ δομῆς καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς συμπεριφορᾶς), Ἐν τούτοις ὁ Φρίντριχ ὑπερβαίνει τὶς θέσεις τοῦ Μπέργκερ καὶ τοῦ Χέντυ ὅταν ἀναφέρει τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Γκούλντερ, ὅτι οἱ πλευρὲς αὐτὲς μποροῦν οὐσιαστικὰ νὰ μετρηθοῦν τὸ βαθμὸ τῆς γραφειοκρατικοποίησης. Μιλώντας κανεὶς γιὰ τὸν βαθμὸ γραφειοκρατικοποίησης μπορεῖ ν' ἀποφύγει ὁρισμένα ἀπὸ τὰ μειονεκτήματα τοῦ καθορισμοῦ τῆς γραφειοκρατίας, ὅπως προσπάθησαν νὰ κάνουν ὁ Βέμπερ, ὁ Μπέργκερ καὶ ὁ Χέντυ.

Ἄτυχῶς, ποτὲ δυὸ συγγραφεῖς δὲν συμφωνοῦν, ὅταν ἀναφέρονται στὴν γραφειοκρατικὴ θεωρία, στὸ ζήτημα τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν πλευρῶν τοῦ γραφειοκρατικοῦ φαινομένου. Στὴν σημαντικὴ ἔρευνά του «*Γραφειοκρατικὰ Στοιχεῖα στοὺς Ὄργανισμούς*» ὁ Γιούντυ χρησιμοποίησε ἀνθρωπολογικὰ στοιχεῖα διαφόρων κοινωνιῶν. Τὰ εὐρήματά του βασίσθηκαν σὲ 25 παραδείγματα τῶν γραφειοκρατικῶν ὀργανισμῶν παραγωγῆς σὲ 19 διαφορετικὲς κοινωνίες. Ὁ ὀργανισμὸς παραγωγῆς προσδιορίζεται σὰν μιὰ κοινωνικὴ ὁμάδα προσανατολισμένη στὸν συνδυασμὸ ἢ στὴν μεταποίηση πρώτων ὑλῶν σὲ ὑλικά ἀγαθὰ. Ἐνας τέτοιος ὀργανισμὸς, σύμφωνα μὲ τὸν Γιούντυ, περιγράφεται σὰν γραφειοκρατικός, ἂν διαθέτει τρία ἢ περισσότερα ἐπίπεδα ἐξουσίας, ὥστε ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἐνὸς ἐπιπέδου νὰ ὑπακούουν σὲ ἓνα ἢ περισσότερα μέλη τοῦ ἀμέσως ἐπομένου ἐπιπέδου, μέχρι νὰ φτάσει κανεὶς στὸ κορυφαῖο ἐπίπεδο. Ὁ Γιούντυ ἐξακολουθεῖ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ προσδιορίσει τὴν γραφειοκρατία, καὶ ἔτσι ἐκτίθεται σὲ ἴδιες κριτικὲς ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὸ σχῆμα τοῦ Βέμπερ. Ὁ Γιούντυ μελετᾷ τέσσερις χαρακτηριστὲς τῆς γραφειοκρατίας.

Σύμφωνα μ' αὐτόν, ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας θεωρεῖται εἰδικευμένος, ἂν πραγματοποιοῦνται τρεῖς ἢ περισσότερες ποιοτικὰ διαφορετικὲς λειτουργίες ταυτόχρονα ἀπὸ τὰ μέλη. Ἡ συμμετοχὴ τῶν μελῶν κρίνεται τμηματικὴ, ὅταν οἱ ὅροι τῆς καθορίζονται μὲ βάση κάποια σαφὴ συμβατικὴ συμφωνία. Οἱ ἀνταμοιβὲς εἶναι ἀντισταθμιστικές, ἂν χορηγοῦνται χρήματα ἢ ἀγαθὰ σὲ εἶδος ἀπὸ κάποια ἀνώτερη ἀρχὴ στὰ μέλη τῶν κατωτέρων βαθμίδων σὲ ἀντάλλαγμα τῆς συμμετοχῆς τους. Ὑπάρχει ἔμφαση στὴν ἐπιμέλεια τοῦ ἔργου, ἂν ἡ ποσότητα τῆς ἀμοιβῆς, ἀνεξάρτητα ἂν κατανέμεται μὲ βάση ἓνα ἀντισταθμιστικὸ σύστημα ἢ διαφορετικὰ, ἀναμένεται νὰ εἶναι ἀναλογικὴ μὲ τὸ ποσὸ τῆς ἐργασίας, τῆς προσπάθειας ποὺ καταβλήθηκε ἢ καὶ τῶν δυῶν.

Ὁ Γιούντυ περαίνει τὴν ἀνάλυσή του, ὑποστηρίζοντας ὅτι γιὰ νὰ θεσμοθετηθεῖ ἡ τμηματικὴ συμμετοχὴ σὲ κάθε γραφειοκρατικὸ ὀργανισμὸ παραγωγῆς, πρέπει ἐπίσης νὰ θεσμοθετηθοῦν ἡ ἔμφαση στὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου, ἡ ἐξειδικευμένη ἐργασία καὶ οἱ ἀντισταθμιστικὲς ἀμοιβές. Μὲ τὴν πρόταση αὕτῃ ὁ Γιούντυ συνδέει ἓνα στοιχεῖο μὲ τὰ τρία ἄλλα, δηλαδὴ τὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις τῶν γραφειοκρατικῶν διαστάσεων ποὺ σπάνια ἀναλύονται ἢ διατυπώνονται. Ἡσχέση αὕτῃ, ἄρα, φαίνεται ν' ἀποτελεῖ συμβολή, καθὼς παράγει μιὰ τμηματικὴ ἀνάπτυξη τῆς γραφειοκρατίας. Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει μιὰ τέτοια ἔμφαση στὴν ἐπίτευξη τῆς γραφειοκρατικῆς κατάστασης συσκοτίζει μιὰ ἀκόμη ἐπίπτωση. Δὲν πρέπει κατ' ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν ὅλα τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ γραφειοκρατικοῦ φαινομένου, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει γραφειοκρατία μὲ ποικίλες ἀναλογίες τῶν στοιχείων του.

Συγκρίνοντας τὴν ὀργάνωση τῆς βιομηχανίας μαζικῆς παραγωγῆς ὁ Στίνσχομπ ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ μεγαλύτερος βαθμὸς ἐπαγγελματισμοῦ τῆς ἐργατικῆς δύναμης διευ-

κολύνει τὴν βιομηχανία κατασκευῆς νὰ λειτουργήσῃ μ' ἓνα ἐλάχιστο βαθμὸ γραφειοκρατικοποίησης.

Σύμφωνα μὲ τὸν Μπλάου καὶ τὸν Σκότ, τὰ στοιχεῖα τοῦ Στίνχομπ ὑποδεικνύουν μιὰ διευκρίνιση τῆς κλασσικῆς ἀντίληψης τοῦ Βέμπερ γιὰ τὴν γραφειοκρατία, καθὼς διακρίνουν τὴν λογικὴ ἀπὸ τὴν εἰδικὰ γραφειοκρατικὴ διοίκηση. Ἡ λογικὴ διοίκηση ἐμπεριέχει κυρίως 1) μιὰ ἐργατικὴ δύναμη μὲ εἰδικευμένη ἀρμοδιότητα, 2) χρηματικὴ ἀμοιβὴ γιὰ τὴν συμμετοχὴ τῶν μελῶν καὶ 3) μιὰ σύμβαση καθορίζουσα τοὺς σκοποὺς ἢ τὶς εὐρεῖες ὑπευθυνότητες τῶν φορέων τῆς. Ἡ γραφειοκρατικὴ διοίκηση ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριὰ περιλαμβάνει: 1) μιὰ ἱεραρχία ἐξουσιῶν, 2) ἓνα διοικητικὸ ἐπιτελεῖο ποὺ διατηρεῖ τὶς γραμμὲς ἐπικοινωνίας καὶ 3) μιὰ συνέχεια τῶν λειτουργιῶν καὶ τῆς ἀπασχόλησης.

Ἐνῶ προηγουμένως ἔγινε διάκριση μεταξὺ τῶν πλευρῶν δομῆς καὶ τῶν πλευρῶν τῆς συμπεριφορᾶς, στὴν περίπτωσιν αὕτῃ ἡ δομὴ φαίνεται νὰ διασπᾶται ἀκόμη σὲ λογικὲς καὶ σὲ γραφειοκρατικὲς πλευρὲς.

Ὁ Γιούντνυ ὑποστηρίζει τὴν διαίρεσιν αὕτῃ σὲ μιὰ συγκριτικὴ ἀνάλυσιν 150 τυπικῶν ὀργανισμῶν σὲ 150 μὴ βιομηχανικὲς κοινωνίες. Στὴν ἐρευνά του σὰν «*τυπικὸς ὀργανισμὸς*» ὀρίζεται κάθε κοινωνικὴ ὁμάδα ποὺ ἐπιδιώκει σαφεῖς σκοποὺς μὲ δεδηλωμένη συντονισμένη προσπάθεια. Στὸ σχῆμα αὐτό, ἑπτὰ ἀπὸ τὶς βεμπεριανὲς ἰδεατοτυπικὲς προδιαγραφὰς γιὰ τὴν λογικὴ γραφειοκρατία ἀναμορφώνονται σὲ ἓνα σύστημα τριῶν γραφειοκρατικῶν καὶ τεσσάρων «*λογικῶν*» μεταβλητῶν. Προτείνεται ὅτι α) οἱ γραφειοκρατικὲς μεταβλητὲς σχετίζονται θετικὰ μεταξὺ τους, β) οἱ λογικὲς μεταβλητὲς σχετίζονται θετικὰ μεταξὺ τους, γ) οἱ λογικὲς μεταβλητὲς σχετίζονται ἀρνητικὰ μὲ τὶς γραφειοκρατικὲς μεταβλητὲς. Ὁ Γιούντνυ ἐξέτασε τὰ ἑπτὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ σὰν μεταβλητὲς παρούσες ἢ ἀπουσες, χωρὶς νὰ προσπαθῇ νὰ κατασκευάσῃ ἓνα συνεχὲς ὄργανο μέτρησιν.

Ὁ Γιούντνυ παρουσιάζει ἓνα πυρῆνα γιὰ ἓνα γενικὸ μοντέλο τῶν ὀργανισμῶν βασιζόμενο σὲ τρεῖς προτάσεις:

1. Ἡ τεχνολογικὴ φύσιν τοῦ ἐπιτελούμενου ἔργου καθορίζει τὰ ἐπίπεδα τόσο τῆς γραφειοκρατίας ὅσο καὶ τῆς λογικότητος, στὰ ὁποῖα πρέπει νὰ λειτουργήσῃ ὁ ὀργανισμός.

2. Ἡ γραφειοκρατία καὶ ἡ λογικότητα τείνουν νὰ εἶναι ἀμοιβαῖα ἀσυνεπεῖς, στὸν ἴδιον τυπικὸ ὀργανισμό.

3. Ἐν ὅψει μιᾶς τέτοιας ἀσυνέπειας ἀνακύπτουν μηχανισμοὶ προσαρμογῆς, ποὺ ἐλαύνουν στὴν συνεχιζόμενη λειτουργία τοῦ ὀργανισμοῦ σὲ κάποιο ἐπίπεδο ἀποτελεσματικότητος.

Ὁ Μπέργκερ εἶχε ὑποθέσει μιὰ καθολικὴ γραφειοκρατικὴ θεωρία, καὶ συνάντησε τὴν κριτικὴν τοῦ Χέντυ ποὺ ἐξέθεσε τὴν ἀνάγκη ἐξέτασιν τῆς δομῆς. Ἄλλες ἐρευνες ἐδειξαν ὅτι μόνον ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀρχικοῦ καταλόγου τοῦ Βέμπερ ἐμφανίζονται μὲ κάποια συνέπεια στὶς γραφειοκρατίες. Στὴν τελευταία αὕτη ἐρευνᾶ ὁ Γιούντνυ ἀρχισε νὰ ἐξετάζει μὴ-γραφειοκρατίες καὶ νὰ τὶς ἀντιπαραθέτῃ μὲ τὶς γραφειοκρατίες. Ὁ Γιούντνυ ἀντιλαμβάνεται τοὺς ὀργανισμοὺς ὅτι εἶναι περίπλοκοι, ἐνῶ ἡ γραφειοκρατικὴ θεωρία ἐρμηνεύει μόνον μιὰ ὑποδιαίρεσιν ὅλων τῶν ὀργανισμῶν αὐτῶν.

Ὁ Γιούντνυ ἐξέτασε ἀκόμη τὰ λογικὰ αὐτὰ στοιχεῖα τῶν ὀργανισμῶν σὲ μιὰ ἐρευνᾶ 34 τυπικῶν ὀργανισμῶν παραγωγῆς ὑλικῶν προϊόντων σὲ 34 μὴ-βιομηχανικὲς κοινωνίες. Μολονότι τὰ εὐρήματά του δὲν ἀφοροῦν ἄμεσα τὸ δοκίμιο αὐτό, ὑποδεικνύουν πόσο δύσκολο εἶναι νὰ προβεῖ κανεὶς σὲ ἔγκυρες καὶ στατιστικὰ ὀρθὲς προτάσεις γιὰ τὸ θέμα ποὺ ἐρευνᾶται.

Μέχρι τώρα ὅλα τὰ ὀργανωτικὰ στοιχεῖα ποὺ περιγράφηκαν ἀποδόθηκαν στὴν γραφειοκρατικὴ θεωρία, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ ἴδια ἡ θεωρία νὰ ἔχει μιὰ σχεδὸν ἀσαφῆ ἐν-

νοια, που νά μπορεί νά εφαρμοστεί ὄχι εἰδικὰ ἀλλὰ γενικὰ παντοῦ. Ὁ Λίτγουοκ, στήν προσπάθειά του νά ὑπερβεί τήν ἀοριστία αὐτή, διατυπώνει τρεῖς εἰδικές διαστάσεις. Σύμφωνα μ' αὐτόν, οἱ ὀργανισμοὶ εὐρείας πλοκῆς μποροῦν νά περιγραφοῦν σέ σχέση μέ τρία μοντέλα, δηλαδή τὸ βεμπεριανό, τὸ μοντέλο τῆς θεωρίας τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ τὸ ἐπαγγελματικὸ μοντέλο. Τὸ πρῶτο εἶναι περισσότερο ἀποτελεσματικὸ ὅταν ἀναφέρεται σὲ ἐνιαῖα γεγονότα καὶ σὲ παραδοσιακὲς περιοχὲς γνώσεων, τὸ δεῦτερο ὅταν ἀναφέρεται σὲ μὴ ἐνιαῖα γεγονότα καὶ σὲ διαπροσωπικὲς σχέσεις, ἐνῶ τὸ τρίτο εἶναι ἰδεῶδες στοὺς διαφοροποιημένους ὀργανισμούς, ποὺ ἄλλα τμήματά τους ἀπαιτοῦν ὁμοιομορφία δράσης καὶ ἄλλα ὄχι.

Ὁ Πίνακας 1 ἀποτελεῖ μιὰ περίληψη τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ Λίτγουοκ:

Πίνακας 1: Χαρακτηριστικὰ τριῶν γραφειοκρατικῶν μοντέλων.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	ΒΕΜΠΕΡΙΑΝΟ	ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ
Ἀπρόσωπες σχέσεις	ἐκτεταμένες	ἐλάχιστες	ἐκτεταμένες Ἐλάχιστες
Διορισμὸς μὲ βάση τὴν ἀξία	ἐκτεταμένος	ἐκτεταμένος	ἐκτεταμένος
Α priori κατάταξη ἱεραρχίας ἐπαγγελματιῶν	ἐκτεταμένη	ἐλάχιστη	ἐκτεταμένη ἐλάχιστη
Ἱεραρχικὴ ἐξουσία	ἐκτεταμένη	ἐλάχιστη	ἐκτεταμένη ἐλάχιστη
Διάζευξη πολιτικῆς καὶ διοικητικῶν ἀποφάσεων	ἐκτεταμένη	ἐλάχιστη	ἐκτεταμένη ἐλάχιστη
Γενικοὶ κανόνες συμπεριφορᾶς ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὶς διαστάσεις αὐτὲς	ἐκτεταμένοι	ἐλάχιστοι	ἐκτεταμένοι ἐλάχιστοι
Ἐξειδίκευση	ἐκτεταμένη	ἐλάχιστη	ἐκτεταμένη ἐλάχιστη

Ὁ ἀρχικὸς χώρος τῆς γραφειοκρατικῆς θεωρίας ἔχει σημαντικὰ ἐλαττωθεῖ, ἀλλὰ ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει μιὰ σημαντικὴ διάθεση γιὰ κατασκευὴ τυπολογιῶν.

Κατὰ τὸ μέτρο ποῦ ἡ γραφειοκρατία ἀποτελεῖ τυπολογία ὀργανισμῶν, διακινδυνεύει ν' ἀποτελέσει ἕνα ἀσθενὲς ὄργανο ἐξέτασης, ὅπως συνέβη μέ τὸ λογικὸ οἰκοδόμημα τοῦ Βέμπερ. Ὁ Χῶλλ προσπάθησε ν' ἀποφύγει τὴν σειρὰ αὐτὴ τῶν προβλημάτων παίρνοντας τὴν γραφειοκρατία σὰν ἕνα ἀναλυτικὸ μέσο παρά σὰν μιὰ ὀρισμένη κατάσταση. Ὁ Χῶλλ προσέφερε στήν ἐπιστῆμὴ ἕνα συνεχὲς τῶν γραφειοκρατικῶν διαστάσεων. Οἱ ὀργανισμοί, σύμφωνα μέ τὸν Χῶλλ, ποὺ θεωροῦνται γραφειοκρατικοὶ πρέπει νά παρουσιάζουν τὶς διαστάσεις αὐτὲς σὲ ὑψηλὸ βαθμὸ, ἐνῶ οἱ μὴ γραφειοκρατικοὶ ὀργανισμοὶ δὲν παρουσιάζουν αὐτὲς τὶς διαστάσεις. Οἱ διαστάσεις ποῦ ἀνάλυσε ὁ Χῶλλ, εἶναι οἱ ἀκόλουθες: 1) μιὰ ἐξουσιαστικὴ ἱεραρχία προσδιορισμένη μέ σαφήνεια,

2) ένας καταμερισμός της εργασίας βασιζόμενος στην λειτουργική εξειδίκευση, 3) ένα σύστημα κανόνων για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των φορέων των θέσεων, 4) ένα σύστημα διαδικασιών για την εργασία, 5) η άπροσωπία στις διαπροσωπικές σχέσεις και 6) η έπιλογή για την απασχόληση και προαγωγή, βασιζόμενη στις τεχνικές ικανότητες των υποψηφίων.

Ο Χώλλ ενδιαφέρθηκε επίσης για την ανάλυση του Λίτγουοκ για τους τυπικούς οργανισμούς. Ο Χώλλ πιστεύει, ότι μόνο ένα μοντέλο χρειάζεται και όχι τρία που χρησιμοποιήσει ο Λίτγουοκ. Μολονότι, σύμφωνα με τον Χώλλ, οι οργανισμοί σαν ένα σύνολο μπορούν να χαρακτηρισθούν σαν γραφειοκρατικοί σ' ένα βαθμό, μπορούν ν' αναγνωρισθούν και ποικιλίες δομής σ' ένα επί μέρους οργανισμό, για να διαμορφώσουμε μια πλήρη εικόνα της δομής. Και πάλι οι διακυμάνσεις αυτές μπορούν να ερμηνευθούν με μια ένιαία θεωρία. Έξετάζοντας 10 οργανισμούς, ο Χώλλ προσπαθεί να ελέγξει δυο υποθέσεις.

1. Οι οργανωτικές υποδιαιρέσεις ή τα τμήματα που έχουν ειδικευθεί, από την άποψη του έργου που είναι μη ένιαία και δύσκολο να ρουτινοποιηθεί, θα είναι σημαντικά λιγότερο γραφειοκρατικές σ' όλες τις διαστάσεις από τα τμήματα εκείνα που ειδικεύονται σε περισσότερο ένιαία ή ρουτινοποιημένα έργα.

2. Τα ιεραρχικά εκείνα επίπεδα (τυπικά τα εκτελεστικά επίπεδα) των οποίων το έργο είναι λιγότερο ένιαίο και δεν μπορεί εύκολα να ρουτινοποιηθεί, θα είναι σημαντικά λιγότερο γραφειοκρατικά σε σχέση με τα ιεραρχικά εκείνα επίπεδα (τυπικά τα μη εκτελεστικά) όπου το έργο είναι ένιαίο και μπορεί εύκολα να ρουτινοποιηθεί.

Είναι φανερό οι ομοιότητες του σχήματος του Χώλλ με τα μοντέλα του Λίτγουοκ (το βεμπεριανό, το μοντέλο των ανθρώπινων σχέσεων και το επαγγελματικό μοντέλο). Ο Χώλλ κατόπιν εφαρμόζει ένα U-τέστ σε κάθε μία από τις έξι αυτές διαστάσεις. Το U-τέστ μπορεί να συγκρίνει τουλάχιστον δυο μετρούμενες ομάδες φαινομένων, για να εξακριβωθεί αν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των ομάδων. Μια χαμηλή τιμή - U σημαίνει μεγαλύτερη διαφορά μεταξύ των ομάδων από μια υψηλή τιμή -U.

Πίνακας 2: Διαφορές μεταξύ τμημάτων
ασχολούμενων σε μη ένιαία και ένιαία έργα.

ΔΙΑΣΤΑΣΗ (N = 16 ΤΜΗΜΑΤΑ)	ΤΙΜΗ -U ΣΤΟ 05 ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
1. Ιεράρχηση εξουσίας	0 "
2. Καταμερισμός της εργασίας	3 "
3. Κανόνες	13
4. Διαδικασίες	1 "
5. Άπροσωπία	12
6. Τεχνικές επιτηδειότητες	11

Ο Χώλλ ερμηνεύει τα εύρηματα αυτά ως έξης: Οι διαφορές μεταξύ των τμημάτων που άφορούν την ιεράρχηση της εξουσίας προκαλούνται από το γεγονός ότι οι διαφορές στις επιτηδειότητες των μη ένιαίων έργων είναι λιγότερο προφανείς. Υπάρχει μια σημαντική διαφορά μεταξύ των τμημάτων στη διάσταση του καταμερισμού της εργασίας, έπειδή οι κοινωνίες επιτηδειότητες μη-ένιαίων πράξεων άπαιτούν μια εύρύτερη άκτίνα συμπεριφοράς για έπιτυχή εργασία. Οι κανόνες δεν παρουσιάζουν συνέπεια σαν ένα μέτρο διαφορισμού λόγω της καθολικότητάς τους. Οι διαδικασίες άποτελούν ένα σημαντικό δείκτη, έπειδή τα τμήματα που άσχολούνται με μη ένιαία γεγονότα άπευθύνονται σε άτομικούς ανθρώπους και δεν καταπιάνονται με γραφική δουλειά. Για

την άπροσωπία, πιστεύει ο Χώλλ, απαιτούνται περισσότερα στοιχεία, αντιλαμβάνεται τους οργανισμούς να ποικίλουν στον βαθμό άπροσωπίας. Ο Χώλλ υποστηρίζει, ότι ή έμφαση στην αξία που δίδεται σ' όλους τους οργανισμούς αποτελεί τόν λόγο που οι τεχνικές ικανότητες διαδραματίζουν ένα άσυνεπή ρόλο σαν μέτρο διαφορισμού.

Μετά ο Χώλλ εξέτασε τις ιεραρχικές διαφορές, και τα εύρηματα του δίδονται σε περίληψη στον Πίνακα 3.

Πίνακας 3: Διαφορές μεταξύ έκτελεστικών και μη έκτελεστικών επιπέδων ανάλογα με τον βαθμό της γραφειοκρατικοποίησης.

ΔΙΑΣΤΑΣΗ χ^2 β. "ε.1"		ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΗΜΑΝΣ	ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΙ (N=116)		ΜΗ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΙ (N=187)	
			Y	X	Y	X
1. Ιεράρχηση έξουσας	8.69	.01	15.2	23.1	35.0	26.7
2. Καταμερισμός εργασίας	8.69	.01	15.2	23.1	35.0	26.7
3. Κανόνες	.002	—	19.1	19.1	31.0	30.9
4. Διαδικασίες	5.14	.05	16.2	22.1	34.3	27.4
5. Άπροσωπία	5.14	.05	16.2	22.1	34.3	27.4
6. Τεχνική έπιτηδειότητα	12.24	.001	24.1	14.2	26.1	35.6

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 3, οι δυο φαινομενικά άχρηστοι δείκτες ήσαν οι κανόνες, λόγω της καθολικότητάς τους, και ή τεχνική έπιτηδειότητα, λόγω των έσωτερικευμένων πίστεων ή τουλάχιστο των έξωτερικά υποστηριζόμενων πίστεων για την άξιοκρατία.

Το έργο του Χώλλ δίνει ίσως το καλύτερο μέτρο της μεταβολής μέσα στον χρόνο της «γραφειοκρατίας», από το καιρό που την εισήγαγε ο Βέμπερ. Ο Χώλλ διατείνεται ότι τα χαρακτηριστικά ή οι διαστάσεις που αποδίδονται τυπικά στην γραφειοκρατία μεταβάλλονται, ώστε να μπορούν να μετρηθούν συστηματικά για ν' άποκαλύψουν τον βαθμό που οργανισμοί είναι ή δέν είναι γραφειοκρατικοί. Κατά το μέτρο που αναφερόμαστε στην Ιστορία της μέτρησης της γραφειοκρατίας ο Γκοϋλντνερ και άργότερα ο Γιούντυ υπέδειξαν, ότι ή γραφειοκρατία τείνει ν' άποτελεί ένα όρο σε ένα συνεχές παρά ένα όρο που υπάρχει ή που δέν υπάρχει. Μολονότι ο Γιούντυ μέτρησε τις γραφειοκρατικές μεταβλητές σαν να υπάρχουν ή σαν να μην υπάρχουν, οι έπιπτώσεις της έρευνάς του ήσαν μεγαλύτερες από μία άπλη διχοτόμηση.

Η έννοια της γραφειοκρατίας του Χώλλ συγκεντρώνεται γύρω από 6 διαστάσεις: 1) Τόν καταμερισμό της εργασίας βασιζόμενο σε λειτουργική εξειδίκευση, 2) την σαφώς καθορισμένη έξουσιαστική ιεράρχηση, 3) το σύστημα των κανόνων που άφορούν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των φορέων των θέσεων, 4) το σύστημα των διαδικασιών για την έπιτελούμενη εργασία, 5) την άπροσωπία των διαπροσωπικών σχέσεων, 6) την προαγωγή και την έπιλογή των υπαλλήλων βασιζόμενη σε τεχνικές έπιτηδειότητες.

Έξετάζοντας τις διαστάσεις αυτές σε 10 οργανισμούς ο Χώλλ συνεπέρανε ότι 1) οι γραφειοκρατικές διαστάσεις άποτελούν έμπλεα νοήματος οργανωτικά κατηγορήματα, 2) όταν μετρηθούν ποσοτικά, οι διαστάσεις αυτές υπάρχουν στην μορφή ένδς

συνεχοῦς παρὰ σὲ μορφή διχοτομήσεων καὶ 3) τὸ μέγεθος τῶν διαστάσεων ποικίλει ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς ὀργανισμοὺς πού μελετῶνται.

Ὁ Χώλλ προσθέτει ἀκόμη, ὅτι ὁ τύπος τῆς ὀργανωτικῆς δραστηριότητος μπορεῖ ἐξαιρετικά νὰ συσχετίζεται μὲ τὸν βαθμὸ τῆς γραφειοκρατικοποίησης, ἀνάλογα μὲ τὶς θεωρίες τοῦ Λιτγουόκ καὶ τὰ πρῶτα εὐρήματα τοῦ ἴδιου τοῦ Χώλλ. Μὲ ἄλλα λόγια, οἱ διάφοροι τύποι τῶν ὀργανισμῶν ἐμφανίζουν διάφορες διαστάσεις. Ἡ γραφειοκρατία, ὅπως συνήθως χρησιμοποιεῖται, μπορεῖ νὰ μὴ συμπίπτει μὲ τὴν λογικὴ μορφή πού τῆς προσέδωσε ὁ Βέμπερ, ἀλλὰ ἰδιαίτερα μορφώματα τοῦ γραφειοκρατικοῦ μοντέλου μποροῦν ν' ἀποτελέσουν τὴν πιὸ λογικὴ μορφή ὀργάνωσης γιὰ τὶς ἐπὶ μέρους δραστηριότητες. Περιληπτικά ἀναφέρουμε, ὅτι, ἐνῶ ὁ Βέμπερ παρουσίασε ἓνα ἰδεατὸν τύπο γιὰ τὴν γραφειοκρατία, σύγχρονοι ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ Γκοῦλτνερ, ὁ Γιούντυ καὶ ὁ Χώλλ, προσπάθησαν νὰ ποσοστοποιήσουν καὶ νὰ ἐξετάσουν ἐμπειρικά τὸν τύπο αὐτό. Στὴν προσπάθειά τους αὐτὴ ἔφεραν στὸ φῶς πολλὲς ἀσυνεπείες στὶς ἀρχικὲς παραδοχὲς τοῦ Βέμπερ. Ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν ἀκόμη πολλὰ προβλήματα, ἀλλὰ μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ γραφειοκρατία μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ σύμφωνα μὲ ὀρισμένες διαστάσεις. Ἡ συσχέτιση τῶν διαστάσεων μεταξὺ τους καὶ μὲ τὶς ἄλλες μεταβλητὲς πρέπει ἀκόμη νὰ ἐρευνηθεῖ.

Ὁ Πίνακας 4 προσφέρει περιληπτικὰ τὰ εὐρήματα τῶν διαφορῶν ἐρευνητῶν:

Πίνακας 4: Χαρακτηριστικὰ τῆς γραφειοκρατίας ἀναφερόμενα ἀπὸ βασικοὺς συγγραφεῖς.

ΔΙΑΣΤΑΣΙΣ	ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑΣ	ΒΕΜΒΕΡ	ΛΙΤΓΟΥΟΚ	ΓΟΥΤΤΙΝ	ΜΠΕΡΤΟΝ	ΓΟΥΝΤΥ	ΧΕΝΤΥ	ΓΕΡΣΟΝΣ	ΧΕΙΡΤΛΕΡ	ΧΩΛΛ
Ἱεραρχικὴ ἐξουσία		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Καταμερισμὸς ἐργασίας		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Τεχνικὴ ἐπιτηδεύουσα		X	X	X	X	X		X	X	X
Διαδικασίαι τέλεσης ἐργου		X	X	X	X		X		X	X
Κανόνες συμπεριφορᾶς μελῶν		X	X	X	X				X	X
Περιορισμένη ἐξουσία θέσης		X			X		X			
Διαφορικὴ ἀμοιβή		X						X		
Διαζευχθεὶς διοίκησης - κυριότητος		X	X		X					
Ἐμφαση στὶς ἐπικοινωνίες		X								
Ἐθνικὴ πεφύρα		X								

ΣΩΣΩ ΠΕΤΡΟΥ — ΒΛΑΣΣΗ

'Ελευθέρωνε

Ὁ γλᾶρος ἐλευθέρωνε
πετώντας στοὺς ἀνοιχτοὺς ὀρίζοντες
τῆς θάλασσας καὶ τῆς στεριάς
τὸ ψυχικὸ βάρος καὶ τὴν κούραση
πού ἀποθέσαμε
πάνω στ' ἀνοιχτὰ φτερά του...

ΗΛΙΑΣ ΤΣΕΧΟΣ

Γιὰ τὴν παρέα

Σπάζοντας καρύδια, φουντούκια, τύχες
κι ἀμύγδαλα γιὰ τὴν παρέα
σκέφτομαι: τὸ πιὸ εὐτυχισμένο μπλέ
εἶχε ἡ θάλασσα τῆς Ἀττικῆς
καὶ ἡ φύστα τῆς!

ΔΑΝΑΗ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ

Ἡ πρὸς τοὺς ξένους στάση τοῦ Νεοέλληνα: (Πληθωρική ξενομανία-περιστασιακή μισοξενία)

Ἡ ξενομανία, ὡς γνωστόν, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια ἐλαττώματα ἢ ἔστω ἀπλῶς χαρακτηριστικά τῶν Νεοελλήνων. Γιά νὰ ἀκριβοδικήσουμε, ὄχι τῶν Ἑλλήνων γενικῶς —κι' ἐδῶ παρουσιάζεται μιὰ φυλετική δυσαρμονία, πού ἔχει τοὺς λόγους τῆς βέβαια—, γιατί εἶναι ἐξ ἴσου γνωστό, ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι εἶχαν ἀρκετὴ ἐπίγνωση τῆς πολιτιστικῆς τους ἀνωτερότητας, τόση ὥστε μὲ ἀρκετὴ ὑπερηφάνεια νὰ λένε δίκαια τὸ γνωστό «*πᾶς μὴ Ἑλλήν βάρβαρος*», πού ὡστόσο ἔχει κάπως παρερμηνευθεῖ. Καί τοῦτο, γιατί ἴσως μὲ αὐτὸ τὸ σκεπτικὸ δὲν ἤθελαν ἀκριβῶς οἱ πρόγονοί μας νὰ υπογραμμίσουν καὶ νὰ τονίσουν τὴν ὅποια ἀνωτεροτήτά των, ἀλλὰ τὴ διαφοροποίησή τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους σύγχρονους λαοὺς, θεωρία πού ὑποστήριζε κι' ὁ Σπύρος Μελάς, υπογραμμίζοντας ὅτι τὸ «*βάρβαρος*» προῆλθε, ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ «*βάρ βαρ*» τῶν ἄλλων λαῶν, ἀπὸ τὴ χτυπητὴ δηλαδὴ γλωσσική, ἀκουστικὴ διαφορὰ, κι' ὄχι ἀπὸ τὴ μεγάλη πολιτιστικὴ κατωτερότητα τῶν ἄλλων λαῶν. Βαθμιαῖα βέβαια ἡ λέξη πῆρε, δικαιολογημένα ἢ ἀδικαιολόγητα, τὴ γνωστὴ τῆς σημασία. Συνεπικύρου σ' αὐτὴ τὴ θεωρία εἶναι τὸ γεγονός, πού διαπιστώνει κάθε μελετητὴς τῆς ἱστορίας, τῆς τέχνης, τοῦ πολιτισμοῦ κλπ. τῶν ἄλλων ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὅτι πολλὰ ἀξιώλογα στοιχεῖα μπορεῖ νὰ παρατηρήσει κανεῖς στὴν ἐξέλιξή τους. Ἀνάμεσα στὰ ἐπτὰ θαύματα τῆς ἀρχαιότητος συγκαταλέγονταν κι οἱ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου, κι' ἐπίσης οἱ κρεμαστοὶ κήποι τῆς Βαβυλώνας. Ἀκόμα οἱ Πέρσες-Ἰρανοὶ, καθὼς κι' οἱ Ἀσσύριοι, εἶχαν πετύχει σημαντικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς τέχνης, οἱ Φοῖνικες εἶχαν τὴ γνωστὴ ἐπίδοση στὴ ναυτιλία κλπ.

Ἐκεῖνο ὅμως πού ἔλειπε ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς ἦταν ἡ σημαντικὴ-πληθωρική καλλιέργεια τῆς σκέψης καὶ τοῦ λόγου, πού εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ἡ ἀνάδειξη ἐπίσης μιᾶς σειρᾶς ἀξιών, ὅπως ἡ ἐλευθερία, ἡ δημοκρατία, ἡ αὐτοσυγκράτηση, ὁ σεβασμὸς τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου γενικά —κάθε τι πού δικαιώνει τὸν ἄνθρωπο. Αὐτά, σὲ γενικὲς γραμμές, ἦταν πού δημιουργοῦσαν τὸ δίκαιο συναίσθημα τῆς ὑπεροχῆς καὶ προκαλοῦσαν τὴν, ἂν ὄχι

πλήρως περιφρονητικὴ, ὥστόσο «ἀφ' ὕψους» πάντως θεώρηση καὶ στάση τῶν Ἀρχαιοελλήνων πρὸς τοὺς συγχρόνους των. Ἄν καὶ κάποτε πῆραν —θὰ μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἀναφέρω— μιὰ ἀποστοματικὴ ἀπάντηση ἀπὸ ἓνα θιγόμενο ἐπιφανὴ ξένο, πού λοιπὸν δώρησαν τὴν καταγωγή του. Λοιπὸν, μιὰ μέρα, ὅταν στὴν Ἀρχαία Ἀγορὰ ἓνας νεανίας εἶπε στὸν Ἀνάχαρσι, σπουδαῖο Σκύθη φιλόσοφο: «ὦ Ἀνάχαρσι, ἡ πατρίδα σου εἶναι ὄνειδος γιὰ σένα», ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε ἐτοιμόλογα: «καὶ σύ, νεανία, εἶσαι ὄνειδος γιὰ τὴν πατρίδα σου». Ὅπως δὴ ποτε, λοιπὸν, βλέπουμε μιὰ σχετικὴ ἐπαρση, δικαιολογημένη ἄλλωστε, τῶν Ἀρχαίων στὴ στάση τους πρὸς τοὺς ξένους.

Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει μὲ τοὺς σημερινούς Νεοέλληνες, κατὰ πολὺ κατατρυχόμενους ἀπὸ τὴ γνωστὴ ξενομανία, παρουσιαζόμενη σὰν κυριαρχικὸ φαινόμενο, μὲ σπάνια ἐξαίρεση τὴ μισοξενία, σὲ ὥρισμένες καίριες καὶ ἐν πολλοῖς ἄδικες κάποτε —ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω— περιπτώσεις.

Ἡ ξενομανία τῶν Νεοελλήνων, ἂν τὴν ἐξετάσουμε σφαιρικά, παρουσιάζεται σὰν φαινόμενο γενικὸ σχεδόν, πού πλήττει ὅλες τὶς κοινωνικὲς βαθμίδες ἢ τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀσχέτως καταγωγῆς ἢ προελεύσεως καὶ πού δὲν ἔχει —καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ περίεργο— τὸ πανομοιότυπὸ του σὲ κανένα ἄλλο λαό, τουλάχιστο σὲ τέτοιο βαθμό. Τὰ αἴτια μπορεῖ νὰ εἶναι πολλὰ. Ἐνδεικτικὰ μπορεῖ νὰ ὑποψιαστοῦμε σὰν κύριο ὑπεύθυνο, καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν, τὴ γενικὴ πολιτιστικὴ καθυστέρηση λόγω τῆς μακρόχρονης δουλείας— ἀφοῦ στὴν Τουρκοκρατίαν, ὡς γνωστόν, τὰ φορτώνουμε ὅλα —πού ἔκανε τὸ λαὸ μας νὰ βλέπει μὲ θαυμασμό ὅσο καὶ δέος τὴν πρόοδο καὶ τὸ λουστρὸ τῶν ἄλλων λαῶν, ἰδίως τῶν δυτικῶν, πού εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ προχωρήσουν στὸν πολιτισμὸ τὴν ἐποχὴ πού οἱ Ἕλληνες ἀπλῶς ἐπιβίωναν. Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ὑποτιμῶ αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ ἐρμηνείαν, ἐν τούτοις προσωπικὰ ἔχω τὴν γνώμη, πὼς σ' αὐτὴ τὴν πραγματικότητα ἔχει βάλει τὸ λιθαράκι του κι' ἓνας ἄλλος παράγοντας —αἴτιον: ὁ χαρακτήρας τοῦ Νεοέλληνα. Καὶ τοῦτο, γιατί εἶναι γνω-

στό πῶς κι' ἄλλοι λαοὶ ἔζησαν κάτω ἀπὸ τὴ δουλεία τοῦ Ὁθωμανοῦ ἢ ἄλλων κατακτητῶν— καί, γιὰ νὰ μὴν πᾶμε μακριά, ἄς θυμηθοῦμε τὶς κοντινές μας βαλκανικὲς χώρες,— ἀλλὰ δὲν ἔχασαν τὴν αὐτοεκτίμησίν τους καὶ δὲν μετεβλήθησαν σὲ τέτοιους φανατικούς ξενομανεῖς ποὺ ἔγιναν οἱ Ἕλληνες.

Δὲν βλέπετε ἐκεῖ, οὔτε τώρα οὔτε προηγουμένως, αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν ξενόγλωσσων ἐπιγραφῶν οὔτε τὸ γενικὸ μαϊμουδισμό παντὸς τοῦ ξενόφερτου ποὺ συναντᾶτε ἐδῶ, στὰ καθ' ἡμᾶς. Ἡ ξενομανία τῶν Νεοελλήνων, σὰν γενικὸ, μόνο, νοσηρὸ φαινόμενο παρακμῆς, μπορεῖ νὰ ἐξεταστεῖ, ποὺ ἐμφανίζεται σ' ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τοῦ κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ ἢ πνευματικοῦ μας βίου καὶ ἀφορᾷ σὲ ὅλες τὶς τάξεις καὶ σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις αὐτῶν. Ἐκδηλώνεται ἀρχικὰ σὰν ἐνδιαφέρον πρὸς κάθε τι τὸ ξένο, γιὰ νὰ ἐξελιχθεῖ μὲ τὴ σειρὰ σὲ θαυμασμό, στὰ ὅρια τῆς λατρείας, παντὸς τοῦ ξενικοῦ, μὲ τελικὴ κατάληξιν τὴ δουλικὴ ἀπομίμηση παντὸς εἰσαγόμενου προϊόντος ἢ τρόπου ζωῆς.

Οἱ πάντες θαυμάζουν, μιμοῦνται καὶ υιοθετοῦν πᾶν τὸ ξενικόν, φερμένο ἢ εἰσαγόμενον ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, Βορρᾶ, Νότο, Ἀνατολὴ ἢ Δύση.

Ὁ Πλούσιος Νεοέλληνας —γιὰ ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν παιδεία— σὲ ξένο σχολεῖο, κολλέγιο ἢ ἄλλο παρεμφερές, θὰ στείλει τὸ παιδί του νὰ μορφωθεῖ, κι' αὐτό, γιατί ἔχει τὴν πεποίθηση πὼς μόνο σ' αὐτὰ γίνεται καλὴ ἐκπαιδευτικὴ ἐργασία, παραγνωρίζοντας ὅτι στρατιᾶς διαπρεψάντων σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς Ἑλλήνων φοίτησαν στὰ κοινὰ δημόσια γυμνάσια. Αὐτό, φορώντας παρωπίδες, δὲν τὸ προσέχει ὁ Νεοέλληνας εὐπορος. Ἀλλὰ καὶ ὁ οικονομικῶς ἀσθενέστερος, ὅταν τοῦ δοθεῖ εὐκαιρία, θὰ στείλει τὰ παιδιά του νὰ συχνάζουν στὰ ξένα φροντιστήρια, ἰνστιτοῦτα κλπ., μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ἐκεῖ θὰ πάρουν κάποιο λουστρὸ, ποὺ θὰ τοὺς χρησιμεύσει ἀργότερα. Κι' ἀκόμα —καὶ τὸ κυριότερο καὶ χειρότερο— πολλές φορές δὲν μεταναστεύει καὶ δὲν ἐκπατρίζεται ὁ Νεοέλληνας ἀπὸ οἰκονομικὴ ἀνάγκη μόνον ὠθούμενος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν κρῆνη καὶ μὴ ὁμολογημένη ἐπιθυμία νὰ ζήσει καὶ νὰ «περπατήσει» εἰς τὴν Ἑσπερίαν, πού, ἄλλως, δὲν θὰ εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσει. Κι' ἐκεῖ πιά, ἅμα φτάσει ἀπροε-

τοίμαστος, ἀνίδεος καὶ ἀπαίδευτος, μὴ ὄντας ἱκανὸς νὰ κάνει μιὰ σωστὴ σύγκριση, γιατί ποτὲ δὲν γνώρισε τὸν πολιτισμό, τωρινὸ ἢ παλιό, τοῦ δικοῦ του τόπου, γιατί ποτὲ κανεὶς δὲν τοῦ τὸν δίδαξε, θαμπώνεται εὐκολὰ καὶ ἀγιάτρευτα ἀπὸ τὸν ξένο «πολιτισμό», γίνεται διακαῆς θαυμαστὴς του, καί, κατ' ἀντιστροφή, περιφρονητὴς τοῦ δικοῦ του τόπου... Καὶ τὸ μόνο ποὺ ἐπιθυμεῖ πιά εἶναι νὰ μείνει ἐσαεῖ ἐκεῖ, νὰ ριζώσει καὶ νὰ μεγαλώσει τὰ παιδιά του «σ' αὐτὴ τὴν θαυμάσια ξένη χώρα» (ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἡ Νότια Ἀφρική μὲ τὰ γνωστὰ *ἀπαρτχέιντ* της), νυμφεύμενος πολλάκις ξένες γυναῖκες (ιδίως Γερμανίδες, ποὺ εἶναι «καλὲς σύζυγοι», ἀλλὰ ἐμφυσοῦν στὰ παιδιά τους τὸ γερμανικὸ πνεῦμα βέβαια), ἀποκοπτόμενος τελειῶς μὲ τὸν καιρὸ ἀπὸ τὴν γενέθλια γῆ —τὴν ὁποία νοσταλγεῖ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἀλλὰ δὲν ἀποφασίζει νὰ ἐπιστρέψει γιατί, δὲν διαθέτει «τὴν γέφυρα τοῦ Μπρούκλιν ἢ τὸ γερμανικὸ οἰκονομικὸ θαῦμα»..., καὶ ὅπου μόνο σὰν τουρίστας ἢ σὰν «φιλέλληνας» τὸ πολὺ, κι' αὐτὸ εἶναι ἀβέβαιο, θὰ τὴν ἐπισκεφθεῖ αὐτὸς καὶ τὰ παιδιά του μερικὲς φορές. Κι' ἔπειτα ἀπὸ μερικὰ χρόνια θὰ χαθεῖ σὰν ὄντοτα γιὰ τὴν Ἑλλάδα παντελῶς— κι' ἄς μὴ γελιόμαστε, σχετικῶς—, ὅπως χάθηκε ὁ ἄκμαος ἄλλοτε ἑλληνισμὸς τῆς Αὐστρουγγαρίας, Πρωσσίας κλπ. καὶ ἀμυδρὴ ἀνάμνηση τῆς καταγωγῆς του ἔχει τώρα ὁ Φὸν Κάραγιαν κλπ. Κι' ἦταν ἕνας ἑλληνισμὸς μὲ ἐφημερίδες σὰν τὸν *«Λόγιο Ἑρμῆ»* ἢ τὸν *«Ἑσπερο»* τῆς Λειψίας. Κι' ἄς μὴ ἐντυπωσιάζει μερικοὺς ἡ ζωτικότητα κι' ἡ θερμότητα στὶς σχέσεις μὲ τὴν πατρίδα τοῦ ἑλληνισμοῦ π.χ. τῆς Ἀμερικῆς, Αὐστραλίας ἢ ἄλλων μακρινῶν χωρῶν. Ἐπειτα ἀπὸ μερικὲς γενεές θὰ ἔχει καὶ αὐτὸς ἀφομοιωθεῖ τελειῶς ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ θὰ χαθεῖ τελειῶς γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἂν συνεχῶς πηγαίνουν ἐκεῖ νεοφερμένοι ποὺ θὰ νοιώθουν ἰσχυρότεροὺς τοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν γενέθλια γῆ.

Κι' ἄς μὴν περιμένουμε περισσότερα ἀπὸ τὸν φτωχὸ κι' ἀγράμματο μετανάστη, ποὺ κατὰ κανόνα ἀβοήθητος καὶ ἐγκαταλελειμμένος φθάνει ἐκεῖ, καὶ μὲ τὸ μέτρο τῶν δυνατοτήτων του προσφέρει πολλὰ στὴν πατρίδα, ὥστόσο καὶ ὅπου δὲν ἔχει βέβαια ἀκόμα ἀφομοιωθεῖ. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει μὲ τὴν Ἰταλία —γιὰ νὰ ἀναφέρω ἕνα παράδειγμα—, ποὺ μὲ ἕνα πλῆθος σχολεῖα

πού έχει ιδρύσει, με προπαγάνδα κλπ. διατηρεῖ ἄρρηκτους τοὺς δεσμούς τῶν τέκνων της με τὸ τόπο τῆς καταγωγῆς των, ἐνῶ τὴν ἴδια στιγμή σὲ μᾶς ἡ ἀδιαφορία τοῦ κέντρου ἀπὸ τῆς μιάς, συνταιριασμένη καὶ μετὴν ξενομανία τοῦ "Ἑλλήνα ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ φέρει μετὸν καιρὸ τὴν ἀποξένωση, ἂν δὲν ἐνεργοποιηθοῦμε πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση, γιὰ νὰ περισώσουμε ὅ,τι μπορεῖ νὰ περισωθεῖ.

Αὐτὴ ἡ ὁλέθρια —θὰ τὴν ὠνόμαζα— ξενομανία κάνει ἐπίσης τὸν Νεοέλληνα, ὅταν βρίσκεται στὶς σύγχρονες ξένες Μητροπόλεις, νὰ θέλει, νὰ ἐπιδιώκει, ὅσο τὸ δυνατό συντομώτερα νὰ σβήσει —θάλεγε κανεῖς— τὸ φυλετικὸ του παρελθόν καὶ νὰ ἐνσωματωθεῖ μασκαρεμένος ὅσο μπορεῖ περισσότερο στὴν ξένη χώρα. "Ετσι βλέπουμε π.χ. τὸν Νεοέλληνα νὰ σπεύδει νὰ ἀλλάζει τὸ ἐπώνυμό του, καὶ ἀπὸ Παπαδόπουλος π.χ. ἢ Παπακώστας νὰ γίνεται Πάπας (τῆς Ρώμης ἢ τῆς Νέας Ὑόρκης;), ἀπὸ "Αναγνωστόπουλος "Αγκνίου, ἀπὸ Εὐστρατιάδης Στράτας καὶ δὲ συμμαζεύεται... Δῆθεν χάριν συντομίας κολοβώνει τὸ ὄνομά του, ἔτσι πού σὲ λίγα χρόνια ἡ καταγωγή του πιά, κάτω ἀπὸ τέτοια ὀνόματα, θὰ εἶναι δυσδιάκριτη —αὐτὸ πού θάτανε τὸ μέγα ὀνειρόν του, τολμῶ νὰ πῶ—, καὶ παρ' ὅλη τὴν πατριδολατρεία του, θὰ σβήσει τὴν ἀμοιρὴ φτωχὴ γραικικὴ του ρίζα... "Οσοὶ δὲν βλέπουν τὸν ἐπικίνδυνον αὐτὸ ἀφελήνισμὸ εἶναι μύωπες. Κι' ὅμως ὁ "Ιρλανδὸς π.χ. δὲν ἔχει μικρύνει τὸ Μακναμάρα οὔτε ὁ "Ιταλὸς τὸ Λαγκουάρντια (παλαιὸς δήμαρχος τῆς Ν. Ὑόρκης) κλπ. κλπ., γιατί δὲν θὰ καταδεχόταν ποτὲ νὰ τὸ κάνει, ὄντας ὑπερήφανος —παρ' ὅλες τὶς μαφίες καὶ τὴν ἀντικοινωνικὴ τους δράση— γιὰ τὴν καταγωγή του. Κι' ἔτσι ὁ Νεοέλληνας, παρὰ τὶς διαφορὲς φολκλορικὲς ἐκδηλώσεις φουστανέλλας ἢ ρεμπετοτράγουδων, λίγες ὑπηρεσίες προσφέρει γιὰ τὴν προβολὴ τοῦ πολιτισμοῦ μας στὴν ξένη χώρα πού βρίσκεται, μετὶς χαμηλοῦ ἐπιπέδου ἐκδηλώσεις του αὐτές. Πιὸ πολλὰ προσφέρουν στὴν προκειμένη περίπτωσιν λίγοι διαπρεπεῖς ξένοι, πού συμβαίνει νὰ ἔχουν γνωρίσει τὴν ἐλληνικὴ κουλτούρα. Οἱ δικοί μας, πού τὴν ἀγνοοῦν παντελῶς, εἶναι φυσικὸ νὰ μαγνητίζονται ἀπὸ κάθε τι ξένο πού ἔχει μιὰ λάμψη, νὰ ἐγκαταλείπουν μετὸν καιρὸ τὰ πάτρια καὶ νὰ φωνάζουν εὐκολώτατα: «ζήτω «τὸ ρόκ», οἱ «χίππυς» ἢ καὶ ἡ «μари-

χουάνα»— αὐτὸ ἄλλωστε συμβαίνει καὶ στὴν κυρίως Ἑλλάδα, γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε ἐδῶ.

Κι' ἀπὸ τὴν παιδεία καὶ τὴν μετανάστευση πού εἶναι τὰ πιὸ κραυγαλέα ἱσῶς παραδείγματα, ἄς δοῦμε τὴν ξενομανία τῶν Νεοελλήνων καὶ στὶς ἄλλες ἐκδηλώσεις τοῦ ἐν γένει βίου των. Ἀπὸ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴν βιομηχανία, ὅπου ἡ προτίμηση στὰ ξένα προϊόντα κινδυνεύει νὰ στερήσει ἀπὸ πολλὰ ἐργατικά χέρια τὴ σταθερὴ τους ἀπασχόληση, ὡς τὸν τουρισμὸ μετὶς πολλῆς παραφυσίας του ὅπου ἡ ξενομανία πιά φθάνει τὰ ἀνεπίτρεπτα ὅρια τῆς δουλικότητος. Δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ θυμίσουμε, τί γίνεται στὰ νησιά τὸ καλοκαίρι, ὅπου, ἂν δὲν τοὺς μιλήσεις σὲ ξένη γλῶσσα, θ' ἀργήσουν πολὺ νὰ στέρξουν νὰ σὲ περιποιηθοῦν, ἐνῶ γιὰ τὸν ξένο τουρίστα, ἀκόμα καὶ τὸν ἀλητοτουρίστα, θὰ τσακιστοῦν νὰ ξεσκονίσουν τὴν καρέκλα πού θὰ καθήσει. Κι' ὑπάρχουν μέρη στὰ νευραλγικὰ σημεῖα τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου ἀκριβῶς, π.χ. ἡ Σάμος, ἡ Κῶς κλπ., ὅπου ἡ ξενάγηση γίνεται ἀπὸ ξένους ἢ διάφορα ἀνεύθυνα πρόσωπα, σὲ ξένες ἀποκλειστικὰ σχεδὸν γλῶσσες καὶ τὸ κυριώτερο —πού εἶναι καὶ παράνομο— ἀπὸ ξένα τουριστικὰ γραφεῖα, παρὰ τὶς διαμαρτυρίες τῶν Ἑλλήνων ξεναγῶν. Στους ἀντίποδες βρίσκεται ὁ "Ισπανός —κι' ἐδῶ ἀποδεικνύεται περὶτρανα, ὅτι δὲν φταίει γιὰ ὅλα τὰ σχετικὰ, κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη, ἡ τουρκοκρατία, ἀλλὰ ὁ χαρακτήρας μᾶλλον τοῦ Νεοέλληνα. Γιατί καὶ ὁ "Ισπανός ἔζησε κάτω ἀπὸ τὴν ξένη (ἀραβικὴ) κατοχὴ ἐπὶ 4-7 αἰῶνες, ἀνάλογα τὴν περιοχὴ, ἀλλὰ δὲν ἔχασε οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστο τὴν περηφάνειά του οὔτε τὸν αὐτοσεβασμὸ του! Κι' εἶναι τόση ἡ περηφάνεια τοῦ "Ισπανοῦ, ὥστε νὰ μὴ καταδέχεται π.χ. νὰ μιλήσει ξένη γλῶσσα, καὶ ὅταν ἀκόμα τὴ γνωρίζει. Τὸ εἶδα αὐτὸ στὴν "Ιβηρικὴ, ὅπου ἐπῆγα ἀπληροφόρητη σχετικὰ, ἂν καὶ δὲν ἀγνοοῦσα τελείως τὸ πρόβλημα, νομίζοντας ὅτι θὰ μπορούσα νὰ συνεννοηθῶ στὰ γαλλικὰ ἢ ἀγγλικὰ. Ἀκόμη καὶ Πορτογάλοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι πού μοῦ γράφουν, ἂν καὶ γαλλομαθεῖς, ἐπιμένουν νὰ γράφουν στὴν πορτογαλική.

Κι' ὅλα αὐτὰ βέβαια, σκεπτόμενοι πολὺ ἀπλά, ὅτι ὑψώνοντες τὴ γλῶσσα των σὲ ὄργανον διεθνoῦς ἐπικοινωνίας, ὑψώνονται μετὶ τῆς σειράς τους κι αὐτοί. Σὲ μᾶς ἡ ὑπερηφάνεια γιὰ ὅ,τι εἶναι ἐλληνικὸ ἢ εἶναι ἀνυπαρ-

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΔΙΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ — ΓΛΕΖΟΥ:

Η ΕΡΑΣΙΘΑΝΑΤΗ ΚΙ ΕΡΩΤΙΚΗ

Πρέπει να τὸ ποῦμε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς: Σὲ κανένα Ἑλληνα λογοτέχνη, καὶ πιθανὸν σὲ κανένα γενικὰ λογοτέχνη, ὁ θάνατος κι ὁ ἔρωτας δὲν ἑναρμονίσθηκαν τόσο σοφιλιαστά, τόσο σφιχτά, τόσο ἀξεδιάλυτα μεταξύ τους ὅσο στὸ ποιητικὸ ἔργο τῆς Διαλεχτῆς Ζευγώλη — Γλέζου. Ὁμολογῶ, ὅτι δὲν γνώριζα στὸ σύνολό της τὴν πνευματικὴ της παραγωγή μέχρι πρόσφατα, ὅταν διάφορα ἐρεθίσματα, καὶ κυρίως ὠρισμένες ἐκδηλώσεις ποῦ ἔγιναν ἐφέτος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἱωβηλαίου της — πάνω ἀπὸ μισὸς αἰῶνα θαλερῆς ὅσο καὶ διακριτικῆς πνευματικῆς παρουσίας —, με ἔστρεψαν πρὸς τὴ συστηματικὴ μελέτη του: Ἕμεινα, με τὴν πρώτη ἐπαφῇ, δέσμιος μιᾶς πρωτόγνωρης γοητείας, αὐτῆς ποῦ μπορεῖ νὰ αἰσθανθῇ κανεὶς μόνο με τὴ σταθερὴ καὶ συγκλίνουσα ἀπὸ πολλὰς μεριὰς προσέγγιση τῶν δύο «ὦν ἄνευ οὐ» *εἰδοποιῶν γνωρισμάτων* τῆς ζωῆς, δηλ. τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἔρωτα, γνωρισμάτων ποῦ τελικὰ μέσα στὴν ποίηση τῆς Δ. Ζ.-Γ. ἐνίζονται, ταυτίζονται, συμπιπτουν ἀπόλυτα. Καὶ κάτι ἀκόμα πιὸ προχωρημένο, ποῦ ἴσως στὸ χῶρο τῶν ιδεῶν νὰ ἀποτελῇ μοναδικὴ προσφορά τῆς ποιήτριας: Ἐρωτας καὶ θάνατος ὄχι μόνο ταυτίζονται μεταξύ τους, ἀλλὰ μέσα στοὺς ἀπλοὺς κι ἀπέριτους στίχους της συγχέονται τελικὰ ὅλως διόλου με τὴ ζωὴ, γίνονται ἐν προεκτάσει ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Ἐξοχὴ ἔνιση τοῦ τρισυπόστατου αὐτοῦ τραγικοῦ σχήματος, ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴ λυτρωτικὴ της ἀξία ἀλλὰ κι ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειά της: Ποιὸς πράγματι κοινὸνὸς τοῦ *ζυνοῦ λόγου* μπορεῖ ν' ἀμφιβάλλῃ, ὅτι ζωὴ - θάνατος - ἔρωτας εἶναι ἀπλῶς τρεῖς ὄψεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος;

Λοιπὸν, αὐτὸ τὸ μεστὸν Πλούτωνος καὶ ἔμπλεων Ἀφροδίτης ἔργο τελικὰ οἰκοδομεῖται ποιητικὰ με τὰ ἀπλούστερα μέσα τοῦ κόσμου: Ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ἡ Ἀπειρανθος κι οἱ ἀπλοὶ ὅσο καὶ πνευματικώτατοι ἄνθρωποι της, ἡ Πλάκα ἢ ἡ Νεάπολη, ἀμπέλια καὶ βραγιές, ὁ ἐρχομὸς δύο μικρῶν ἀνηψιῶν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ, κληματαριές καὶ γλάστρες, ἡ Κατοχή, σπιτόγατοι, κυπαρίσσια καὶ περιστέρια εἶναι σχεδὸν τὸ σύνολο τῶν μύθων πάνω στοὺς ὁποίους ἡ ποιήτρια ἔπλεξε με τόσο μεράκι, πόνο ἀλλὰ κι ἐγκαρτέρηση τοὺς λυρικοὺς της ἱστούς. Κι ὁ ναὸς τοῦ Σουνίου, ἡ Παναγιά, ἡ Ἐστιάδες, τὰ κεριά ἢ τὰ πορθμεῖα τοῦ Ἀχέροντα, οἱ Ἀπόστολοι ἢ ὁ Ξένιος Δίας εἶναι τὰ ἱστορικολαογραφικὰ ἐρεθίσματα ποῦ σοφιλιάζονται κι αὐτὰ σ' ἓνα παγανιστικὸ κράμα ἀπεφθου αἰσθητικοῦ ἡλέκτρον, ξέχειλου ἀπὸ γαιώδη χρώματα καὶ χρώματα ἰώδη. Δεινὴ λαογράφος ἡ ἴδια — ἡ συλλογὴ της *Παροιμίες ἀπὸ τὴν Ἀπειρανθο τῆς Νάξου* δὲν εἶναι μόνο ἀξιοθαύμαστη γιὰ τὴν πλήρη ἐποπτικότητά της, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν λαμπρὴ ἐπιστημονικὴ μέθοδο ποῦ ἐφαρμόζεται στὴν ἔρευνα τοῦ θέματος — μπορεῖ καὶ συλλαμβάνει τὴν ποίησίν της τὴ βαθύτερη ἐνότητά καὶ οὐσία τοῦ *ἐλληνικοῦ*, τοῦ σταθεροῦ αὐτοῦ κι ἄχρονου τρόπου ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου ποῦ ὑπόκειται ἀμετάβλητος στὶς διαφορὰς ἱστορικὰς φάσεις καὶ ἰδεολογικὰς καταστάσεις ποῦ πέρασε ὁ Ἑλληνισμός, γιὰ νὰ τὸν δώσῃ πρωτογενῇ κι ἀδιαίρετο, ὅπως πράγματι εἶναι κι ὅπως πράγματι βιώνεται ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους τοῦ Αἰγαίου. Ἄν πρέπει κανεὶς νὰ

τονίση ένα ακόμη γνώρισμα της Δ. Ζ.—Γ. εκτός από το δίζυγο θάνατος - έρωτας, τοῦ το ἀσφαλῶς εἶναι ἡ ἐλληνικότητα στὴν πιὸ ζωντανή κι ἀντισυστηματική κι ἀντίστορική της μορφή, αὐτὴ δηλαδὴ ἡ ἐλληνικότητα ποὺ πνίγεται καὶ ἀλλοιώνεται κάτω ἀπὸ τὸν ἀνέρο φόρτο τοῦ συστηματισμοῦ καὶ τοῦ ἱστορισμοῦ, ποὺ τῆς ἐπιρρίπτουν ἄνθρωποι ποὺ τὴν μετέρχονται ὡς ἐπάγγελμα ἀλλὰ δὲν διαθέτουν τὴν εὐαισθησία καὶ τὸν ψυχισμόν ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ τὴν βιώσουν... «Εἶσαι Ἑλληνόπουλο καὶ δὲν πεθαίνεις», ἐπαναλαμβάνει ἐπίμονα κάπου (Ὁ Κύκλος τῶν Πικρῶν Ὠρῶν), ἴσως γιὰ νὰ συμβολίσῃ τὴν αἰωνιότητα κι ὑπερχρονικότητα τοῦ ἐλληνικοῦ.

Τὸ νὰ διαλέγεσαι συνεχῶς μὲ τὸ θάνατο εἶναι, ὡς γνωστόν, ἡ ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας. Ἡ Διαλεχτὴ Ζευγώλη — Γλέζου ἀποκλειστικὰ φιλοσοφεῖ στὴν ποίησή της, ἀκόμη καὶ στὴν πρωτόλεια, τὴ νεανικὴ ποίησή της. Τὸ ἔργο της, λυρικὸ καὶ συμβολικὸ ἂν θέλῃ κανεὶς νὰ τοῦ κολλήσῃ κάποια ἀπὸ τὶς καθιερωμένες ταμπέλλες, εἶναι στὴν πραγματικότητα ἔργο βαθιᾶς καὶ προχωρημένης ἀναζητήσεως πάνω στὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς. Ἑρωτικὴ κι ἐρασιθάνατη, ὅπως περίπου ἐκεῖνος ὁ «Μεγάλος Ἑρωτικός», ὁ Σωκράτης — γιὰ νὰ θυμηθοῦμε λίγο τοὺς ἀπίστευτου βάθους χαρακτηρισμοὺς τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε—, μὲ κάλυμμα τὴν ἀπλούστερη δυνατὴ ἀλληγορία τῆς μορφῆς μπόρεσε νὰ δώσῃ ὅ,τι ἄλλοι θὰ προσπαθοῦσαν μὲ ἀμφίβολα ἀποτελέσματα νὰ στοιχειοθετήσουν σὲ πολυσέλιδα δοκίμα. Ἄς κλείσω τὸν ἐλάχιστο τοῦτο πνευματικὸ φόρο τιμῆς στὴ σεβάσμια δέσποινα τῆς Πλάκας μὲ λίγους ἀντιπροσωπευτικοὺς στίχους της:

.....
Στὸ λόφο ἀπάνω τὰ πανιά τοῦ μύλου εἶν' ἀπλωμένα,
ἰστία ὀνείρων - караβιῶν γιὰ χώριες χώρες ξωτικές,
μὰ τὸ φτωχὸ μας λιακωτὸ μοῦ περισσεύει ἐμένα,
ὅταν χτυποῦνε γιὰ ἔρωτα σιμὰ οἱ μεγάλες μας καρδιές.

Κι' ὁ θάνατος δὲν ἔρχεται στὴν ἱερὴ αὐτὴ ὥρα,
ποῦ τρέμει ἡ γῆ ἀπ' τὸν ἔρωτα κι' ἀπ' τὴ λαχτάρα ὁ οὐρανός,
ποῦ τὸ δεντρί τὴν ὥριμη θέλει νὰ ρίξῃ ὀπώρα,
καθὼς περνάει ὁ ἄνεμος ὁ καλοκαιρινός.

(Ἀπὸ τὸν Κύκλο τῆς Ἀγάπης)

Ὁνειρώδης, ὑπέραισθητὸς κόσμος τῶν Ἰδεῶν, Λόγος «ξυνός» κι αὐτοτελής καὶ διάχυτος στὰ ἀπλούστερα πράγματα τοῦ κόσμου, καταστροφή κι ἀναγέννηση κόσμων σὲ μιὰ συνεχῆ ἐκπύρωση, συνεκτικὴ οὐσία ποὺ ἐνώνει καὶ συντηρεῖ τὸ Σύμπαν, ἀνέναντος ροῇ καὶ γίνεσθαι...

Δημήτρης Ι. Λάμπρου

BERGMAN, GUSTAV: *Philosophy of Science* (Φιλοσοφία τῆς Ἐπιστήμης)

Τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ σύντομου αὐτοῦ ἔργου ἀναφέρεται στὴν λογικὴ συγκρότηση τῶν ἐννοιῶν, ἐνῶ τὰ δύο ἄλλα προσεγγίζουν τὸ θέμα τοῦ λογικοῦ κύρους τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρμηνείας. Πρόκειται γιὰ ἔργο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κριθῇ στὸ σύνολό του ἀπὸ μερικές ἀναλύσεις, καθὼς εἶναι συστηματικὸ καὶ ἀνάπτυξή του συσσωρευτική.

Στόν καθορισμό τών επιστημονικών όρων, σύμφωνα με τόν Μπέργκμαν, τὸ *definiendum* δὲν εἶναι συνήθως μιὰ λέξη, ἀλλὰ ἡ ἀπλούστερη πρόταση, ὅπου ὁ ἴδιος παρουσιάζεται σὰν κατηγορημα, ἐνὼ τὸ *definiens* ἀποτελεῖ ἐπίσης μιὰ συμπαγή πρόταση, τυπικὰ μιὰ δομὴ (τοῦ τύπου ἐάν / τότε). Θὰ μπορούσε π.χ. κανεὶς νὰ ὀρίσει τὴν ἔννοια «ἠλεκτρικὸ ρεῦμα» σὲ σχέση με τὰ μαγνητικά ἀποτελέσματά του. Θὰ μπορούσε, ἄραγε, νὰ ὀρισθῇ καὶ σὲ σχέση με τὰ θεσμικά ἢ τὰ χημικά ἀποτελέσματά του; ἢ καλύτερα, μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ τριμεροῦς νόμου τῶν ἀξίων τῶν τριῶν τύπων τῶν μεταβλητῶν, δὲν θὰ ἔπρεπε, ἄραγε, κανεὶς, γιὰ νὰ ὀδηγήσει τοὺς ὀρισμούς του στὸ ἐπίπεδο τῆς γνώσης, νὰ ὀρίσει «ρεῦμα» ἢ σὰν *definiens* 1 ἢ 2 ἢ 3 ἢ σὰν *definiens* 1 καὶ 2 καὶ 3;

Ὁ Μπέργκμαν ἰσχυρίζεται ὅτι μιὰ τέτοια προσπάθεια δὲν θὰ ὀδηγοῦσε σὲ κανένα ἀποτέλεσμα, ἐπειδὴ τὰ δύο μέρη τοῦ τριμεροῦς νόμου παραμένουν συνθετικά καὶ ἀνεπίδεκτα κάθε ἀναγωγῆς, ἐνὼ θὰ ἔπρεπε νὰ διατυπώνονται χωριστά. Δὲν μπορούμε νὰ ἀντικαταστήσουμε μιὰ συνθετικὴ πρόταση μ' ἕνα ὄρισμό, ἔστω κι' ἂν ὁ ἐπανορισμὸς παρουσιάζει ὀρισμένες φορὲς πλεονεκτήματα.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ νόμου τῆς θερμικῆς διαστολῆς μπορούμε νὰ συμπεριλάβουμε μιὰ πρόταση στὸν ὄρισμό τῆς ἔννοιας τοῦ μήκους καθορίζοντας μιὰ σταθερὴ θερμότητα, καὶ με τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ προχωρήσουμε στὸν ἐπανορισμὸ ἀντικαθιστώντας τὴν μιὰ ἔννοια με τὴν ἄλλη. Ἀνεξάρτητα ἀν τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνῃ ὅταν ἐπιχειροῦμε μιὰ προσεχτικὴ μέτρηση τοῦ μήκους, μετροῦμε ἐπίσης καὶ τὴν θερμοκρασία, δηλαδὴ με τὸν ἐπανορισμὸ μεγεθύνουμε αὐτὸ πού οἱ μαθηματικοὶ ἀποκαλοῦν ἐντέλεια.

Ὁ Μπέργκμαν ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ συγχώνευση δύο διακεκριμένων περιγραφῶν τοῦ νοήματος ἀποτελεῖ μιὰ συγχώνευση πού ἐμπεριέχει ὅλες τὶς ἀντιρρήσεις στὴν ἀνάλυση τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὀρισμοῦ. Μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης οἱ ἔννοιές τῆς ἀσφαλῶς γίνονται πλουσιότερες ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ νοήματος, δηλαδὴ παρουσιάζονται σὰν σημαντικὲς ἔννοιες καθὼς συντρέχουν με ἄλλες σὲ νομοτελειακὲς προτάσεις, ὅχι ἀληθεῖς οὔτε ἐπαρκέστερες γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς ἔννοιας τοῦ νοήματος. Στὴν πραγματικότητα οἱ ἔννοιες ἐπιλέγονται ἀπὸ τὴν ἐπίγνωση ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ δαιμονίου γιὰ τὴν σπουδαιότητά τους — ἕνα σημεῖο ὅπου συγχέουμε τὴν ψυχολογία τῆς ἀνακάλυψης τῶν ἐπιστημονικῶν ἐννοιῶν με τὴ λογικὴ τους δομὴ.

Ἐκτός ἀπὸ ὀρισμένες ἀναφορὲς στὸν Ντιούη καὶ στοὺς φορεῖς τῆς θεωρίας τῆς Gestalt, τὸ ἔργο τοῦ Μπέργκμαν, στὴ μεγαλύτερη ἔκτασή του, δὲν εἶναι πολεμικὸ καὶ ὄχι λίγες οφρὲς ἀναφέρει τοὺς συγγραφεῖς πού προάγουν τὰ ἐπιχειρήματα στὰ ὁποῖα ἀντιτίθεται, ἔστω κι' ἂν πολλὲς ἀπὸ τὶς θέσεις του μποροῦν νὰ ἐρμηνευθοῦν σὰν μιὰ κριτικὴ τοῦ «νομολογικοῦ δικτύου» γιὰ τὴν σημασία τοῦ νοήματος, ὅπως θεμελιώθηκε κι' ἀναπτύχθηκε ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μινεσώτα. Ὁ Κάρναπ ὅμως εἶναι αὐτὸς πού διευκρίνησε τὴν ἔννοια τοῦ νομολογικοῦ δικτύου, ἔστω κι' ἂν στὴν ἀνάλυσή του ἐμφανίζεται τεχνικὰ ἡ ἔννοια τῆς «μερικῆς ἐρμηνείας τῶν ἀξιωματικῶν συστημάτων».

Ὁ Μπέργκμαν ὁμως, δὲν θὰ ὑποστήριζε ἀσφαλῶς ὅτι ἡ ἀνάλυσή του γιὰ τὸ ἀνεπιστημονικὸ νόημα εἶναι στέρημένη σημασίας — ἔστω κι' ἂν μπορούμε νὰ ἀμφισβητήσουμε τὴν ἐρμηνεία του γιὰ τὴ μηχανικὴ τῶν Κβάντας — ἀλλὰ ὑποστηρίζει, ὅτι, ἂν ἐφαρμοσθεῖ ἡ ἔννοια αὐτὴ σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης, σύμφωνα με τὴν «ἀνοικτότητα» τοῦ νοήματος τῶν ἐπιστημονικῶν ἐννοιῶν (ἢ θέση τοῦ Κάρναπ), τότε θὰ ἐμφανίζονταν ὅλες οἱ προηγούμενες παρανοήσεις.

Ὁ Μπέργκμαν ὑποστηρίζει ἀκόμη ὅτι ἡ ρασσελιανὴ συσχέτιση (ἐάν / τότε) ἀποτελεῖ μιὰ ἀνεπαρκῆ ἐρμηνεία τόσο τῆς ἔννοιας τῆς «διάθεσης» ὅσο καὶ τῆς στενᾶ συνδεδεμένης ἔννοιας τῆς νομοτέλειας. Ὁ Μπέργκμαν ὑποδεικνύει ὅτι οἱ κριτικὲς αὐτές, καθὼς συμβάλλουν στὴν προαγωγὴ παραδόξων βασίζονται στὴν παραδοχὴ ὅτι ἡ ἀνάλυση (ἢ ἡ ἀναδόμηση) τῶν ἐπιστημονικῶν ὄρων περιέχει συνώνυμα τῶν ὄρων αὐτῶν στὴν «ἀποδεκτὴ γλῶσσα» — μιὰ παραδοχὴ πού ἀπορρίπτει ὁ Μπέργκμαν.

Ἀναφερόμενος στὴν νομοτέλεια ὁ Μπέργκμαν ὑποστηρίζει, ὅτι, ἂν χρησιμοποιήσκει κανεὶς τὸν ρασσελιανὸν ὁρμαλισμὸ καὶ προχωρήσει σὲ μιὰ χιουμιανὴ ἀντίληψη τῆς σχέσης νόμου καὶ ἀποτελέσματος, δὲν θὰ μπορέσει νὰ διακρίνει μεταξὺ τυχαίων καὶ νόμιμῶν καθολικῶν προτάσεων.

Ὁ Μπέργκμαν, στὴν ἴδια γραμμὴ σκέψης με τὸν Μπρεϊθγουέιτ, τὸν Βάινμπεργκ καὶ ὀρισμένους ἄλλους, ὑποστηρίζει τὴν διάκριση αὐτὴ ὅχι στὴν βάση τοῦ ἐσωτερικοῦ χαρακτήρα τῆς ἴδιας τῆς γενικότητας, ἀλλὰ στὴν βάση τῆς ἐπαγωγικῆς τῆς συσχέτισης μ' ἕνα σώμα γνώσης καὶ με τὸν τύπο τῶν ἀποδείξεων.

Φαίνεται, ὅτι οἱ σύγχρονοι χιουμιανοὶ ἔδωσαν ἕνα κριτήριο νομοτέλειας πού συμβιβάζεται με τὴν χιουμιανὴ ἀνάλυση τοῦ «νοήματος τοῦ νόμου». Ὅταν οἱ μὴ χιουμιανοὶ κριτικοὶ προάγουν τὴν ἰδιαίτερη αὐτὴ κρίση, ἐλαύνονται συχνὰ σ' ἕνα ἰδιότυπο παράδοξο. Στὸ μέτρο πού δὲν μπορεῖ ν' ἀποδειχθεῖ ἐμπειρικὰ ὅτι τὸ *a* ἀποτελεῖ τὴν αἰτία τοῦ *b*, ὀδηγοῦμεθα στὴν ἀκόλουθη ἀβάσιμη πρόταση: ἂν δὲν μπορούμε νὰ προβοῦμε στὴν διάκριση τῶν αἰτιῶδων καὶ μὴ αἰτιῶδων προτάσεων ἐμπειρικὰ, τότε δὲν μπορούμε νὰ ξέρομε ὅτι τὸ *a* ἀποτελεῖ τὴν αἰτία τοῦ *b* με τὴν ἔννοια

«του Χιούμ» για την αιτία. "Αν όμως η διάκριση αυτή θεμελιωθεί εμπειρικά, τότε δεν εμφανίζεται το υποτιθέμενο ρήγμα με την χιουμιανή έννοια της αιτίας.

Χωρίς να υποστηρίζουμε ότι η χιουμιανή ανάλυση είναι επαρκής, φρονούμε ότι η μη επάρκειά της πρέπει ν' αποδειχθεί σε άλλες βάσεις (δπως στις αντιπραγματικές επιπτώσεις των έννοιων διάθεσης και στους νόμους του ρασσελιανού σχήματος). Στο σημείο αυτό ασφαλώς οι χιουμιανοί θα προσπαθήσουν να δείξουν, έστω και με μεγάλη δυσχέρεια, ότι μπορούν να προβάλουν σε αντιπραγματικούς συμπερασματισμούς, όταν θέσουν την έρμηνεία τους σ' ένα σύστημα γνώσης.

Στο Β' και Γ' κεφάλαιο ο Μπέργκμαν αναλύει την φύση της επιστημονικής έρμηνείας. Το βασικό του παράδειγμα ανάγεται στην ουράνια μηχανική και διατυπώνει την αντίληψη ότι η φυσική των Κβάντας δεν προσφέρει τίποτε το καινούργιο στην λογική δομή της επιστημονικής έρμηνείας. 'Η στρατηγική του Μπέργκμαν εκφράζεται στην προσπάθειά του να καταδείξει, ότι όρισμένοι χαρακτήρες (του κόσμου, της εμπειρίας ή της επιστήμης) μπορούν να υπολογισθούν μόνο αν η ανάλυσή τους — σύμφωνα με την κριτική της «στοιχειώδους θεωρίας» — προσαρμόζεται στο σχήμα των νευτώνικών έννοιων, ενώ, από την άλλη μεριά, γίνεται δεκτή ή αμφίβολη και παραπλανητική φύση των διαζευτικών δυνατοτήτων. "Υστερα από μία όξυδερκή ανάλυση της φύσης του διαδικαστικού νόμου και του κανόνα της σύνθεσης, ο Μπέργκμαν συμπεραίνει ότι καθαρό «νόημα του συνόλου» αποτελεί η έννοια του «*συστήματος συναλλαγής*», ενώ, από την άλλη μεριά, η σαφής έννοια του «*στοιχειώδους*» εμπεριέχει την θεωρία του συνθετικού κανόνα.

Από την ανάλυση αυτή προκύπτει το ύλιστικό ερώτημα: μπορεί να χρησιμοποιηθεί ή θεωρία των στοιχείων για τον χαρακτηρισμό συνόλων; 'Ο Μπέργκμαν υποστηρίζει, ότι τουτό μπορεί να γίνει έφ' όσον η έννοια *θεωρία των στοιχείων* αντικατασταθεί με την πρόταση «*ή θεωρία που εμπεριέχει συνθετικούς κανόνες*» και η έννοια «*χαρακτηρισμός συνόλων*» αντικατασταθεί με την πρόταση «*τά χαρακτηριστικά του συστήματος συναλλαγής*». Στην περίπτωση αυτή οι θεωρίες που εμπεριέχουν συνθετικούς κανόνες δεν μπορούν να έρμηνεύσουν την συναλλαγή.

'Η ανάλυση του σχήματος των όρων και των αξιώσεων αποτελεί μόνο ένα μικρό μέρος των τελευταίων κεφαλαίων. Μεταξύ των έννοιων που αναλύονται είναι η θεωρία του χώρου και η στατική, ιστορική και συνδρομική νομοτέλεια. Τα προβλήματα που αναπτύσσονται είναι θεμελιακά, ενώ η συστηματοποίησή τους άπευθύνεται σε λίγους.

Μανώλης Μαρκάκης

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

[Στη στήλη παρουσιάζονται μόνο τα κατά την κρίση των συντακτών της άξια λόγου βιβλία που μάς αποστέλλονται σε δύο (2) αντίτυπα. Λόγω της πληθώρας των λαμβανόμενων βιβλίων τηρείται άναγκαστικά σειρά προτεραιότητας αντίστοιχη προς τη σειρά λήψης].

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΠΑΝΟΥ, Γυρεύοντας το τέλος (Μυθιστόρημα), 'Αθήνα, 'Ελληνική Εύρωεκδοτική, σελ. 139.

'Ο Κώστας Παπαπάνου είναι έμπειρος λογοτέχνης που έχει στο ένεργητικό του 13 λογοτεχνικά έργα όλων των ειδών, έκτος από ποίηση. Στο τελευταίο του πεζογραφικό δημιούργημα «*Γυρεύοντας το τέλος*» ο συγγραφέας με άνεση, λυρισμό και γλαφυρότητα μεταξύ άλλων κοινωνικών προβληματισμών παρουσιάζει μιá ενδιαφέρουσα ιστορία σε επίπεδο έρωτικού λόγου, όπου άπουσιάζει η άμεση έρωτική σχέση των αίσθησεων. "Εχοντας «άναχωρήσει» ο πρωταγωνιστής στα όρη, μακριά από τα έγκόσμια, αξιολογεί κάποιο παρελθόν με άναδρομές προς τα πίσω. "Ετσι άνανεωμένος και χωρίς την φόρτιση της καθημερινότητας «γυρεύει το τέλος» και την κάθαρση. "Εξοχος ό περί θεού διάλογος.— Σ. Ν.

ΚΑΛ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ — ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ, Θράκη 1870—1886, σελίδες ιστορίας, Πιτσιλός, 'Αθήνα, σελ. 223.

'Η Καλ. Παπαθανάση — Μουσιοπούλου έχει πλουσιότατο συγγραφικό παρελθόν με 11 λογογραφικές και ιστορικές μελέτες και δεκάδες άλλα δημοσιεύματα. Στο πόνημά της *Θράκη 1870—1886* η συγγραφέας αναφέρεται στα δραματικά γεγονότα της περιόδου 1870—1886 που συνετάραξαν το θρακικό χώρο και όδηγησαν στο σταδιακό άφανισμό του έκεi έλληνισμού. 'Ο ρωσσοτουρκικός πόλεμος του 1877—78 που έληξε εις βάρος της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν συνετέλεσε μόνο να ίδρυθεί το Βουλγαρικό Κράτος, αλλά και να άδικηθεί ό έλληνισμός, αν ληφθεί υπόψη, ότι με την συνθήκη του 'Αγίου Στεφάνου ή τσαρική Ρωσία θέλησε το νέο κράτος της Βουλγαρίας να φθάσει στο Αίγαίο. Και θά συνέβαινε αυτό, αν οι Δυτικές Δυ-

νάμεις δὲν ἀντιδρούσαν μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Βερολίνου (1878), ποὺ ἐν πάσῃ περιπτώσει παρέχωρησε στὴ Βουλγαρία τὴν ἐλληνικότητα Ἐνατολικῆς Ρωμυλίας. Ἡ συγγραφέας μὲ σειρά μὴ δημοσιευμένων ἐπιστῆμων ἐγγράφων ὑψίστης σημασίας ἀποκαλύπτει ἀντικειμενικὰ τὴν τραγικὴν περιπέτεια τῆς ἐποχῆς, ὅπως προκύπτει μέσῳ ἀπὸ τὰ διπλωματικὰ καὶ ἄλλα ἐγγραφα. — Σ. Ν.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΤΑΓΑΡΗΣ, Ψήγματα ἀληθείας. Κηφισιά 1983.

Σύναξη πολλῶν σοφῶν γνωμῶν σὲ ὅποιοι παλαιότερων ἐκφρασμένων ρητῶν - λόγων, πάνω στὰ ὅποια ἀσκεῖτο καὶ χαλκοδερόνταν τὸ φρόνημα τῶν νεότερων ἀπὸ τοὺς πρὶ ἡλικωμένους καὶ ἔμπειρους. Εἶναι γενεσιουργία ἡθους καὶ ὕψους ὕψιλου πολλὰ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦτα ψήγματα: «Πολλοὶ καταπατοῦν τὰ ἰδανικά των, ὅταν τοὺς προσφερθῇ τὸ δέλεαρ τίτλων καὶ θέσεων, ἰδίως ὅταν εἶναι ἀνάξιοι τούτων». «Ἐκλέγω, ἄρα εἶμαι ἐλεύθερος». «Αἱ θεωρίαι φαλκιδεύονται ἢ καὶ διαψεύδουν ἑαυτάς, ἀπὸ τὴν ἀκαταλληλότητα τῶν ἐφαρμοστῶν των». «Αἱ μελέται ἀληθείας ἐκκινοῦν ὡς τὰ διαυγὴ ρυάκιας, τῶν πηγῶν ἐνὸς μεγάλου ποταμοῦ, ὃν σχηματίζουν συνενούμενοι, ὅποτε κατακλύζουν τὸ πᾶν». — Α. Π.

ΠΑΝΟΣ ΒΟΖΙΚΗΣ, Ἑλληνικὴ γῆ (ποίησις), Νέα Ὑόρκη 1983, σελ. 93, σχ. 16°.

Μὲ ἀγκαλιασμένους ὅλους τοὺς πόνους καὶ τὴς ἐγνοιες τοῦ κόσμου μὲ φῶς ἐλληνικὸ καὶ σκέψη ἀπὸ γαλᾶζια ἀνταύγεια ἐλληνικοῦ οὐρανοῦ ὁ Π. Β. συνθέτει τοὺς στίχους του καὶ σὲ ἐλληνικὴ γλῶσσα στὴ γῆ τὴν ξένη. Δὲ μπορεῖς νὰ τοὺς προσδιαβεῖς ἀπαρτήρητους. Εἶναι δυνατοί, ὀλιγόλεξοι καὶ αἰσθητικὰ δονισμένοι. Ὁ παλμὸς καὶ τὸ πνεῦμα, καθαρὰ ἐλληνικά, μαρτυροῦν τὴν πίστη καὶ τὴν περηφάνεια γιὰ τὴν ἱκανότητα, λεκτικὰ καὶ διανοητικὰ, τῆς ἐλληνικῆς γλῶσσας νὰ βγεῖ ὅπλο στὰ χέρια καὶ τὸ διαλογισμὸ τοῦ Π.Β., καὶ νὰ ἀγωνιστεῖ συνάδοντας τὰ κοινὰ καὶ τὰ πανανθρώπινα, μαχόμενη γιὰ τὸ δίκιο, τὴν ἀγάπη, τὴν ἀδελφότητα. Καὶ σὲ ὅλα ἡ πονεμένη γιὰ τὴν πατρίδα - γῆ δόξα καὶ νοσταλγικότητα: «Ὅποιος τὴ γνώση γυρεῖ / ἄς ψάξει τοῦ ἡλίου τὴν Ἑλλάδα». «Προσπαθῶ νὰ γεφυρώσω / μορφὴ καὶ ἀχραντὸ φῶς / νὰ μείνω δικός σου / γῆ ἑλληνική». (σελ. 14) «... Ἐμφιάλωσα ἔνα κομμάτι / οὐρανὸ στὴ διαθήκη μου. / Οἱ λέξεις μας / λάχανα πικρά / πουλιοῦνται στὸ παζάρι. / Τὸ ψωμί μας / τὴ δύχτα κομματιάζεται / ἀπὸ ἄσχημα ὄνειρα. / Ἐνα κομμάτι ἀπὸ τὸν / οὐρανὸ σου / ὦ! γῆ ἑλληνική».

Τὰ ποιήματα τοῦ ὁ Π.Β. παρουσιάζει παράδι-

πλα μεταφρασμένα στὰ ἀγγλικά ἀπὸ τὸν Ν. Σπάριας. Ἔτσι περνοῦν στὴ γνωριμία τοῦ ξενόγλωσσου μελετητῆ καὶ τὸ ἀπλωμά του μεγαλώνει, μεγαλώνοντας καὶ τὴν τοῦ Ἑλλήνα ποιητῆ Π.Β. Ὁφείλονται στὸν ξενητεμένο συμπατριώτη συγχαρητήρια διπλά: Πρῶτα, γιατί καλλιεργεῖ μίαν ὠραία ποίηση· καὶ δεύτερο, γιατί τὴν καλλιεργεῖ μὲ ἀφοσίωση καὶ πάθος διάμεσα σὲ χώρον ἄλλον, ἔξω ἀπὸ τὰ ἐλληνικά σύνορα, τιμώντας καὶ τὸν ἑαυτοῦ καὶ τὴν γονικὴ πατρίδα του, ἀλλὰ καὶ τὸν σύγχρονο ἐλληνικὸ λόγο καὶ Λόγο, τὸν τόσο ἰσάξιο νὰ σταθεῖ ποιητικὰ μὲ ὅ,τι τὸ δυνατό καὶ ἄξιο στὴ σημερινὴ παγκόσμια λογοτεχνία. — Α. Π.

ΝΙΚΟΣ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Στὸ φῶς τοῦ λυχνarioῦ, α' ἔπαινος ποίησης 1981 Ἑλλήν. Ἐταιρ. Ἰατρῶν Λογοτεχνῶν, ἐκδ. Φιλιππότη, σελ. 103, σχ. 8°.

Ποιητικὴ γραφὴ πολὺ ἐμπεριστατωμένη, ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ, μὲ παραστάσεις, συλλογισμούς, φιλοσοφία, βιώματα, ἐνοράσεις. Ὅλα δοσμένα σὲ πλούσιο λόγο καὶ ἰσχυρὸ, ἐναγώνιο διαλογισμὸ. Τὸ βάθος καὶ ἡ ποικιλία τῶν σκέψεων συναγωνίζεται τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἱκανότητα τῶν μορφικῶν στοιχείων. Ὑπάρχει ἀφθονία θαλερότητα στὴ γλῶσσα, ποὺ ἐνὼν χρησιμοποιοῦνται τὰ ἀπλά της λεκτικὰ στοιχεῖα, τὰ νοήματα ποὺ ἐκφράζονται εἶναι ὑπέμετρα μεγάλα. Ἰδεολογικὰ ἔχει διακοινωθεῖ ἡ νοσταλγία, ἡ πίκρα γιὰ τὴν ἀσημαντότητα, ἡ διαίσθηση τῆς γυληνεμένης ἀθάνατης συνέχειας στὰ πράγματα καὶ στὰ σώματα, ὁ ἡμερος πόνος γιὰ τοὺς ξεριζωμούς, ἡ ἀγωνία γιὰ τὴ σύλληψη τῆς ἀντίληψης τῆς αἰωνιότητος: «... Ἀργυρόρηχος, εὐλαβικός, ὑπερκόσμιος, ἀναπέμπεται / ὁ ὕμνος τῶν δακρύων τῆς ἀγάπης / ἐπίσημα σημαντικός / σὰν ἡρωικὴ συμφωνία / στὴ δημιουργία».

Ἡ συλλογὴ χωρίζεται σέ: α) χώρος, β) ὁ ἔσω χώρος, γ) μονόλογοι, δ) μουσικὸ ὄργανο, μὲ τὰ θέματα σχετικὰ πρὸς τὸ διαιρεμένο τίτλο. Στὸ β τὰ ποιήματα «Ἐσωστρέφεια», «Ἐξάρτηση καὶ παραπλάνηση ἀνακλαστική», «Ἡ συνειδηση», «Ὁ χρόνος καὶ μεῖς», «Ἑρμηνεία», «Διαφάνειες», «Οὐτοπία», κ. ἄλλ. μᾶς περνοῦν ἀπὸ τὴ βιολογικὴ ἐμπειρία στὴ φιλοσοφικὴ θεώρηση. Στὸ «Μονόλογοι» προέχει ἡ ὑπαρξιακὴ ἀγωνία καὶ ἡ μέληση γιὰ ὅσα πρέπει συνανθρωπινὰ νὰ γίνουν ἢ, γιὰ τὰ λαθεμένα πραγματικά, ἢ μεταμέλεια: «Τὴν κοπιώδη πορεία σημάδεψε / ἀνακόλουθος χρόνος μὲ ναύαγια / σὲ θαμπὸ φῶς προβλημάτων / Τὰ ποτάμια τοῦ πολυχρώμου ἡλίου τῆς νιότης / ὀρφάνεψε / γεύση πικρῆς ἐμπειρίας». Χωρὶς σκληροὺς κραδασμούς εἶναι

δοσμένη ή μεταφυσική προβληματική: «*Πές μου τι άπομένει τώρα / μέσα στο φθινόπωρο; / Τι άπομένει, Θεέ μου, / από το μέτρημα του χρόνου; Ποιές άνοιξεις νά περιμένω / και ποιούς χειμῶνες; / Την αιώνια σιγή πῶς νά δεχτώ;*».

Ἡ ποίηση τοῦ Ν. Σ. ἱκανοποιεῖ καθῶς ἀπὸ τὴν καταγραφή τοῦ πρόσκαιρου καὶ ὕλικου μᾶς περνάει στὴ φιλοσοφία τοῦ αὐλοῦ καὶ ἀφηρημένου. — Α. Π.

Δ.Χ. ΠΡΟΦΙΛΗΣ, *Ἐθνικά θέματα καὶ ΚΚΕ* (μελέτημα), Ἀθήνα 1984.

Συγκεντρωμένα σ' ἓνα μικρὸ τεῦχος εὐρίσκονται ἀνατυπωμένα ἄρθρα τοῦ ἀντιστρατήγου ἐ.ἀ. καὶ προέδρου τοῦ Ἰνστιτούτου Στρατηγικῶν Μελετῶν Ἑλλάδος, ποὺ δημοσιεύθηκαν τὴν περίοδο 1975-1983 στὸν ἑλληνικὸ τύπο. Ὁ συγγραφεὺς στὸ ἐξώφυλλο παραθέτει ἓνα μικρὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἀγωνιστοῦ τῆς ἐλευθερίας τῆς Σάμου καὶ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδος Θ. Σοφούλη: «*Οἱ νέοι — ἔλεγε ὁ Θ. Σοφούλης — οἱ ὁποῖοι παρεσύρθησαν, τυχόν, ἀπὸ ἐπίπλαστα ἰδεολογικά συνθήματα, καλοῦνται νά σκεφθοῦν ποῦ τρεῖναι νά ὁδηγήσῃ τὴν χώραν ἢ ἀντεθνικὴ πακτική τοῦ ΚΚΕ καὶ ν' ἀντιδράσουν μ' ὅλην τὴν ψυχὴν τους, ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς δημοκρατίας*».

Τηλ.

Κ.Π. ΜΙΧΑΗΛ, *Ἐκ τοῦ ἀνεσπέρου* (ποίηση), Ἀθήνα 1984, σελ. 77, σχ. 8°.

Αὐτὲς τὶς πλουτισμένες μὲ προσδοκίαι καὶ φῶς τῆς Ἀνοιξης μέρες κυκλοφόρησε ἡ ποιητικὴ τοῦτῃ συλλογὴ τοῦ ὄψιμα παρουσιασμένου ἀλλὰ πάρα πολὺ ἱκανοῦ ποιητῆ Κ.Μ. Καὶ ἀπὸ ἄλλες συλλογὰς τοῦ ὁ Κ. Μ. ἀποκαλύπτεται ποιητὴς μὲ πλούσια στὴ διάθεσὶ τοῦ λυρικὰ στοιχείου, ἀσκημένη καὶ ἐνσυνείδητη μελωδικότητα στοὺς χαλιναγωγημένους στίχους του, θησαυρὶσμα παρακαταθήκης καὶ διάθεσης ἰδεολογικῶν μηνυμάτων καὶ φιλοσοφημένου λόγου, μὲ ταμίευμα ἀνεξάντλητο εἰκόνων, ἱερὸ ἀποθήκευμα λεκτικῶν ἐκφραστικῶν στοιχείων. Ἀλλὰ περισσότερο στὴ συλλογὴ τοῦ τοῦτῃ ἔχει ὑπερψωθεῖ καὶ μὲ εὐλογημένη εὐστοχία ἔχει κερδίσει τὸ τελειότερο. Τὰ θέματα καὶ τὰ ποιητικὰ του ἐρεθίσματα ἔχει ἀναζητήσει ἀπὸ τὴ γραφὴ τῶν ἡμερῶν τῶν Παθῶν. Ἀλλὰ μὲ τὸ στίχο του δὲν ἐξυμνεῖ στείρα καὶ στατικά, ἀνασταλτικά γιὰ τὴν ὀντότητα τοῦ ἀνθρώπου, θρησκευτικὰ παραδομένα. Μεταπηδώντας ἀπὸ τὰ βαθιόχρονα τότε εἰπωμένα καὶ πραγμένα, φτάνει καὶ σηματοθεῖ τὸ σήμερον μὲ τὰ δυσανθρώπινα του καὶ τὰ σύγχρονα τοῦ ἀνομήματα καὶ ἄθλια, ποιώντας καὶ

μεταδίδοντας νέο καὶ θαυμάσιο πρωτόφαντο τὸ μήνυμα. Σοφά, θὰ λογάριζε κανεὶς, πῶς ὁ Κ. Μ. στοχάστηκε πῶς, ἂν σήμερον σταυρωνόταν καὶ ἀνασταίνόταν ἓνας Χριστὸς, γιὰ ἄλλα, καὶ ὄχι γιὰ τὰ τότε, καὶ ἀλλίως, καὶ ὄχι καθὼς τότε θὰ κήρυττε. Ἔτσι, ἐνῶ ἡ πηγὴ ἀνάβρυνε τὴν ἐμπνευση ἀπὸ τὰ τότε, στὰ ἱερὰ καταγραμμένα, ἡ τέλεσις πράχθηκε γιὰ τὸ τώρα καὶ μὲ ἀναφορὰ μὲ τὰ σήμερον βιωμένα καὶ πικραμένα. Στὰ ποιήματα τοῦ Κ. Μ. συναντᾶμε ἐφαρμοσμένο τὸν ὥραϊο, ἴσως καὶ «χρυσὸ κανόνα»: Πάντα ἡ μὲ κόπο καὶ τέχνη λαξευμένη ποιητικὴ «μορφὴ» νὰ περιβάλλει, σάν χλοερὴ κι ὀλόπυρη καρδιά, ἓνα θερμογόνον μήνυμα. — Α. Π.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΨΑΡΡΟΥ — ΛΙΑΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Μὴ μοῦ χαλάτε τ' ὄνειρο* (ποίηματα), ἔκδ. «*Νέα Σκέψη*», Ἀθήνα 1984, σελ. 31, σχ. 16°.

Ποιήματα μὲ στεργιωμένο τὸ στοχασμὸ πάνω στὶς σκέψεις καὶ γιὰ τὰ θεῖα καὶ γιὰ τὰ ἀνθρώπινα. Γλυκὰ μνημονικά τὰ αἰσθήματα ποὺ ἀναδύονται οἱ στίχοι γιὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀπόμακτρα βρισκόμενη «ἀγάπη». Ἡ ὅλη συλλογὴ ἔχει εὐλαλα ἀπὸ ἓναν ἀσυνήθιστο πιά στὶς ἡμέρες ἑμμετρο ρυθμὸ καὶ παλμό, ποὺ βοηθεῖ τὸ κύλημα τοῦ λεκτικοῦ λόγου ἀπὸ γοργὸ σὲ γοργότερο: «*Ἀέρα φύσα / καὶ τράβα ἴσα / γιὰ τὸ νησί, / ἡ ἀγάπη κάνει / μόνη σεργιάνι / μὲς στὸ λιμάνι / τὸ θαλάσσι*!». — Α. Π.

ΕΥΑΝΘΙΑ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ — ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ, *Διαμαρτυρίες* (ποίηματα), Κέρκυρα 1984, σελ. 32, σχ. 16°.

Μιά ἀνθρώπινη, ἄλλη μιὰ ἀπὸ τὴς ἀναριθμητὲς συμβολὴ στὴ διαμαρτυρία κατὰ τοῦ ἄδικου, τοῦ πολέμου τῆς κακότητος καὶ συνηγορία ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, τῆς καλοσύνης, τῆς ἀγάπης. Μερικὰ ποιήματα ἔχουν θρησκευτικὸ περιεχόμενο. Ἡ ἀπογοητευτικὴ διαπίστωση ὁδηγεῖ σὲ τραγικὰ διαπιστωμένα: «*Τὴν ὥρα ποῦ ὁ βοριάς μαδοῦσε τὰ φύλλα /, τὴν ὥρα ποῦ ὁ ἥλιος χλώμιαζε, / τὴν ὥρα ποῦ τὸ χιόνι καὶ τὸ σκοτάδι κύκλωνε /, ἄπλωσα τὰ χέρια μήπως πιάσω κανένα ἀστέρι /, τίποτα, μόνον παγωνιά γύρω /, Παγωνιά καὶ σιωπὴ*». — Α. Π.

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΜΙΣΣΙΟΣ, *Πρὸ - κάτ* (ποίηση), Μυτιλήνη 1983, σελ. 60, σχ. 16°.

Ὁ τίτλος τῆς συλλογῆς ἀποκαλύπτει τὸ περιεχόμενο. Σκέψεις, ἀρνήσεις, διαμαρτυρίες, χλευασμοὶ γιὰ τὰ ἀπὸ πρὶν ὁργανωμένα καὶ προκαθορισμένα, ποὺ θὰ παγιώσουν καὶ θὰ πεδύ-

σουν την ζωή, τη συμπεριφορά, τις επιδιώξεις και τις ικανοποιήσεις μας. 'Ο έκφρασμένος στοχασμός είναι απέριτος στα λεκτικά του στοιχεία, άμεσος. Οί κοινωνικές καταγραφές, πείθουν με την ορθότητα της παρατήρησης, συμπαρασύροντας στην πίκρα για τα διαβεβαιωμένα: «*Έν άφθονία τὰ πάντα / στήν έννατη δεκαετία / τού είκοστου αιώνα / και τὸ μόνο πού έμεινε / άγαθὸ έν ανεπαρκεία / ένα φιλικὸ χαμόγελο / στὸν διπλανὸ μας.*» Χαρακτηριστικά τὰ ὀχλημένα ἀπὸ τὴν ὑπαλληλική συμπεριφορά, πού εἶναι καί τὰ περισσότερα. — Α. Π.

ΤΙΤΙΚΑ ΜΑΥΡΟΜΜΑΘΗ — ΚΑΡΛΗ, Μεγάλες στιγμές (ποιήματα) Ἀθήναι 1983, σελ. 55, σχ. 16°.

Ποιήματα ἀπλά, χωρίς ὑψηλοπέταγμα, καθημερινῆς εἰκόνας ἀποστάγματα. Ὑπάρχει κάποιο «ἐναπόκρυφο» ποιητικὸ ταλέντο, μόλις πού ἀναφαίνεται καί δέν πιστοποιεῖται, παρά μόνο με μιάν εὐγενική ἀναφορά σέ στιγμές, καθὼς τὰ κυριακάτικα αἰσθήματα, ἡ μνημόνευση τοῦ χαμένου μικροῦ ἀδελφοῦ, ἡ ἐπίσκεψη - ἀντίκρυσμα τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ, ἡ ἐπέκταση τῶν μοναχικῶν ἐμπειριῶν. Ἡ ὅλη ὁμῶς ἔκφραση χρειάζεται μέληση καί ἐπεξεργασία, γιὰ νὰ ἐνταχθεῖ στήν ἡδὴ «ὠψωμένη» καί «ἐμβαθυμένη» ἐλληνική μας ποίηση. — Α. Π.

ΕΙΡΗΝΗ ΓΑΝΑΝΟΥ, Τὸ πουκάμισο τοῦ φιλοῦ (ποίησις), Ἀθήνα 1983, σελ. 40, σχ. 8°.

Βιωμένα περιστατικά περασμένα ἔντεχνα ἀπὸ

τὴν περιοχὴ τῆς παρατήρησης στὴ συναισθηματικὴ κατάληψη καί σὲ συνέχεια ἀπόδοση. Ὁ λόγος εἶναι συχνὰ ποιητικός, σὲ στίχους. Ἀλλοῦ, γίνεται πῶς πραγματικός καί ὁμολογητικός, ὁμῶς καταλήγει σὲ πεζὴ ἔκφορά. — Α. Π.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΙΟΝΙΔΗΣ, Ἡ Ἀπελευθέρωση τῆς Τουρκοκρατουμένης Βεροίας καί ἡ διένεξη Βενιζέλου — Κων/νου (διάλεξη), 1983, σελ. 28.

Οὐσιαστικά πρόκειται γιὰ γενικότερη ἐξιστόρηση τῆς γνωστῆς καί θλιβερῆς διένεξης ἀνάμεσα στὸ Βενιζέλο καί τὸν Κωνσταντῖνο, πού προηγήθηκε τῆς κατάληψης τῆς Θεσσαλονίκης καί ἡ ὁποία ἀργότερα ὁδήγησε στὸ δίχασμα καί στήν «Ἀμυνα». Τὰ γεγονότα πού ἀναφέρονται στὴ Βέροια εἶναι τοπικῆς σημασίας καί ἐντάσσονται στὸ γενικότερο θέμα. — Σ. Ν.

ΣΟΝΙΑ ΠΥΛΟΡΩΦ — ΣΩΤΗΡΟΥΔΗ, Ποιήματα τοῦ '83, Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 36.

Πρόκειται γιὰ ποίηση ρωμαλέα με κοινωνικὸ καί φιλοσοφικὸ περιεχόμενο. Δέν διστάζει ἡ ποιήτρια νὰ δεῖ τὰ πράγματα μέσα ἀπὸ τὶς ἀξίες τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀλήθειας:

*«Καὶ ἔτσι σιγά-σιγά με τὸν καιρὸ
γίναμε ἔρμαιο τῆς κοινωνίας
με μιὰ εὐκαιριακὴ ἰδεολογία
καὶ πρόστυχη νοστορπία.
Καταλήξαμε νὰ ἔχουμε
μοναδικὸ ἰδανικὸ
κι ἐπίτευγμα
τὴν ἀφισοκόλληση».* — Σ. Ν.

ΑΛΛΑ ΕΝΤΥΠΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΕΥΘΥΝΗ, μηνιαῖο περιοδικὸ (ὑπεύθυνος Κώστας Τσιρόπουλος), τεῦχος 149, Μάιος 1984 • ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ, διμηνιαία ἔκδοσις τοῦ Ἰνστιτούτου Στρατηγικῶν Μελετῶν Ἑλλάδος (ἐκδότης - διευθυντὴς στρ. Δ.Χ. Προφίλης), ἀρ. φύλλου 20, Μάιος 1984 • ΓΛΩΣΣΑ, περιοδικὴ ἔκδοσις γλωσσικῆς παιδείας τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐνώσεως «Νέα Παιδεία» (ἐπιστάσις Κ. Παπανικολάου), τεῦχος 5, Ἀνοιξή 1984 • ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ, μηνιαία περιοδικὴ ἔκδοσις Γραμμάτων καί Τεχνῶν (διευθυντὴς Γ.Ν. Παπαγεωργίου, ἀρχισυντάκτης Γ.Χ. Χαλατσάς), ἀριθ. φύλλου 90, Ἀπρίλιος 1984 • ΙΛΙΣΟΣ, διμηνιαῖον περιοδικὸν ἐλευθέρας σκέψεως (διευθυντὴς Κωστής Μελισσορόπουλος), τεῦχος 159, Μάρτιος — Ἀπρίλιος 1984 • ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΖΩΗ, μηνιαῖο εἰκονογραφημένο περιοδικὸ (ἐκδότης - διευθυντὴς Ν.Ι. Μέρτζος), τεῦχος 214, Ἀπρίλιος 1984 • ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ ΝΕΑ, μηνιαία ἐφημερίδα τῶν ἐργαζομένων στὰ Πανεπιστήμια (ἐκδότρια Εὐαγγελία Τσολακοπούλου), φύλλο 16, Ἀπρίλιος 1984 • ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ, μηνιαία εἰκονογραφημένη ἐπιθεώρησης (ιδιοκτήτης - διευθυντὴς Ἡλίας Γ. Ἀσημακόπουλος), τεῦχος 175 • ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, μηνιαία ἔκδοσις (ἐκδότης - διευθυντὴς Διονύσης Χατζίδης), ἀρ. τεύχους 88-89, Μάρτιος - Ἀπρίλιος 1984 • Ο ΠΑΛΜΟΣ ΤΩΝ ΑΚΡΙΤΩΝ, ὄργανο τοῦ Π.Σ.Φ.Α. (ἐκδότης - διευθυντὴς Πέτρος Κ. Θεοδωρακάκος), ἀρ. φ. 38 - 41 • ΕΥΒΟΪΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ, μηνιαία ἔκδοσις (διευθυντὴς Κ. Δημόπουλος), ἀρ. φ. 25 • Η ΑΛΗΘΕΙΑ, ἐφημερίδα τῆς Κορίνθου (διευθυντὴς Χρήστος Βίρλας) • Η ΕΡΕΥΝΑ, ἡμερήσια ἐφημερίδα τῶν Τρικάλων.